

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM FIKHINDA REVATİB SÜNNETLER

ZEHRA ÇOBAN

160111002

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ AHMET EFE

İSTANBUL 2019

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri yüksek lisans programı 160111002 numaralı öğrencisi Zehra Çoban'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**İslam Fıkında Revatib Sünnetler**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **27.06.2019** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EFE

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Ali BULUT

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr Üyesi Muhammed İsa Yüksek

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zehra ÇOBAN

İmza

İSLAM FIKHINDA REVATİB SÜNNETLER

ÖZET

Müslümanın günlük ibadet hayatının en önemli kısmını beş vakit namaz teşkil eder. Bu farz namazlar Kur'an-ı Kerim ile sabittir. Bunlara ek olarak pek çok rivayetle günümüze kadar gelen farz namazlarla irtibatlı ve onlara tâbî olarak eda edilen sünnet namazlar da vardır ki bunlara revatib sünnetler denir. Bu sünnet namazların mahiyeti, rekat sayısı, kılınış şekli ya da vakitleri hakkında mezhepler arasında bir takım ihtilaflar vardır. Bu ihtilafların sebebi kimi zaman rivayetlerdeki teâruzdan kimi zaman da mezheplerin fıkıh usullerindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Biz bu çalışmamızda genel olarak fıkıh ilminde sünnet ve nafil kavramlarının karşıladığı manaları açıklamaya, genel çerçevede nafil namazlarla ilgili konuları, özel çerçevede de revatib sünnetlerle alakalı hükümleri dört mezhebe göre işlemeye çalıştık.

Bu araştırmada bize yardımcı olacak usul, hadis ve fıkıh kaynaklarından azami derecede istifade etmeye gayret gösterdik.

RAWATIB SUNNAH IN FIQH AL-ISLAM

ABSTRACT

Offering prayers five times in a day constitutes the most important part of a Muslim's worship practises. Those fard prayers are stated by Quran. In addition to those, there are many sunnah prayers which reached us today by many hadith transmissions. Those prayers are also related to fard prayers and being offered dependent on fard prayers which called "Rawatib Sunnah". There are divergences in those rawatib sunnah prayers about form of it and count of rakats or timing between madhabs. Reasons of differences in opinions are sometimes due to contrasts in transmissions or differences of madhabs in understanding of Usul al-fiqh.

In this study, we tried to clarify meanings of sunnah and nafl prayers according to fiqh and research about subjects which related to nafl prayers generally and rules of rawatib prayers specifically according to four madhabs.

We watched over utmost to avail from usul and hadith and fiqh books which are related to our subject.

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde ibadet etmenin önemine vurgu yapılmıştır. Bu ayetlerin bir kısmında farz ibadetlerden söz edilirken bir kısmında da gönüllü olarak yapılan ibadetlere dikkat çekilmiştir. İbadet edenin övüldüğü, hayırlı işlerde yarışmanın ve yardımlaşmanın emredildiği, gönüllü ibadetin (tatavvu') hayır ve sevap olduğunun belirtildiği ayetler karşımıza çıkar.

Hadis-i şeriflere baktığımızda Hz. Peygamber'in (s.a.v) çok defa nafil ibadete teşvik ettiğini ve bu ibadetleri işleyenler için Allahu Teâlâ'nın pek çok vaadini zikrettiğini görürüz. Bu noktada bir hadis-i kudsîyi zikretmemiz yerinde olacaktır:

Ebu Hureyre'nin (r.a) rivayet ettiğine göre, Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah şöyle buyurur: Kim benim bir veli kuluma (dostuma) düşmanlık ederse, ben de ona harp ilan ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafil ibadetlerle de bana yaklaştıysa devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığınırorsa muhakkak onu korur ve kollarım..."

Hadis-i şerife göre Allahu Teala'ya takarrubun ilk basamağı farzları eda etmektir. Ancak kişi farz ibadetlerine nafileleri de eklerse bu kurbiyet artar ve daha fazla muhabbete nail olur. Çünkü farzlar cezalandırılma korkusuyla yapılabilirken nafileler ancak Allah'ın rızasına erişmek ve O'na (c.c) daha fazla yaklaşabilmek için yapılır. Bu hadisten de anlaşıldığı üzere farzlar asıldır ve temeli oluştururlar, nafileler ise fûrû'dur. Aslı inşa etmeden fûrû' bina edilemez. Bazı büyüklerin de dediği gibi; kim nafileler olmadan farzlarla meşgul olursa ma'zur görülebilir ancak kim farzları ifa etmeden nafilelerle meşgul olursa kendini kandırmış olur.

Karşılığını ancak Allahu Teala'dan bekleyerek nafil ibadet işleyenlere en büyük nimet olan O'nun (c.c) rızası ve muhabbeti vaad edilmiştir. Bu durumda en büyük gayesi Allah'ın rızasını kazanmak olan müslümanın bu yolda çaba göstermesi gerekmektedir.

Nafile ibadetin en önemli ve en geniş kısmını nafile namazlar teşkil eder. Bu konu fıkıh kitaplarında çoğu kez tatavvu‘ namazlar başlığı altında karşımıza çıkmaktadır. Gerek âsârdaki farklılık ve teâruzlar, gerekse fıkıh usulündeki kaide ve tercih ihtilafları sebebiyle mezhepler arasında, diğer fikhî meselelerde olduğu gibi, nafile namazlar mevzuunda da bir takım ahkam farklılıkları ortaya çıkmıştır.

Biz bu çalışmamızda bu ahkamı ve aralarındaki farklılıkları ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızı dört ana bölümden oluşturduk. İlk bölümde sünnet kavramının ne ifade ettiğini ve fıkıh usulündeki karşılığını açıklamaya gayret gösterdik. İkinci bölümde nafile namazların fazileti, önemi ve çeşitleri hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde nafile namazlara ait genel hükümleri mezheplere göre işledik. Dördüncü ve son bölümde esas konumuzu teşkil eden revatib sünnetleri ve haklarındaki özel hükümleri kapsamlı bir şekilde ele almaya çalıştık.

Bu araştırmamız için temel kaynaklar olan fıkıh, hadis ve fıkıh usulü eserlerinden elimizden geldiğince istifade etmeye çalıştık.

Umuyoruz ki bu çalışma, öncelikle bireysel ibadet hayatımıza yön vermesi bakımından, sonrasında ise akademik ve bilimsel anlamda bir boşluğu doldurma açısından müstefid olsun.

Son olarak bu araştırma esnasında yardımlarını ve fikirlerini esirgemeyen danışmanım Sayın Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Efe'ye, ardından çalışmama yoğunlaştığım dönemde bana en büyük desteği sağlayan eşime ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Zehra ÇOBAN

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1. SÜNNET KAVRAMI.....	3
1.1. KUR'AN-I KERİM'DE SÜNNET KAVRAMI.....	3
1.2. HADİSLERDE SÜNNET KAVRAMI.....	3
1.3. FIKIH USULÜNDE SÜNNET KAVRAMI VE MÜTERADİF KAVRAMLAR.....	5
1.3.1. Fıkıh Usulünde Sünnet Kavramı.....	5
1.3.2. Sünnet Kavramıyla Müteradif Kullanılan Kavramlar.....	10
1.3.2.1. Mendub.....	10
1.3.2.2. Nafile.....	11
1.3.2.3. Tatavvu'.....	12
1.3.2.4. Muraggabun Fih.....	12
1.3.2.5. Fazilet.....	12
1.3.2.6. Müstehab.....	12
1.3.2.7. İhsan.....	12
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. NAFİLE NAMAZLAR.....	14
2.1. NAFİLE NAMAZLARIN FAZİLETİ ve ÖNEMİ.....	14
2.2. NAFİLE NAMAZLARIN ÇEŞİTLERİ.....	16
2.2.1. Bayram Namazı.....	17
2.2.2. Teheccüd Namazı.....	18

2.2.3. K�suf (Güneş Tutulması) Ve H�suf (Ay Tutulması) Namazı.....	20
2.2.4. İstiskâ Namazı.....	23
2.2.5. Duhâ Namazı.....	26
2.2.6. Evvâbin Namazı.....	26
2.2.7. Tahyyetu'l-Mescid Namazı.....	28
2.2.8. Tevbe Namazı.....	28
2.2.9. İstihâre Namazı.....	29
2.2.10. Tesbih Namazı.....	30
2.2.11. H�cet Namazı.....	32
2.2.12. Abdest Namazı.....	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	34
3. NAFİLE NAMAZLAR HAKKINDA GENEL HÜKÜMLER.....	34
3.1. REKAT SAYISI.....	34
3.2. NAFİLE NAMAZIN KILINMA YERİ.....	35
3.3.NAFİLE NAMAZIN KILINMA ŞEKLİ.....	36
3.3.1. Oturarak Nafile Kılmanın H�km�.....	36
3.3.2. Binek �zerinde Nafile Kılmanın H�km�.....	36
3.4. NAFİLE NAMAZ KILMANIN YASAK OLDUĞU VAKİTLER.....	37
3.5. BAŞLANIP YARIM BIRAKILAN NAFİLE NAMAZIN DURUMU.....	40
3.6. KAZASI OLANIN NAFİLE KILMASI.....	40
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	43
4. REVATİB SÜNNETLER.....	43
4.1. REVATİB KAVRAMI.....	43
4.2. REVATİB SÜNNETLER.....	43
4.2.1. Sabah Namazının Sünneti.....	46
4.2.1.1.Vakti.....	46
4.2.1.2.Fazileti.....	47
4.2.1.3.Özel Hükümler.....	48
4.2.1.4.Kıraat.....	49

4.2.2. Öğle Namazının Sünneti.....	52
4.2.2.1. Öğle Namazının İlk Sünneti.....	53
4.2.2.2. Öğle Namazının Son Sünneti.....	54
4.2.3. İkinci Namazının Sünneti.....	56
4.2.4. Akşam Namazının Sünneti.....	57
4.2.5. Yatsı Namazının Sünneti.....	59
4.2.5.1. Yatsı Namazının İlk Sünneti.....	59
4.2.5.2. Yatsı Namazının Son Sünneti.....	59
4.2.6. Teravih Namazı.....	60
4.2.6.1. Meşruiyeti.....	60
4.2.6.2. Vakti.....	62
4.2.6.3. Rekat Sayısı.....	63
4.2.6.4. Cemaatle Kılınması.....	64
4.2.6.5. Kılınış Şekli.....	64
4.2.7. Vitr Namazı.....	66
4.2.7.1. Hükümü.....	66
4.2.7.2. Fazileti.....	68
4.2.7.3. Vakti.....	69
4.2.7.4. Rekat Sayısı ve Kılınış Şekli.....	70
4.2.7.5. Kıraat.....	71
4.2.7.6. Kunut.....	71
4.3. SEFERDE REVATİB SÜNNETLER.....	73
4.4. REVATİB SÜNNETLERİN KAZASI.....	74
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA.....	79

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
c.c.	Cellecelâluhû
haz.	Yayına hazırlayan
Hz.	Hazreti
r.a.	Radıyallahu anh/anha
s.	Sayfa/sayfalar
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
tah.	Eserin tahkikini yapan
t.y.	Basım tarihi yok
v.	Vefat tarihi
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Yayımcı yok
y.y.y.	Yayın yeri yok

GİRİŞ

Araştırmamızın konusu, Müslümanın günlük ibadet hayatının büyük bir kısmını kapsayan namaz ibadetinin bir kısmını ele almaktadır. Namaz ibadeti, vücut içeren (farzlar ve vacipler) ve içermeyen (sünnet ve nafileler) şeklinde iki kısımdan ibarettir. Nafile namazlar, mutlak ve muayyen olmak üzere iki kısımda incelenir. Muayyen olanlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünnetinde yer alıp belli bir sebep ya da vakitle kayıt altına alınmış namazlardır. Mutlak olanlar ise herhangi bir kayda bağlı olmazsınız kişinin Allahu Teala'nın rızasını kazanma maksadıyla kendinden kıldığı namazlardır.

Biz çalışmamızda muayyen nafileler içerisinde yer alan, farz namazlarla irtibatlı olarak eda edilen revatib sünnetleri, çeşitli yönleriyle, dört mezhebe göre ele almaya çalıştık.

Bu araştırmanın konusuyla bağlantılı olarak daha önce yapılmış tezleri incelediğimizde, genel çerçevede nafile namazlarla ilgili yapılmış çalışmalar olsa da özel çerçevede revatib sünnetlerle alakalı bu kapsamda bir çalışmanın bulunmadığını fark ettik. Bu manada çalışmamızın bir boşluğu doldurmasını ümit ediyoruz.

Çalışmamızın çekirdeğini oluşturan revatib sünnetlere geçmeden önce kabuğunu teşkil eden sünnet kavramının fıkıh usulünde karşıladığı manayı, nafile namazların fazileti ve çeşitlerini, son olarak da nafile namazlar hakkındaki genel hükümleri elimizden geldiğince açıklama gayreti içinde olduk.

Bu hükümleri mezheplere göre inceleyip, aralarındaki anlayış ve delil farklılıklarını ortaya koyarak araştırmamızın amacına ulaştığımızı umuyoruz.

Bu araştırmayı yaparken elimizden geldiğince fazla kaynaktan yararlanmaya gayret gösterdik. Çalışmamız muhteva bakımından fikihi bir konu olduğundan, öncelikli olarak fıkıh eserleri, ardından konumuzla irtibatlı ve tamamlayıcı olması hasebiyle fıkıh usulü ve hadis ilmi eserleri başvurduğumuz kaynaklar içerisinde yer almaktadır.

Bu eserlerden en önemlilerini şu şekilde sıralamamız mümkündür: Fıkıh alanında Hanefi mezhebinde:

- Mevsilî (v. 683/1284) / *el-İhtiyâr*
- Kâsânî (v. 587/1191) / *Bedâ'î'u's-şanâ'î'*
- Serahsî (v. 483/1090?) / *el-Mebsûţ* ve
- İbn Nüceym (v. 970/1563) / *el-Bahrü'r-râ'ik*;

Maliki mezhebinde:

- İmam Mâlik (v. 179/795) / *el-Müdevvenetu'l-Kübrâ*
- Karâfî (v. 684/1285) / *ez-Zahîre*
- İbn Rüşd (v. 595/1198) / *Bidâyetu'l-Müctehid*;

Şafii mezhebinde:

- İmam Şafii (v. 204/820) / *el-Ümm*
- Maverdî (v. 450/1058) / *el-Hâvi'l-Kebîr* ve
- Şîrâzî (v. 476/1083) / *el-Mühezzeb*;

Hanbeli mezhebinde ise:

- İbn Kudâme (v. 620/1223) / *el-Mugnî* ve
- Haccâvî (v. 968/1560) / *el-İknâ'*.

Hadis alanında ise *Sahihu Buhârî*, *Sahihu Müslim*, *Sünenu Ebu Davud*, *Tirmizi*, *İbn Mâce* ve *Nesâî* sıklıkla başvurduğumuz kaynaklardan bazılarıdır.

Fıkıh usulü alanında ise Hanefî usulünde Serahsî'nin *Usul'ü*, Debûsî'nin (v. 430/1039) *Takvîmü'l-edille*'si; Maliki usulünde Mâzerî'nin (v. 536/1141) *İzâhu'l-mahşûl*'u, Bâcî'nin (v. 474/1081) *İhkâmu'l-fusûl*'u; Şafii usulünde Zerkeşî'nin (v. 794/1392) *el-Bahru'l-muhî't*'i, Râzî'nin (v. 606/1210) *el-Mahsûl*'ü; Hanbeli usulünde ise Tûfî'nin (v. 716/1316) *Şerhu Muhtasari'r-Ravda*'sı yararlandığımız eserlerden bazılarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÜNNET KAVRAMI

Sünnet kelimesi (senne) “سَنَّ” fiilinin masdarıdır. Bu fiil sözlükte bilemek, keskinleştirmek, birini mızrakla yaralamak, parlatmak, kanun çıkarmak, şekillendirmek, su dökmek, yolda ilerlemek gibi manalara gelir.¹ Fiilin masdarı olan sünnet ise sözlükte iyi ve kötü takip edilen yol, âdet anlamına gelir.² Lugavi olarak hayır ve şer tüm yollara şamil olmakla birlikte şer’i örfte yalnızca hayır olan yolu ifade etmek için kullanılır. Rasulullah’ın (s.a.v) sünneti, Hulefa-i Raşidin’in sünneti ya da salihlerin sünneti şeklinde zikredilir.³ Mücerred olarak kullanıldığında çoğunlukla Hz. Peygamber’in (s.a.v) farzlar dışındaki kavli, fiili ve takriri beyanları kastedilir.⁴

1.1. KUR’AN-I KERİM’DE SÜNNET KAVRAMI

Sünnet kelimesi Kur’an-ı Kerim’de dokuz ayette 14 kere zikredilir. Bu ayetlerde, sünnetullah (سُنَّةُ اللَّهِ) / Allah’ın sünneti⁵, sünnetina (سُنَّتِنَا) / sünnetimiz⁶, sünnetul evvelin (سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ) / evvelkilerin sünneti⁷ ve çoğul formda sünenun (سُنُنٌ) / sünnetler⁸ şeklinde dört farklı kalıp halinde geçer. Ayetlerde kastedilen, kelimenin lugat anlamı olan takip edilen yol, âdet, kural manalarıdır.

1.2. HADİSLERDE SÜNNET KAVRAMI

Sünnet kavramının hadislerde kullanılma şekillerine bakıldığında lugat manasından bağımsız olmadığı görülür. Bu hadislerle birkaç örnek verebiliriz:

¹ Ebi Fadl Cemaleddin Muhammed İbn Mükrim İbn Manzur el-Afrîki el-Mısırî, **Lisanu’l-Arab**, C:13, s.223-227; Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseyni ez-Zübeydî, **Tacu’l-Arus min Cevahiri’l-Kâmus**, tah: Abdulalim et-Tahavi, 2000, C:35, s.228-229; İbrahim Enis vd., **el-Mu’cemu’l-Vesît**, 4.bs., y.y.y., Mektebetu’ş-Şuruki’l Düveliyye, 2004, s.455-456.

² Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî, **Mu’cemu’t-Ta’rifât**, tah: Muhammed Sadîk el-Minşâvî, Kahire, Daru’l Fadîle, t.y, s.105.

³ Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer b. Muhammed et-Temîmî el-Mâzerî, **İzahu’l-Mahsul min Burhani’l-Usûl**, tah: Ammar Tâlibî, Tunus, Daru’l Garbi’l İslami, t.y., s.27-28.

⁴ el-Cürcani, **a.g.e.**, s.105.

⁵ Ahzâb, 33/38, 62; Fâtır, 35/43; Mü’min, 40/85; Fetih, 48/23.

⁶ İsrâ, 17/77.

⁷ Enfâl, 8/38; el-Hicr, 15/13; Kehf, 18/55; Fâtır, 35/43.

⁸ Âl-i İmrân, 3/137; Nisâ, 4/26.

"مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ. مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجْوَرِهِمْ شَيْئًا. وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ. مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْئًا."

"İslâm'da iyi bir yol açan kişiye, bunun sevabı vardır. O yolda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabından hiçbir şey noksanlaşmaz. Her kim de İslâm'da kötü bir yol açarsa, o kişiye onun günahı vardır. O kötü yolda yürüyenlerin günahından da ona pay ayrılır. Fakat onların günahından hiçbir şey noksanlaşmaz."⁹

Bu hadiste hem iyi hem de kötü uygulamalar, 'sünnet' kavramıyla ifade edilip kelimenin lugat anlamına sadık kalınmıştır.

Bir başka hadiste ise Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ."

"Size düşen görev, benim sünnetime ve hidâyet üzere olan Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine uymaktır."¹⁰

Burada 'sünnet' kavramı tâbi olunması gereken yol ve uygulamalar olarak karşımıza çıkar ve yine lugat anlamıyla paralellik gösterir.

Bir diğer hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.v) kurban bayramında kurbanın kesilme vaktiyle ilgili olarak namazdan sonra kesilmesinin doğru olduğunu vurgulamak için bunun müslümanların sünneti olduğunu zikretmiştir.¹¹

⁹ Müslim, "Zekat", 69; Nesai, "Zekat", 66; İbn Mace, "Mukaddime," 14; Dârimi, "Mukaddime", 44; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, "Zekat", 1; Abdurrezzak, **Musannef**, C:11, s.466; İbn Huzeyme, **Sahih**, 4, 112.

¹⁰ Tirmizi, "İlim", 16; İbn Mace, "Mukaddime", 6; Ebi Davud, "Sünnet", 6; Dârimi, "Mukaddime", 16; Beyhaki, **Sünenü'l-Kübra**, C:10, s.114; Taberânî, **el-Mu'cemu'l-Kebir**, C:18, s.247.

¹¹ Buhârî, "Edahi", 1; Müslim, "Edahi", 4.

Genel itibariyle hadislere baktığımızda ‘sünnet’ kelimesi iyi ve kötü ya da kişi ayrımı yapılmadan tâbî olunan yol, âdet ve uygulamaları ihtiva eden bir kavram olarak karşımıza çıkar.

1.3. FIKIH USULÜNDE SÜNNET KAVRAMI VE MÜTERADİF KAVRAMLAR

1.3.1. Fıkıh Usulünde Sünnet Kavramı

Hanefi usulünde ibadetler delillerinin kat’î ve zannî oluşu dikkate alınarak farz, vacip, sünnet ve nafil şeklinde sıralandırılır.¹² Burada dikkat çekici olan husus, sünnet ile nafil kavramını birbirlerinden ayırmış olmalarıdır. Bu ayrımı açıklamadan önce Hanefi usulcülerin sünnet kavramından ne anladıklarına bakmalıyız ki usulcüler eserlerinde bu bağlamda Şafiilerle aralarındaki farka vurgu yaparlar. Şöyle ki Hanefi usulünde sünnet, Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabının gittiği yol şeklinde daha umumi bir çerçevede tanımlarken Şafii usulünde mutlak olarak Hz. Peygamber’in gittiği yol şeklinde ifade edilir.¹³ Hanefi usulcülerinden Şemsuleimme es-Serahsi bu durumu açıklarken delil olarak Hz. Peygamber’in (s.a.v) yukarıda zikrettiğimiz “Kim İslam’da iyi bir yol açarsa... (مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً...)

Hulefâ-i Râşidîn’in sünnetine uyunuz... (عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ)” hadislerini gösterir ve böyle bir tahsise gidilmesini doğru bulmaz. Ayrıca selefın uygulamasından da delil göstererek şöyle der: ‘Selef, sünnet kelimesini Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer’in (r.anhuma) uygulamaları için de kullanıyor ve halifeye biatı Ömereyn’in sünneti şeklinde adlandırıyordu.’¹⁴

Ancak Hanefi usulcülerin bu tanım içerisinde ashabı zikretmelerinden, bağlayıcılık yönünden, Hz. Peygamber (s.a.v) ile ashabının uygulamalarını aynı derecede

¹² Ebu Bekir Ahmed b. Ebi Sehl es-Serahsî, **el-Usûlü’s-Serahsî**, tah: Ebu’l Vefa el-Afgânî, 2 c., Beyrut, Daru’l Kütübi’l İlmiyye, 1993, C:1, s.110.

¹³ es-Serahsî, **a.g.e.**, C:1, s.113-114; Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa ed-Debûsî el-Hanefî, **Takvîmu’l-Edille fi Usuli’l-Fıkh**, tah: Halil Muhyiddin el-Mîs, Beyrut, Daru’l Kütübi’l İlmiyye, 2001, s.78.

¹⁴ es-Serahsî, **a.g.e.**, C:1, s. 114.

gördükleri anlaşılmalıdır. Hüküm verilirken ashabin uygulamaları, üçüncü dereceden bir delil olarak görülür.

Usulde sünnet ile nafîle arasındaki farka baktığımızda özet olarak şu tanımlar karşımıza çıkar: Sünnet kavramı, bağlayıcı olmamakla birlikte kişinin yaptığı zaman sevap kazanıp yapmadığı takdirde cezalandırılmasa da kınanacağı fiilleri ifade eder. Nafîle kavramı ise kişinin yaptığında sevap kazandığı yapmadığında ise bir ceza veya kınamaya maruz kalmadığı fiilleri adlandırmada kullanılır.¹⁵ Tatavvu‘ ile aynı anlamdadır.¹⁶

Sünnetin bağlayıcılığı hususuna daha geniş bir çerçeveden bakıldığında, Hanefî usulcülerin sünnete ittibanın esas olduğu görüşünde oldukları görülür. Fakat burada bazı sınıflandırmalara gitmişler ve sünnetin tamamını aynı derecede değerlendirmemişlerdir. Şemsülemme es-Serahsi *Usul*’ünde Mekhul’den (v.112/730) rivayetle sünnetü’l hüda ve sünnetü’z zevaid sınıflandırmasını zikrederek şöyle açıklar:

“Sünnetü’l Hüda: Uyulması hidayete sebep olurken terki delalete yol açan sünnetlerdir ki bayram namazı, ezan, kamet ve cemaatle namaz bunlardandır. Bir topluluk bunları terk ediyorsa kınanır ve uyarılır. Belde olarak terkedilip bunda ısrar ediliyorsa uyulması için onlarla savaşılr.

Sünnetü’z Zevaid: Uyulması iyi olup terk edilmesinde bir beis olmayan sünnetlerdir. Hz. Peygamber’in (s.a.v) oturup kalkması, giyinmesi, bineğe binmesi gibi fiiller bu kısımda yer alır. Kişi, Hz. Peygamber’e (s.a.v) olan sevgisi sebebiyle ve ona yaklaşmak için bu tarz uygulamaları hayatına geçirirse sevap kazanır.”¹⁷

Bu çalışmamızın esas konusunu teşkil eden sünen-i revatib de bu sınıflandırmalardan ilkinde girmektedir.

¹⁵ es-Serahsî, **el-Usul**, C:1, s.113-115; ed-Debusi, **Takvîm**, s.79.

¹⁶ ed-Debûsî, **a.g.e.**, s.78.

¹⁷ es-Serahsî, **a.g.e.**, C:1, s.114-115.

Ardından Hz. Peygamber'in (s.a.v) ibadetlerle ilgili uygulamalarına tabi olmanın gerekli olduğunu zikreden Serahsi, kendi sınıflandırmasını da yaparak sünneti üç kısma ayırır:

- Terk edilmesi mekruh olan, yapmayanın kınandığı sünnetler,
- Terk edenin günahkar olduğu sünnetler,
- İşleyenin sevap kazanıp terk edenin günahkar olmadığı sünnetler.¹⁸

Bu noktada Hanefi usulünde mekruh kavramıyla neyin kastedildiğini zikretmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz. Hanefi usulünde diğer mezheplerden farklı olarak mekruh kavramı iki kısma ayrılmıştır: Tahrîmî mekruh ve tenzîhî mekruh. Tahrîmî mekruhla harama yakın bir kerahetten söz edilir ve faili zemmedilir. Tenzîhî mekruhla ise helale yakın bir kerahetten bahsedilir. Böyle fillerin faileri zemmedilmezken terk edenler medhedilir.¹⁹ Her ikisi için de herhangi bir ceza söz konusu olmaz.²⁰

Ancak eğer kişi, sünneti bir istihfaf (küçümseme) ile terk ederse kâfir veya fâsık hükmü verilir.²¹

Hanefi usulünde sünnet hakkındaki bir diğer sınıflandırma da sünnet-i müekkede ve sünnet-i gayri müekkede şeklindedir. Sünnet-i müekkede, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) sürekli olarak devam ettiği ancak farz zannedilmemesi için nadiren terk ettiği sünnetlerdendir ki abdest esnasında mazmaza* yapmak ve sabah namazından önce iki rekat namaz kılmak bunlara örnek gösterilebilir. Sünnet-i gayri müekkede ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) bazen yapıp bazen de terk ettiği sünnetlerdir. İkinci namazından önceki dört rekat sünnet namazı, Pazartesi-Perşembe oruçları ve fakirlere tasaddukta bulunmak bu sünnetlerdendir.²²

¹⁸ es-Serahsi, **el-Usul**, C:1, s.114-115.

¹⁹ Muhammed Ebu Zehra, **Usulu'l-Fıkh**, y.y.y., Daru'l Fikri'l Arabî, t.y., s.45-46.

²⁰ el-Cürcânî, **et-Ta'rifât**, s.192.

²¹ ed-Debûsî, **Takvîm**, s.79.

* Mazmaza: Abdest esnasında ağza su verip çalkalamak.

²² Zekiyyüddin Şa'ban, **Usulu'l-Fıkh'l-İslami**, 2. bs., Beyrut, Daru'l Kütüb, 1971, s.235-236.

Şafii fıkıh usulü literatüründe farz, vacib, mektub, lâzım ve hatm terimleri aynı manayı karşılar ve terki halinde cezayı gerektiren fiilleri ifade eder. Yine mezhebin çoğunluğuna göre sünnet, mendub, tatavvu‘, nafile kavramlarının tümü de aynı manayı taşır.²³ Ancak içlerinde Fahreddin er-Razi'nin de bulunduğu bir kısım Şafii ulema bunları sınıflandırmış ve Rasulullah'ın (s.a.v) sürekli devam ettiği fiillere sünnet, bir ya da iki kere yaptığı fiillere müstehab, hakkında bi nakil varid olmadan kişinin kendi ihtiyarı ile yaptığı fiillere ise tatavvu‘ ya da nafile demişlerdir.²⁴ Mezhep içerisinde bu taksime karşı çıkanlar delil olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v) ömründe bir defa hac yapmasına rağmen bu esnadaki uygulamalarının sünnet olduğunu vurgulamışlardır.²⁵

Şafii usulcüler sünnetin me'mur'un bih olup olmadığı konusunda farklı görüşler zikretmişlerdir. Bir kısım ulema sünnetin emredici olmadığını, böyle olursa vacipten bir farkı kalmayacağını savunurken başka bi kısım ulema ise emri, vacip ve nedb şeklinde ikiye ayırır ve sünneti de bunun içine dahil eder. Bu tartışmanın lafzî bir hilaftan kaynaklandığı ve bu emrin hakîkî değil mecâzî/mânevî manada bir emir olduğu da dile getirilen bir diğer görüştür.²⁶ Sonuç itibariyle Şafii usulüne göre sünnet, işlenmesi terkine göre râcih olmakla birlikte terki caiz olan uygulamalardır.

Şafii usulünde sünnet, farzlarda olduğu gibi aynî ve kifâî şeklinde sınıflandırılır. Sünnetü'l ayn diye nitelendirilen sünnetler, bir kısım insanların yapmasıyla diğerlerinin üstünden sorumluluğu düşmeyen sünnetlerdir ki vitr ve bayram namazları, faziletli günlerde oruç tutmak bu grup sünnete örnek olarak gösterilebilir. Sünnetü'l kifaye ise müslümanların bazısının yapmasıyla diğerlerinin üzerinden

²³ Ebu İshak İbrahim eş-Şirazi, **Şerhu'l-Lüma'**, tah: Abdulmecid et-Türkî, Beyrut, Daru'l Garbi'l İslami, 1988, C:1, s. 285-288; Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah eş-Şafii ez-Zerkeşi, **el-Bahru'l-Muhît fi Usuli'l-Fıkh**, tah: Abdulkadir Abdulânî, 6 c., 2. bs., Hurgada, Daru's Safve, 1992, C:1, s.284.

²⁴ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, **el-Mahsûl fi İlm'i Usuli'l-Fıkh**, tah: Cabir Feyyaz el-Alvânî, 6 c., y.y.y., Müessesetu'r Risale, t.y., C:1, s.104.

²⁵ ez-Zerkeşi, **el-Bahru'l-Muhît**, C:1, s.284.

²⁶ ez-Zerkeşi, **a.g.e.**, C:1, s.286-287.

**Teşmît (التشميت): Aksiran kimseye "yerhamukellâh" (Allah rahmet etsin) demek.

kalkan sünnetlerdir. Ezan, kamet, i'tikaf, selam vermek, teşmî**, teravîh namazının cemaatle kılınması bu tür sünnetlerdendir.²⁷

Maliki usulünde sünnet, örnek alınarak uyulması bildirilen fiiller şeklinde tanımlanır. Sünnet kavramıyla müradif olarak kullanılan mendub kavramı ise uygulandığında sevap kazandıran ancak terki halinde bir ceza gerektirmeyen fiiller olarak ifade edilir.²⁸ Bununla birlikte Maliki usulcü Şâtıbî, Muvâfakât adlı eserinde ezan, cemaatle namaz kılmak, bayram, vitr ve sabah namazları ya da nikah gibi kuvvetli sünnetlerin dâimî bir şekilde terk edildiği durumlarda bir yaptırım uygulanması gerektiğini zikreder. Örneğin ezan İslam'ın şiarı olan bir sünnettir ve bu nedenle bunu toptan terk eden bir beldeyle savaşmak gerekir. Aynı sebeple cemaatle namazı terk etmekte ısrar eden birisi de cerh edilir ve şahitliği geçersiz sayılır.²⁹

Maliki usulünde sünnet ve nafilî ilişkisine bakıldığında usulcüler sünneti, Rasullullah'ın (s.a.v) sürekli işlediği fiiller için kullanırken, nafilîyi faziletin ilk derecesi olarak nitelendirmişlerdir.³⁰

Ayrıca Malikilerde de sünnet, aynî ve kifâî şeklinde sınıflandırılmıştır.³¹

Hanbelî fıkıh usulüne göre sünnet, mendub ve müstehab kavramları müteradif kabul edilir ve aynı manayı taşırlar. Hakikat ve sınırları eşit kabul edilir ve failinin sevaba nail olduğu ancak terk edenin cezalandırılmadığı fiiller olarak tanımlanır.

Mendub fiillerin emir telakkî edip etmediği hususunda Hanbelî usulcü Necmeddin et-Tûfî şöyle der: Emir îcâb ve nedb olmak üzere iki kısımdır. Eğer emir kesin bir zorlama içeriyorsa bu vacip olur ve eğer bir zorlama içermiyorsa bu da menduptur.

²⁷ ez-Zerkeşî, **a.g.e.**, C:1, s.291-292.

²⁸ Ebu'l Velid el-Bâcî, **İhkâmu'l-Fusûl fi Ahkami'l-Usûl**, tah: Abdulmecid Türkî, 2. bs., Beyrut, Daru'l Garbi'l İslâmî, 1995, C:1, s.177.

²⁹ İbrahim b. Musa Ebu İshak eş-Şâtıbî, **el-Muvâfakât fi Usuli's-Şeria**, 4 c., Kahire, Mektebetu't Ticâriyye, t.y, C:1, s.132-133.

³⁰ er-Râzî, **el-Mahsûl**, C:1, s.104.

³¹ Şehabeddin Ahmed b. İdris es-Sinhâcî el-Karâfî, **Şerhu Tenkîhi'l-Fusûl fi İlmi'l-Usul**, tah: Hasan b. İbrahim Halufe Tıyaş, Mekke, Ümmü'l Kura Üniversitesi, 2000, s.83.

Ayrıca mendub fiiller taattir. Çünkü sonunda sevap vardır ve tüm taatler emredilmiş (me'murun bih)tir.³²

Mütekellimin metodunda yazılan usul kitaplarına bakıldığında ise terk edilmesi halinde cezayı gerektirmeyen fiiller için mendub, terki durumunda cezayı gerektiren fiiller için ise vacib tanımı yapıldığı görülür. Mütekellimin usulcüler de mendub fiillerin teklîfi olup olmadığını tartışmış ve büyük bir çoğunluğu olmadığını belirtmiştir. Çünkü mendub fiiller, işlenmesi halinde sevap kazandırması haricinde, yapılması ve terki arasında seçim yapma konusunda mübah ile eşittir ve mübahlar teklîfi hükümler arasında yer almaz.³³

1.3.2. Sünnet Kavramıyla Müteradif Kullanılan Kavramlar

Fıkıh usulünde sünnet kavramıyla müteradif ya da benzer manaları ihtiva eden terimlere mendub, müstehab, nafil, tatavvu', fazilet, muraggabun fih, ihsan gibi kavramları örnek gösterebiliriz. Usulcüler arasında bu terimleri aynı manada kullananlar olduğu gibi bu kavramları içlerinde en kuşatıcı terim olan mendubun türleri ya da dereceleri olarak zikredenler de vardır.

1.3.2.1. Mendub

Mendub kelimesi, çağırma, davet ve teşvik etmek³⁴ anlamına gelen 'nedebe' fiilinden türeyen bir ismi mef'uldür. Kendisine çağrılan, davet edilen, istenen şey anlamlarına gelir. Şer'i olarak ise mükellefin insiyatifine bırakılıp işlendiği zaman sevap kazandıran, terk edildiği zaman bir ceza gerektirmeyen fiilleri ifade eder.³⁵

Usulcülerin çoğunluğu eserlerinde bu kavramı sünnet, nafil, müstehab kavramlarını kapsayıcı bir üst başlık olarak kullanmışlardır.

³² Necmeddin Ebu'r-Rabî' Süleyman b. Abdi'l Kavî b. Abdi'l Kerîm b. Said et-Tûfî, **Şerhu Muhtasari'r-Ravda**, tah: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 3 c., Beyrut, Müessesetu'r Risale, 1987, C:1, s.353-355.

³³ Ali b. Muhammed el-Amidi, **el-İhkam fi Usuli'l-Ahkâm**, tah: Abdurrezzak Afîfî, 4 c., Riyad, Daru's Samî'î 2003, C:1, s.163.

³⁴ İbrahim Enis vd., **el-Mu'cemu'l-Vesît**, s.910.

³⁵ el-Mâzerî, **İzahu'l-Mahsul**, s.241; Muhammed b. Ahmed es-Semerkandî Alaeddin Şemsu'n Nazr, **Mizânu'l-Usul fi Netâici'l-Ukûl**, tah: Muhammed Zeki Abdilber, Katar, Matabi' ed-Devha,1984, s.26; el-Cürcânî, **et-Ta'rifât**, s.195.

1.3.2.2. Nafile

Nafile (çoğulu nevafile) kelimesi, ‘nefil’ kökünden türemiştir. ‘Nefil’ (çoğulu enfal) kelimesiyle eş anlamlı olarak ganimet manasında kullanıldığı gibi kişinin fazladan elde ettiği hediye, hibe anlamlarında da kullanılır.³⁶ Genel mana itibariyle ziyade anlamına gelir.³⁷

Kişi cihad ederek ahiret hayatı için sevap kazanmasına ziyade olarak ganimet kazanır.³⁸ Bununla birlikte kişinin üzerine vacip olmadığı halde kendinden yaptıkları da nafile olarak adlandırılır. Nafile namaz gibi tatavvu‘ olarak kılınan namaza da nafile denir, çünkü kişi üzerine farz kılınan namazlara ziyade olarak bu namazı kılar. Sözlükte çocuğun çocuğu da nafile olarak isimlendirilmiştir. Çünkü torun da kişinin çocuğuna ziyade olarak gelen çocuktur.³⁹

Kur’an-ı Kerim’de ganimetler anlamında kullanılan ‘enfal’ kelimesi iki kere⁴⁰, ‘nafile’ kelimesi ise biri torun manasını⁴¹ diğeri de ümmetinin üzerine farz kılınan namazlara ziyade olarak Hz. Peygamber’e (s.a.v) emredilen teheccüd namazını⁴² ifade etmek maksadıyla iki kere zikredilmiştir. Hadis-i şeriflerde ise ‘nafile’ kelimesi, farz ve vacip dışında kişinin kendinden yaptığı ibadetleri ifade etmek için tatavvu‘ ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁴³

Fıkıh kavramı olarak nafile, kişinin yaptığı zaman sevap kazanıp terk ettiği zaman cezalandırılmadığı fiilleri ifade eder.⁴⁴

³⁶ ez-Zübeydî, **Tacu’l-Arûs**, s.16.

³⁷ el-Mâzerî, **a.g.e.**, s.241.

³⁸ es-Semerkandi, **a.g.e.**, s.28.

³⁹ ez-Zübeydî, **Tacu’l-Arûs**, s.18-19.

⁴⁰ Enfâl, 8/1.

⁴¹ Enbiyâ, 21/72.

⁴² İsrâ, 17/79.

⁴³ Buhari, “Teheccüd”, 27; Müslim, “Salatu’l-Musafirin”, 94.

⁴⁴ Abdullatif eş-Şehir İbn Melek, **Şerhu Menari’l-Envar fi Usuli’l-Fıkıh**, Beyrut, Daru’l Kütübi’l İlmîyye, 1988, s.197.

1.3.2.3. Tatavvu‘

Tatavvu‘ kelimesi gönüllülük anlamına gelen tav‘ kökünden türemiştir. Bu kavram fıkhıta kişinin şer‘an mecbur olmadığı halde gönüllü olarak yaptığı fiilleri ifade eder.⁴⁵

1.3.2.4. Muraggabun Fih

Muraggabun fih kavramı ise özendirme, teşvik etme manalarına gelen tergîb kelimesinden gelir ve kendisine teşvik edilen şeyler anlamında kullanılır. Şer‘i olarak sevap vaad edilerek özendirilen fiilleri ifade etmede kullanılır.⁴⁶

1.3.2.5. Fazilet

Fazilet kelimesi de nafil kelimesi gibi ziyade, fazlalık anlamlarına gelir ve vaciplerin üstüne ziyade olarak işlenen fiiller için kullanılır.⁴⁷

1.3.2.6. Müstehab

Müstehab kelimesi ile Allah‘ın sevdiği fiiller kastedilir.⁴⁸

1.3.2.7. İhsan

İhsan kavramı ile başkasına ulaşım faydalı olan fiiller kastedilir.⁴⁹

Ulemanın bazıları bu isimlendirmelerin, fiillerin sevabındaki farklılığa dikkat çekmek maksadıyla yapıldığını söylemiş ve mertebelerini derecelendirerek sünnet, fazilet ve nafil şeklinde sıralamıştır.⁵⁰ Ancak tüm bu derecelendirmelere rağmen genel çerçevede furu-i fıkıh literatürüne baktığımızda sünnet ile nafil kavramlarının

⁴⁵ el-Mâzerî, **İzahu‘l-Mahsul**, s.241; es-Semerkandi, **Mizânu‘l-Usul**, s.28.

⁴⁶ el-Mâzerî, **a.g.e.**, s.241.

⁴⁷ el-Mâzerî, **İzahu‘l-Mahsul**, s.241.

⁴⁸ er-Razi, **el-Mahsul**, C:1, s.103.

⁴⁹ er-Razi, **a.g.e.**, C:1, s.103.

⁵⁰ el-Mâzerî, **a.g.e.**, s.241; Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz b. Ali el-Futuhi el Hanbeli İbn Neccar, **Şerhu‘l Kevkebi‘l-Münîr: Muhtasaruh‘t-Tahrîr – el-Muhtasar‘ul-Mübtikir Şerhu‘l-Muhtasar**, tah: Muhammed es-Zehîlî, Nezih Hammâd, 4 c., Riyad, Vizâratu‘l Evkâfi’s Suudiyye, 1993, C:1, s.403.

müradif anlamlarda kullanılarak ibadetlerde farz ve vacip dışındaki meşru olan zevaid manasını taşıdığını görüyoruz.⁵¹

Ulema, nafilenin önemine vurgu yapmak için, Şâri'in talebi lâzım (farzlar) ya da gayr-ı lâzım (sünnet ve nafileler) olsun ona sarılmak gerektiğini belirtmişlerdir.⁵²

⁵¹ Muhammed Ali et-Tehânevî, **Keşşâfu Istilahatu'l-Fünûn ve'l-Ulûm**, tah: Refik el-Acem, Ali Dahruc, Lübnan, Mektebetu Lübnan, 1996, s.1685; Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemî, **Havâşî Tuhfetu'l-Muhtac bi Şerhi'l-Minhac**, C:2, s.219.

⁵² Ebu Zehra, **Uşulu'l-Fıkh**, s.42.

İKİNCİ BÖLÜM

2. NAFİLE NAMAZLAR

2.1. NAFİLE NAMAZLARIN FAZİLETİ ve ÖNEMİ

Nafile ibadetler, Allahu Tealâ'nın biz kullarına bir lütfu ve rahmetinin tecellisidir. Vacibin cinsinden olsun ya da olmasın ona bir hazırlık veya hatırlatma olması yönünden vacib fiillerin hâdimi ve koruyucusu olarak görülürler. Vacibin kendi cinsinden olanlara örnek olarak nafile namazlar verilebilir ki bunlar farz namazlar için bir koruyucu vazifesi görürler. Çünkü nafileye devam eden biri nefsinin alıştırdığı terbiye etmiş olur ki bu kişinin farz namazlarını aksatması söz konusu olmaz. Nafile oruç, hac ya da sadaka da kendi cinsinden olan farz ibadetler için böyledir. Ayrıca kendi cinsinden olmadığı halde bedeni, elbiseyi ve namaz kılınan yeri temizlemek, misvak kullanmak gibi nafile fiiller namaz için, iftarda acele etmek, sahur geciktirmek ya da dili mâlâyânîden uzak tutmak da oruç ibadeti için bir hâdimlik ve koruyuculuk üstlenmiş olurlar.¹

Farzların koruyucusu ve hatırlatıcısı oldukları gibi farz ibadetlerdeki eksikleri de tamamlayıcı niteliktedirler.² Nitekim Allah Rasulü (s.a.v) bir hadisinde bu durumu şöyle bildirmiştir:

"إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ، فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ، فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْءٌ قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: انظُرُوا هَلْ لِعِبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَيُكَمَّلَ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ؟ ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ."

“Kıyamet gününde kulun hesaba çekileceği ilk ameli onun namazıdır. Eğer namazı düzgün olursa, işi iyi gider ve kazançlı çıkar. Namazı düzgün olmazsa, kaybeder ve zararlı çıkar. Şayet farzlarından bir şey noksan çıkarsa, Azîz ve Celîl olan Rabb'i:

¹ İbrahim b. Musa el-Lahmî el-Gırnâtî el-Maliki Ebu İshak eş-Şâtibî, **el-Muvâfakât fi Usuli's-Şerîa**, tah: Abdullah Derrâz, 4 c., Mısır, Mektebe Ticariyye, t.y., C:1, s.151; Ebu Zehra, **Usulu'l Fıkh**, s.40-41.

² Muhammed Süleyman Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ fi Fıkhı'l-Hanbelî**, 2 c., Dimaşk, Daru'l Kalem, 1998, C:1, s.137.

Kulumun nâfile namazları var mı? Bakınız, der. Farzların eksiği nâfilelerle tamamlanır. Sonra diğer amelleri için de aynı şey yapılır.”

Hadisteki eksikliklerden kastedilenin kılınmamış farzlar olabileceği gibi kılınmış farz namazlardaki huşû, ta'dil-i erkân gibi noktalardaki noksanların da olabileceği hadis şarihleri tarafından bildirilmiştir.³

Ulema nâfile ibadetler içerisinde en faziletli olanın hangisi olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak ekserisi, farz ibadetler içerisinde de en kıymetli ve faziletli olmasına kıyaslayarak, nâfileler içerisinde de bunun namaz olduğunu bildirmişlerdir.⁴ Yukarıda zikrettiğimiz hadis-i şerife baktığımızda da ilk olarak namaz ibadetinin zikredildiğini, ardından diğer amellerin geldiğini görüyoruz.

Allahu Teala kullarına sonsuz merhametini göstererek eksik ve hatalarını telafi etmeleri için onlara fırsatlar sunmuştur. Onlara rızasını kazanmanın yollarını göstererek bu amelleri işlemeye teşvik etmiştir.

Bu durumla ilişkili olarak ulema, nâfile ibadetin faziletinden bahsederken en faziletli olanın nâfileye az da olsa devam etmek olduğunu da zikreder, kişinin sürekli olarak nâfile ibadete devam etmesinin müstehap olduğunu bildirir.⁵ Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

" وَإِنَّ أَحَبَّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوْمُهَا وَإِنْ قَلَّ. "

“Allah katında amellerin en makbulü az da olsa devam üzere yapılanıdır.”⁶

³ Safa ed-Dav’î Ahmed el-Adevî, **İhdau’d-Dibâce bi Şerhi Sünen-i İbn Mâce**, 5 c., y.y.y., Daru’l Yekîn, t.y., C:2, s.176-177.

⁴ Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, **Kitabu’l Mecmû‘ Şerhu’l-Mühezzeb li’ş-Şîrâzî**, tah: Muhammed Necib el-Mutî’î, 23 c., Cidde, Mektebetu’l İrşad, t.y., C:3, s.498; Şîrbînî, **Mugni’l-Muhtâc**, s.333; Ebu’l Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dardîr, **eş-Şerhu’s-Sagîr alâ Ekrabi’l-Mesâlik ilâ Mezhebi’l-İmam Malik**, tah: Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Maliki, 4 c., Kahire, Daru’l Meârif, t.y., C:1, s.402.

⁵ Muvaffakaddin Ebi Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Makdesi el-Cemmâîlî ed-Dimeşkî es-Salihî el-Hanbelî, **el-Mugni**, tah: Abdullah b. Abdurrahman et-Türkî, Abdulfettah Muahmmmed el-Halv, 15 c., 3. bs., Riyad, Daru Alemi’l Kütüb, 1997, C:2, s.566; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.138.

⁶ Buhârî, “Rikâk”, 18; Müslim, “Sâlâtü’l-Müsâfirîn”, 30.

Kişinin nefesine ağır gelip zamanla bıktırarak ameller yapmasındansa az ama devamlı ibadetlerde bulunmasının, itidâle ve fazilete daha uygun olduğu belirtilmiştir.

2.2. NAFİLE NAMAZLARIN ÇEŞİTLERİ

Nafile ibadetler namaz, oruç, hac, sadaka gibi kısımlara ayrılır. Ancak biz diğer kısımlara girmeden, araştırmamızın konusunun doğrudan bağlantılı olduğu nafile namazlara geçmenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in (s.a.v) ibadet hayatına baktığımızda gece ve gündüz pek çok nafile namazla meşgul olduğunu görürüz. Hiç şüphesiz ki masum olan Peygamber'in (s.a.v) bu denli nafile namaz kılması bizler için bir örnek olması hasebiyledir.

Fukaha nafile namazları farklı sınıflandırmalara tâbî tutmuştur. Bazı alimler Hz. Peygamber'in (s.a.v) kıldığı namazları önemi ve sürekliliğine göre değerlendirmiş ve sünnet, müstehap, tatavvu' gibi derecelendirmelerde bulunmuşlardır. Maliki mezhebinde Rasulullah'ın devam ettiği namazlar sünnet kabul edilirken bir veya iki kere kıldıklarına müstehap adı verilmiştir. Kişinin kendinden kıldığı, herhangi bir kayda dayanmayan namazlara ise nafile ya da tatavvu' denmiştir.

Hanefi ulema sünnet namazların hepsinin nafile olduğunu ancak her nafile namazın sünnet olmadığını zikretmiştir.⁷

Bir başka sınıflandırma da sünnet-i müekke ve gayri müekke şeklinde. Sünnet-i müekke olan namazlar Hz. Peygamber'in (s.a.v) sürekli devam edip farz zannedilmemesi için nadiren terk ettiği namazları ifade eder. Sünnet-i gayri müekke ise bazen kılıp bazen kılmadığı namazlara denir.

Şafii ulema ise nafile namazları, cemaatle kılınması sünnet olan ve olmayan şeklinde ikiye ayırmıştır. Cemaatle kılınması sünnet olan namazları bayram namazları, küsuf-hüsuf namazları ve istiska namazı olarak sıralarlar. Münferid kılınması sünnet olan

⁷ Ebu Bekir b. Ali b. Muhammed el-Haddâdî el-Yemenî, **el-Cevheretu'n-Nîra alâ Muhtasari'l-Kudûrî**, 2 c., Pakistan, Mektebetu'l-Hakkâniyye, t.y, s.84.

namazları da farzlara bağılı olarak kılınan revatib sünnetler ve farza bağılı olmayanlar şeklinde ikiye ayırırlar.⁸

Bir diğere sınıflandırma da ekseriyetle Hanbeli ulemanın eserlerinde rastladığımız muayyen ve mutlak nafîle ayrımıdır.⁹ Belli bir sebebe veya vakte bağılı olan Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatında en az bir kere yaptığı namazlara denirken, mutlak nafîle kişinin herhangi bir sebebe dayanmaksızın kendinden kıldığı namazları ifade etmek için kullanılır.

Nafîle namazlardan bazılarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

2.2.1. Bayram Namazı

Bayram namazının farz, vacip ya da sünnet olmasıyla ilgili olarak mezhepler farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

"فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ."

"O halde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes."¹⁰

Müfessirlerin çoğu ayetteki namazdan kastın bayram namazı olduğunu söylemişlerdir.¹¹

Ayetin zahirine göre bir vücut söz konusu olsa da fukaha Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerini de değerlendirerek farklı hükümler çıkarır.

Hanefi mezhebine göre bayram namazı vacip,¹² Hanbeli mezhebine göre ise farz-ı kifayedir. Bir belde bayram namazı tümünden terkedilirse kılmaları emredilir ancak ısrar edilirse onlarla savaşılr.¹³

⁸ Ebu Hüseyin Yahya b. Ebi'l Hayr Salim el-Imrânî eş-Şâfiî el-Yemenî, **el-Beyân fi Mezhebi'l-İmam eş-Şâfiî**, haz: Kasım Muhammed en-Nuri, 14 c., Beyrut, Daru'l Minhac, 2000, C:2, s.261-262.

⁹ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.539.

¹⁰ Kevser, 108/2.

¹¹ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir el-Kurtubî, **el-Câmi'u li Ahkâmi'l Kur'an**, 24 c., Beyrut, Müessesetu'r-Risale, 2006, C:22, s.523; Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Begavî, **Tefsiru'l Begavî – Meâlimu't-Tenzil**, tah: Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye, Süleyman Müslim el-Harş, 8 c., Riyad, Dâru Taybe, 1989, C:8, s.559.

Şafii mezhebinde iki farklı görüş zikredilir. Bunlardan biri Hanbeli mezhebiyle muvafık olarak farz-ı kifaye olduğu diğeri ise cemaatle kılınan müekked bir sünnet olduğudur. İmkânı olanın terk etmesi doğru olmaz. Mezhebin çoğunluğu bu ikinci görüşü benimsemiştir.¹⁴ Maliki mezhebi de bayram namazlarını sünnet-i müekkede sınıfında saymıştır.¹⁵

2.2.2. Teheccüd Namazı

Teheccüd namazı, yatsıdan fecre kadar olan sürede bir miktar uyuduktan sonra kalkıp kılınan gece namazına verilen addır. Uyumadan önce kılınan nafile namazlardan daha faziletli kabul edilmiştir.¹⁶

Bu namaz, İslam'ın ilk dönemlerinde tüm müslümanlara farzken daha sonra neshedilerek müslümanların üzerinden bu hüküm kaldırılmış ve Rasulullah'a (s.a.v) farz olarak kalmıştır. Bununla birlikte fukahadan bazıları nafile namazlar içerisinde en faziletli olarak teheccüd namazını kabul etmişlerdir.¹⁷ Bunun delili olarak şu hadis-i şerifi zikrederler:

"أَفْضَلُ الصَّلَاةِ، بَعْدَ الْفَرِيضَةِ، صَلَاةُ اللَّيْلِ."

"Farzlardan sonra en faziletli namaz gece namazıdır."¹⁸

Ayrıca bir başka hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurur:

¹² Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsilî, **el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr**, tah: Mahmud Ebu Dakika, 5 c., y.y.y., Daru'l Fikri'l Arabî, t.y, C:1, s.85; Zeyneddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nuceym el-Mısrî, **el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzu'd-Dekâik (fi Furû'i'l Hanefiyye)**, 9 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmîyye, 1997, C:2, s.275.

¹³ Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa b. Sâlim Ebu'n Necâ el-Haccâvî el-Makdisî, **el-İknâ' li Tâlîbi'l-İntifâ'**, tah: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, 4 c., 3. bs., Riyad, Mektebetu'l Melik, 2002, C:1, s.307; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.198.

¹⁴ Ebi'l Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî el-Basrî, **el-Hâvî'l-Kebîr fi Fıkhı Mezhebi İmam eş-Şafii**, tah: Ali Muhammed Muavvad, Adil Ahmed Abdilmevcud, 18 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmîyye, 1994, C:2, s.482.

¹⁵ Şehabeddin Ahmed b. İdris el-Karâfî, **ez-Zahire**, tah: Saîd A'râb, 14 c., Beyrut, Daru'l Garbi'l İslami, 1994, C:2, s.417.

¹⁶ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1,s.140.

¹⁷ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.555; Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Feyruzâbâdî eş-Şirâzî, **el-Mühezzeb fi Fıkhı'l-İmam eş-Şafii**, haz: Zekerîya Amîrât, 3 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmîyye, 1995, C:1, s.160.

¹⁸ Müslim, "Sıyam", 202; Ebu Davud, "Savm", 56; Tirmizi, "Salat", 324; Nesâî, "Fazl'u Salati'l-Leyl", 563.

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، أَوْ دَعَا؛ اسْتَجِيبَ لَهُ، فَإِنْ تَوَضَّأَ وَصَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ."

“Geceleyin kim uyanıp da şunu söylese: "Allah'tan başka ilah yoktur, O birdir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd de O'na aittir, O her şeye kâdirdir. Hamd Allah'a aittir, Allah münezzehtir, Allah büyüktür, bütün amel ve ibadetler için gereken güç ve kuvvet Allah'tandır." Sonra Aleyhissalâtu Vesselâm buyurdular: "Rabbim beni affet!" derse veya dua ederse duasına cevap verilir. Eğer abdest alır ve namaz kılsa namazı kabul edilir.”¹⁹

Ulemanın bazıları teheccüd namazı için vakit olarak en faziletlisinin gecenin son yarısı olduğunu söylemiştir.²⁰ Diğer bir kısım ulema da gece üçe bölündüğünde ortadaki üçte birlik kısımda teheccüd kılmanın daha faziletli olduğunu zikretmiştir. Çünkü bu vakit, ibadet ve taatin en az olduğu, insanların çok azının ibadet ettiği bir zaman dilimidir.²¹

Alimler teheccüd namazının en az iki rekat kılınacağı konusunda hemfikirdirler. Daha fazla kılınması durumunda da ilk iki rekati hafif bir şekilde, kıraatı kısa tutarak kılmak sünnettir. Çünkü Rasulullah (s.a.v) böyle yapmış ve buyurmuştur:

"إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلْيُفْتِحْ صَلَاتَهُ بِرُكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ."

“Biriniz gece namazına kalkınca ilk önce iki hafif rekate namaza başlasın.”²²

Ardından Ebu Davud’da şu ziyade de bulunur:

"ثُمَّ لِيُطَوَّلَ بَعْدَ مَا شَاءَ."

¹⁹ Buhari, “Teheccüd”, 21.

²⁰ İbn Kudâme, *el-Mugnî*, C:2, s.555.

²¹ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, C:1, s.160.

²² Müslim, “Salâtu'l-Müsafirîn”, 198; Ebu Davud, “Salat”, 312; İbn Huzeyme, “Salat”, 488.

“Sonra dilediği kadar uzatsın.”²³

2.2.3. Kûsuf (Güneş Tutulması) Ve Hûsuf (Ay Tutulması)

Namazı

Kûsuf namazı, güneş tutulması sırasında kılınan namazdır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) bu namazı kıldığı pek çok rivayetle sabit olduğundan alimler bu namazın sünnet olduğunu söylemişlerdir. Ulemanın çoğu cemaatle kılınması sünnet olan namazlar arasında en kuvvetli olanın kûsuf namazı olduğunu zikretmişlerdir.²⁴ Bununla birlikte “güneş tutulmasını gördüğünüzde namaz kılınız” şeklinde gelen rivayetlerdeki emir sîgası sebebiyle Hanefî ulemeden bazısı bu namazın vacip olduğunu dile getirmiştir.²⁵

Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulur:

"وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ
إِنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ"

“Gece ve gündüz, güneş ve ay O’nun işaretlerindedir. Eğer gerçekten Allah’a tapıyorsanız güneşe de aya da secde etmeyin, onları yaratan Allah’a secde edin.”²⁶

Bazı fıkıhçılar bu ayetin kûsuf ve hûsuf namazına işaret ettiğini söylemişlerdir.²⁷

Rasulullah’ın (s.a.v) bu namazı kıldığıyla ilgili rivayetlerden biri şöyledir:

²³ Ebu Davud, “Salat”, 312.

²⁴ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.139.

²⁵ Alaeddin Ebi Bekir b. Mes’ud el-Kâsânî el-Hanefî, **Bedâi’u’s-Senâi’ fi Tertîbi’s-Şerâi’**, 10 c., 2. bs., Beyrut, Daru’l Kütübi’l İlmiyye, 1986, C:1, s.280.

²⁶ Fussilet, 41/37.

²⁷ Muhammed b. İdris eş-Şafî, **el-Ümm**, tah: Rifat Fevzi Abdulmuttalib, 11c., y.y.y., Daru’l Vefa, 2001, C:2, s.523.

إِنْكَسَفَتِ الشَّمْسُ يَوْمَ مَاتَ إِبْرَاهِيمَ، فَقَالَ النَّاسُ انْكَسَفَتْ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
"إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ، وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَادْعُوا اللَّهَ
وَصَلُّوا حَتَّى يَنْجَلِيَ"

“(Rasulullah’ın oğlu) İbrahim’in öldüğü gün güneş tutulmuştu, insanlar İbrahim’in ölümü için tutulduğunu söylediler. Bunu üzerine Rasulullah (s.a.v) şöyle dedi: “Şüphesiz güneş ve ay, Allâh’ın âyetlerinden iki âyettir. Herhangi bir kimsenin ölümü veya dünyaya gelmesi yüzünden tutulmazlar. Siz onların tutulduğunu gördüğünüz zaman, tutulma sona erinceye kadar namaz kılınız ve dua ediniz.”²⁸

Namazın vakti güneşin tutulduğu andan başlayıp tekrar ortaya çıktığı ana kadardır. Bu süre içinde kılınmadıysa sonradan kılınıp kazası yapılmaz.

Küsun namazı için ezan ve kamet okunmaz. Sadece cemaate çağırarak için bir münâdî seslenir. Cemaatle ya da ferdî olarak kılınabilir ancak fukahânın çoğuna göre cemaatle kılınması daha faziletlidir.²⁹ Şafii ve Malikilere göre asolan bu namazın cemaatle kılınmasıdır.³⁰ Bununla birlikte Malikiler kadınların bu namazı evde kılmalarının daha iyi olduğunu zikretmişlerdir.³¹ İmam Şafii ise ancak mescidde cemaatle kılınıyorsa ferdî olarak kılınabileceğini zikretmiştir. Aynı zamanda kişinin seferde veya mukîm olması bir fark teşkil etmez. Her iki durumda da küsun namazını kılar.³² Hanbeliler de bu namazı, ferdî veya cemaatle, seferî veya mukîm olarak kılınan müekked sünnetlerden kabul etmişlerdir.

Hanefi mezhebine göre küsun namazı iki rekat, dört rekat veya daha fazla kılınabilir. İki rekatte bir ya da dört rekatta bir selam verilebilir.³³ Diğer nafil namazlar gibi her

²⁸ Buhari, “Küsun”, 1, 13, 15, 17; Müslim, “Küsun”, 3, 5; Ebu Davus, “İstiskâ”, 4; Nesâî, “Küsun”, 2-5.

²⁹ İbn Nuceym, **el-Bahru’r-Râik**, C:2, s.291.

³⁰ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi, **Bidayetu’l-Müctehid ve Nihayetu’l Muktesid**, 2 c., 6. bs., y.y.y., Daru’l Marife, 1982, C:1, s.210.

³¹ el-Karâfi, **ez-Zahîre**, C:2, s.427.

³² İmam Şafii, **el-Ümm**, C:2, s.534.

³³ İbn Nuceym, **a.g.e.**, C:2, s.291.

bir rekatta bir rükû ve iki secde yapılır. Kıraatın uzun tutulması sünnettir.³⁴ Ancak diğer üç mezhebe göre kûsuf namazı, ancak iki rekat olarak kılınabilir ve her rekatta rükû yapıldıktan sonra kalkıp tekrar kıyama durulup ardından tekrar rükûya gidilir. Böylece her rekatta iki rükû ve iki secde yapılarak iki rekat şeklinde kılınır.³⁵ Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu şekilde kıldığına yönelik pek çok rivayet bulunmaktadır.³⁶

Şafii ve Maliki mezhebi ve Ebu Hanife'ye göre kıraat gizli olarak yapılırken,³⁷ İmam Ahmed, Ebu Yusuf ve Muhammed kıraatın açıktan yapılması gerektiğini zikrederler.

Namazdan sonra imam, cemaatle birlikte güneş açılıncaya kadar dua eder. İmam bu duayı kibleye dönük vaziyette oturarak edebileceği gibi ayakta cemaate dönük olarak da edebilir ki bu ikincisi daha faziletlidir.³⁸

Ayrıca fakihlerin çoğunluğuna göre kûsuf namazında hutbe okunmaz ancak Şafii ulema namazdan sonra iki hutbe okunması gerektiği görüşündedir. Çünkü hadis-i şerife göre Hz. Peygamber (s.a.v) namazdan sonra hutbe okumuştur. Ancak hutbenin okunmayacağını zikreden ulema, bu rivayeti kabul etmekle birlikte, o gün okunan hutbenin namaz sebebiyle değil ashabın güneş tutulmasını İbrahim'in ölümüne bağlamaları üzerine nasihat mahiyetinde olduğunu söylerler.³⁹

Eğer güneş tutulması kerahat vaktine denk gelirse Hanefi ve Maliki mezhebine göre kılınmaz.⁴⁰ Ancak İmam Şafii'ye göre her vakitte kılınabilir.⁴¹

Şafii ve Hanbeli mezhebine göre hûsuf (ay tutulması) namazıyla kûsuf namazı arasında hiçbir fark yoktur, tüm hükümler aynıdır. Sadece hûsuf namazı gece kılınan namazlar arasında yer aldığı için kûsuf namazından farklı olarak açıktan kıraat

³⁴ el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi'**, C:1, s.281.

³⁵ İmam Şafii, **el-Ümm**, C:2, s.524; Mâverdî, **el-Hâvî'l-Kebîr**, C:2, s.505.

³⁶ Buhari, "Kûsuf", 2, 4, 5, 7, 9, 12, 13, 14; Müslim, "Kûsuf", 1-4; Nesâî, "Kûsuf", 9, 11.

³⁷ İmam Şafii, **a.g.e.**, C:2, s.527; İbn Rüşd, **Bidayetu'l-Müctehid**, C:1, s.212.

³⁸ İbn Nuceym, **el-Bahru'r-Râik**, C:2, s.291.

³⁹ el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi'**, C:1, s.281; İbn Rüşd, **a.g.e.**, C:1, s.212.

⁴⁰ İbn Nuceym, **a.g.e.**, C:2, s.291; İbn Rüşd, **a.g.e.**, C:1, s.212.

⁴¹ İmam Şafii, **a.g.e.**, C:2, s.528.

yapılır.⁴² Hanefi ve Maliki mezhebine göre ise hüsuf namazı, küsuf namazı gibi cemaatle değil herhangi bir nafîle namaz gibi münferid olarak kılınır.⁴³

2.2.4. İstiskâ Namazı

İstiska, yağmur yağması için Allahu Teala'ya dua edip, ondan yağmur istemek anlamlarına gelir. Bununla ilgili hadis kaynaklarında pek çok rivayet vardır. Bu rivayetlerden bazılarında istiska sadece dua ve istiğfar olarak geçerken bazılarında ise namazla birlikte zikredilmiştir. Bu rivayetlerden birkaçı şu şekildedir:

أَنَّ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَذْكُرُ: أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ بَابِ كَانَ وَجَاهَ الْمِنْبَرِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ، فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتَ الْمَوَاشِي، وَأَنْقَطَعَتِ السُّبُلُ، فَادْعُ اللَّهَ يُعِثِّنَا. قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ، فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا." قَالَ أَنَسُ: وَلَا وَاللَّهِ، مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ، وَلَا قَرَعَةً، وَلَا شَيْئًا، وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ وَلَا دَارٍ. قَالَ: فَطَلَعَتْ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةٌ مِثْلُ التُّرْسِ، فَلَمَّا تَوَسَّطَتِ السَّمَاءَ، انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ. قَالَ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا الشَّمْسَ سِتًّا. ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذَلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ، فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِمًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتَ الْأَمْوَالُ، وَأَنْقَطَعَتِ السُّبُلُ، فَادْعُ اللَّهَ يُمَسِّكَهَا. قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: "اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا، وَلَا عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالْحَبَالِ، وَالْأَجَامِ وَالظَّرَابِ، وَالْأَوْدِيَةِ وَمَنَايِبِ الشَّجَرِ." قَالَ: فَانْقَطَعَتْ، وَحَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ.

Enes bin Malik (Radiyallahu Anh) şöyle dedi: “Bir kimse Cuma günü minberin karşısındaki kapıdan içeriye girdi. Rasulallah (s.a.v) ayakta hutbe okuyordu. Rasulallah (s.a.v.)’in karşısında dikilip: Ya Rasulallah! Davarlar helak oldu ve yollar kesildi. Allah’a dua et de imdadımıza yetişsin dedi. Enes (r.a) dedi ki: Rasulallah (s.a.v) elini kaldırdı ve: ‘Allahumme Eskına, Allahumme Eskına, Allahumme Eskına

⁴² İmam Şafii, a.g.e., C:2, s.531.

⁴³ İbn Rüşd, a.g.e., C:1, s.212; el-Karâfi, ez-Zahîre, C:2, s.430.

(Allah'ım bize su ver)' dedi. Enes (r.a) devamla şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki, o sırada biz, gökyüzünde ne kalın ne de ince buluttan bir şey görmüyorduk. Bizimle Seli Dağı arasında o zaman hiçbir ev hiçbir konak da yoktu. Enes (r.a) dedi ki: Derken Rasulullah (s.a.v)'in arkasından kalkan şeklinde bir bulut belirdi. Semanın ortasına ulaşınca yayıldı. Sonra yağmur yağmaya başladı. Enes (r.a) dedi ki: Allah'a yeminle söylüyorum, biz altı gün güneşin yüzünü göremedik. Sonra öbür Cuma günü Rasulullah (s.a.v) yine ayakta hutbe okurken, aynı kapıdan bir kimse girdi, Rasulullah (s.a.v)'in karşısında dikilip: Ya Rasulallah! Mallar helak oldu, yollar da kesildi. Allah'a dua et de bu yağmuru durdursun dedi. Enes (r.a.) dedi ki: Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v) ellerini kaldırdı ve: 'Ey Allah'ım! Etrafımıza, üzerimize değil. Ey Allah'ım! Tepelere, dağlara, kelelere, bayırlara, derelere ve ağaçlıklara yağdır' buyurdu. Enes (r.a) dedi ki: Bunun üzerine yağmur kesildi. Namazdan çıktığımızda güneş altında yürüyorduk...⁴⁴

Bir diğer rivayet şöyledir:

"خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ يَسْتَسْقِي، فَتَوَجَّهَ إِلَى الْقِبْلَةِ يَدْعُو، وَحَوْلَ رِدَاءَهُ، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ."

"Nebi (s.a.v) yağmur duası yapmak için namazgâha çıktı. Dua etmek için kibleye yöneldi ve ridâsını tahvil etti. Sonra iki rekât namaz kıldırdı, onlarda kıraati cehrî yaptı."⁴⁵

Ebu Hanife'ye göre istiskâ dua ve istiğfardan ibarettir. Kişi ferdî olarak namaz kılsa bu güzel bir davranıştır. Ancak cemaatle istiskâ namazı kılmayı Rasulullah'ın (s.a.v) bazen yapıp bazen yapmadığını zikrederek sünnet kabul etmemiştir. Bununla birlikte Hanefi mezhebinde Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre duadan önce cemaatle ezansız ve kametsiz, kıraati açıktan yaparak iki rekat istiska namazı kılmak da sünnettir. Namazdan sonra da hutbe okunup dua edilir. Ayrıca İmam Muhammed'e göre istiskaya üç gün boyunca çıkmaya devam etmek en

⁴⁴ Buhari, "İstiskâ", 6-7, 12; Müslim, "Salâtu'l-İstiskâ", 8.

⁴⁵ Buhari, "İstiskâ", 16; Müslim, "Salâtu'l-İstiskâ", 2.

güzelidir.⁴⁶ Diğer üç mezhebe göre de istiska namazı sünnet kabul edilmiştir.⁴⁷ Hazarda ve seferde kılınabilir.⁴⁸

Şafii mezhebine göre istiska namazını toplu olarak şehrin dışında bir musallada kılmak sünnettir. Çünkü halkın toplanması için daha geniş bir alandır. Bununla birlikte bu namazı ferdî olarak kılmak da caiz görülmüştür. İstiska namazına salihleri, yaşlıları ve çocukları çıkarmak müstehabtır. Bu namazın vakti hakkında Şafii ulema iki farklı görüş bildirmiştir. Bir kısmı bayram namazı vaktinde kılınmasını müstehab görürken İmam Şafii'nin de içinde bulunduğu diğer kısım ulema zevalden sonra kılınmasının doğru olduğunu zikretmiştir.⁴⁹

Hanbeli mezhebinde de istiska namazı, bayram namazı vaktinde kılınması sünnet olmakla birlikte kerahat vakitleri haricinde herhangi bir vakitte kılınması da caiz görülmüştür.⁵⁰

İstiska namazından önce ezan ve kamet okunmaması konusunda mezhepler ittifak halindedir. Ancak bir münâdînin küsuf namazında olduğu gibi insanları namaza çağırması müstehabtır.⁵¹

Namazın kılınıp şekliyle ilgili olarak Şafii ve Hanbeli mezhebi istiska namazının bayram namazı gibi ziyade tekbirlerle kılınacağını⁵² zikrederken Maliki mezhebine göre sabah namazı gibi fazladan tekbir alınmaksızın kılınır.⁵³ Bununla birlikte kıraatin cehrî olarak yapılmasında mezhepler hemfikirdirler. Fukahanın çoğunluğunun tercih ettiği görüşe göre istiskada önce namaz kılınır, ardından Cuma namazında olduğu gibi aralıklı olarak iki kere hutbe okunup dua edilir.⁵⁴ Namazı kaçırıp hutbeye yetişen kişi sadece duaya katılır, namazın kazasını yapmaz.⁵⁵

⁴⁶ el-Mevsîlî, **el-İhtiyar**, C:1, s.71-72; el-Allametu'l-Hümmam Mevlana eş-Şeyh Nizam vd., haz: Abdullatif Hasan Abdurrahman, **el-Fetâvâ'l-Hindiyye fi Mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebi Hanifetu'n-Nu'man**, 6 c., Beyrut, Daru'l Kütubi'l İlmiyye, 2000, C:1, s.169.

⁴⁷ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, C:2, s.432; el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.317.

⁴⁸ el-Mâverdî, **el-Hâvî'l-Kebîr**, C:2, s.521; el-Makdesî, **a.g.e.**, C:2, s.317.

⁴⁹ el-Imrânî, **el-Beyan**, C:2, s.674-681; eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.230-231.

⁵⁰ el-Makdesî, **a.g.e.**, C:2, s.317; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.209-210.

⁵¹ el-Makdesî, **a.g.e.**, C:2, s.320; el-Imrânî, **a.g.e.**, C:2, s.680.

⁵² el-Mâverdî, **a.g.e.**, C:2, s.518; Abdullah el-Aşkar, **a.g.e.**, C:1, s.210.

⁵³ el-Imrânî, **a.g.e.**, C:2, s.681; el-Karâfî, **a.g.e.**, C:2, s.435.

İstiskanın tekrarıyla ilgili olarak eğer ilk istiskadan sonra yağmur yağmazsa ikinci ve üçüncünün de yapılması müstehaptır.⁵⁶

2.2.5. Duhâ Namazı

Duhâ namazının vakti kerahat vaktinden yani güneşin bir mızrak boyu yükselişinden başlayıp zevalden öncesine kadar olan zaman dilimidir.⁵⁷ Gündüzün ilk dörtte biri geçtiği vakit olarak da tarif edilir.⁵⁸ En faziletli olduğu vakit olarak da güneşin en hararetli olduğu zaman zikredilmiştir.⁵⁹

Şafii mezhebinde duha namazının en az iki ve en az dört rekat olduğuna dair iki farklı görüş yer almaktadır ancak sekiz rekat kılmanın daha faziletli olduğunu söylerler.⁶⁰ Diğer mezheplere göre ise en az iki rekat kılınabilirken dört rekat kılmak daha faziletlidir.⁶¹ Üst sınır ise Şafii ve Hanbeli mezhebinde sekizken Hanefi mezhebine göre on ikidir.⁶²

Şafii mezhebi Hz. Peygamber'in duha namazına sürekli devam ettiğini söyleyerek revatib sünnetlerden saymıştır.⁶³ Ancak diğer mezhepler devam etmeyip ara sıra kıldığı bir sünnet olduğunu zikrederler. Hanbeli ulema bu sebeple duha namazına sürekli devam etmeyi müstehap görmemişlerdir.⁶⁴

2.2.6. Evvâbin Namazı

Evvabin namazı tabiri hadislerde kuşluk vaktinde kılınan namaz için kullanılan bir tabir⁶⁵ olsa da akşam ile yatsı namazı arasında kılınan namaz için de kullanılmıştır.

⁵⁴ el-İmrânî, **a.g.e.**, C:2 s.682; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C:2, s.519; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.169; el-Karâfî, **a.g.e.**, C:2, s.435.

⁵⁵ el-Karâfî, **a.g.e.**, C:2, s.436.

⁵⁶ el-Mâverdî, **a.g.e.**, C:2, s.520; Abdullah el-Aşkar, **a.g.e.**, C:1, s.212.

⁵⁷ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücella**, C:1, s.146.

⁵⁸ el-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.287.

⁵⁹ Abdullah el-Aşkar, **a.g.e.**, C:1, s.146.

⁶⁰ el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.279; eş-Şirâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.159; el-Mâverdî, **a.g.e.**, C:2, s.287.

⁶¹ Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, **el-Binâye fi Şerhi'l Hidâye**, 12 c., 2.bs, Beyrut, Daru'l Fikir, 1990, C:2, s.619; Abdullah el-Aşkar, **a.g.e.**, C:1, s.146.

⁶² Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.124.

⁶³ eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C:1, s.159.

⁶⁴ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.550.

⁶⁵ Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 143-144.

İkinci kullanım fıkıh geleneğinde ve halk arasında daha yaygındır. Bununla birlikte fıkıh kitaplarında bu namaz çoğunlukla akşamla yatsı arasının ihyası (إحياء ما بين العشاءين) başlığı altında yer alır. Gece namazlarındandır. Çünkü gece güneşin batışıyla başlamış kabul edilir.⁶⁶

Bu namazla ilgili pek çok rivayet bulunur. Bunlardan bazılarını şöyle zikredebiliriz:

"مَنْ صَلَّى بَعْدَ الْمَغْرَبِ سِتَّ رَكَعَاتٍ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِيمَا بَيْنَهُنَّ بِسُوءٍ عُدِلَ لَهُ بِعِبَادَةِ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً."

“Kim akşam namazından sonra aralarında kötü bir şey konuşsuzun altı rekat namaz kılsa, (kıldığı bu altı rekatlık namaz) onun için on iki senelik ibadete denk kılınır.”⁶⁷

"مَنْ صَلَّى بَيْنَ الْمَغْرَبِ وَالْعِشَاءِ، عِشْرِينَ رَكْعَةً بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ."

“Kim akşam namazından sonra yirmi rekat (nafil) namaz kılsa Allah ona Cennet’te bir köşk bina eder.”⁶⁸

Hanefi ve Maliki mezhebine göre bu namaz altı rekat olarak kılınır.⁶⁹ Şafiiler bu namazı gaflet namazı olarak da isimlendirirler. Çünkü vakit itibariyle insanların bu namazdan gaflette olup başka işlerle meşgul oldukları bir zamanda kılınır. Ayrıca bu namazın en kâmil olarak yirmi rekat şeklinde kılındığını ifade ederler.⁷⁰ Hanbeli ulema hadis-i şerifte geçen, akşam namazından sonra kılınan altı rekatın ilk ikisinin akşamın sünneti, sonraki dört rekatın ise müstehap namaz olduğunu zikreder. Bununla birlikte bu namazın yirmi rekat olarak kılınmasının müstehap olduğu görüşündedirler. Ayrıca Hanbelî fakih İbn Kudâme bu namazın uzatılması veya hafifletilmesiyle ilgili her iki rivayetlerin de bulunduğunu zikreder. Bu sebeple kıyamı uzun tutup rekat sayısını azaltarak da, kısa sureler okuyup rekat sayısını

⁶⁶ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.147.

⁶⁷ Tirmizî, “Salat”, 321; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salat”, 113.

⁶⁸ Tirmizî, “Salat”, 321.

⁶⁹ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.66; el-Kâsânî, **Bedâi’u’s-Senâi’**, C:1, s.285.

⁷⁰ el-Mâverdí, **el-Hâvi’l-Kebir**, C:2, s.287.

artırarak da kılmanın mümkün olduğunu, rivayetlerdeki teâruzun iki şekilde kılmanın da aynı derecede faziletli olduğuna işaret ettiğini zikreder.⁷¹

2.2.7. Tahıyyetu'l Mescid Namazı

Tahıyye, sözlükte selamlama anlamına gelir. Tahıyyetu'l mescid namazı mescide girildiğinde mescidin sahibi olan Allah'ı hürmetle selamlamak maksadıyla kılınan iki rekatlık nafîle namazdır. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

"إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكَعَتَيْنِ."

"Biriniz mescide girdiği zaman iki rekât namaz kılmadan oturmasın."⁷²

Cumhur, Zahîrîlerin aksine, hadisteki emrin vücut değil nedb ihtiva ettiğini söyleyerek bu namazın mendup/müstehap olduğunu zikrederler.⁷³

Hanbeli mezhebine göre mescide girince kılınan farz, revatib sünnet ya da kaza namazına aynı zamanda tahıyyetu'l mescid namazı diye niyet etmek caizdir. Ancak en az iki rekât olması gerektiği için cenaze namazına, tilavet ya da şükür secdesine tahıyye olarak niyet edilemez. Eğer kişi mescide girdikten sonra oturduysa üzerinden çok zaman geçmediği sürece kalkıp bu namazı kılması da caiz görülmüştür. Ayrıca hutbe için camiye giren hatib, farz namaz için giren imam ya da bayram namazı için giren kimse bu namazdan istisna kılınmışlardır.⁷⁴

Fukaha bu meselede Mescid-i Haram'ı diğer mescidlerden ayırmış ve buraya giren kimse için tahıyyenin tavaf olduğunu zikretmişlerdir.⁷⁵

2.2.8. Tevbe Namazı

Tevbe namazı kerahat vakitleri haricinde istenilen herhangi bir vakitte kılınabilen iki rekatlık nafîle bir namazdır. Günah işleyen bir kişinin kılması sünnettir.⁷⁶

⁷¹ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.564-565.

⁷² Buhari, "Teheccüd", 25; Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 69.

⁷³ İbn Rüşd, **Bidayetu'l-Müctehid**, C:1, s.208.

⁷⁴ el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.303; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.146.

⁷⁵ el-Karâfi, **ez-Zahîre**, C:2, s.405; el-Makdesî, **a.g.e.**, C:2, s.303; Abdullah el-Aşkar, **a.g.e.**, C:1, s.146.

عن أبي بكر الصديق رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : "مَا مِنْ عَبْدٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ، ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ ، ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلَّا عَفَرَ اللَّهُ لَهُ ، ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ : "وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ دَكَرُوا اللَّهَ" إِلَى آخِرِ الْآيَةِ".

Ebu Bekir es-Sıddık'tan rivayetle şöyle buyrulur: Rasûlullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Bir kul herhangi bir günah işlediğinde, kalkar, güzelce abdest alıp iki rekât namaz kılar ve Allah'a istiğfar ederse, Cenâb-ı Hak muhakkak o kulunu mağfîret buyurur." Ardından "Onlar (müttakî mü'minler), bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlarlar..." ayetini sonuna kadar okudu.⁷⁷

2.2.9. İstihâre Namazı

İstihâre terimi bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı, kılınan nâfile bir namaz ve dua ile talep etme anlamına gelir.⁷⁸

İstihâre namazı kerahat vakitleri hariç her vakitte kılınabilen iki rekatlık nâfile bir namazdır.⁷⁹ Alimler şu rivayete dayanarak bu namazın icma ile sünnet olduğunda ittifak halindedirler:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِحَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، يَقُولُ: "إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ لِيَقُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي

⁷⁶ Abdullah el-Aşkar, a.g.e., C:1, s.147.

⁷⁷ Ebu Davud, "Vitr", 360.

⁷⁸ Salim Ögüt, "İstihare", Diyanet İslam Ansiklopedisi, 44c., Ankara, TDV Yayınları, 2002, C:23, s.333.

⁷⁹ Şeyh Nizam, el-Fetâvâ'l-Hindiyye, C:1, s.125.

أَوْ قَالَ: عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَأَقْدَرُهُ لِي، وَبَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي، وَاصْرِفْني عَنْهُ، وَأَقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ، وَبُسِّمِي حَاجَتَهُ."

Câbir b. Abdullah'tan: "Resûlullah, Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi işlerimizin tamamında bize istihâreyi öğretiyor ve şöyle diyordu: 'Biriniz bir şey yapmaya niyet edince farz dışında iki rek'at namaz kılsın ve arkasından şu duayı yapsın: Allahım! Senden, senin ilim ve kudretinden hayır beklerim. Senin büyük lutfundan talep ederim. Sen kâdirsin, benimse gücüm yetmez, sen bilirsin, ben bilmem. Sen bütün gizlilikleri bilersin. Allahım! Şu benim işim dinim için, dünyam ve âhiretim için senin ilminde hayır diye yer almışsa onu bana nasip et, onu kolaylaştır ve uğurlu kıl. Eğer şu işim dinim için, dünya ve âhiretim için senin ilminde kötü diye yazılmışsa onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır nerede ise onu nasip et ve gönlümü ona yönelt!' Hz. Peygamber sözüne devamla, 'İstihâreyi yapan kişi bu sırada işini de söylesin' dedi."⁸⁰

Alimler hac veya umre gibi hayırlı işlerde bile istihare yapmanın gerekli olduğunu söylemişlerdir.⁸¹ Ayrıca istiharenin bir işin olmasına veya olmamasına azmederek yapılmasının tevekküle aykırı olduğunu bildirmişlerdir.⁸²

2.2.10. Tesbih Namazı

Tesbih namazı, içerisinde 'Subhanallah' lafzının çok geçmesi sebebiyle bu ismi alan dört rekatlık bir nafil namazdır. Nafil namazlar içinde olup olmadığı tartışılabilir da ulemanın ekserisinin nafil ve müstehap olarak kabul ettiği bir namazdır. Ahmed b. Hanbel bu namazın kaynaklarda sahih bir rivayet olmadığından mekruh olduğunu zikretse de Hanbelî fakih İbn Kudâme, fazilet ve nafil namazlar konusunda

⁸⁰ Buhari, "Da'avât", 48, "Tevhid", 10; İbn Mace, "İkametu's-Salât", 188.

⁸¹ el-Makdesî, **el-İknâ**, C:2, s.235; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.147.

⁸² el-Makdesî, **a.g.e.**, C:2, s.236.

hadislerin zayıf olmasının bir sorun teşkil etmediğini söyleyerek, bu namazı caiz görmüştür.⁸³

Hadis kaynaklarında bu namazla ilgili pek çok rivayet vardır, bunlardan en meşhur olanı şu şekildedir:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِلْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ: "يَا عَبَّاسُ يَا عَمَّاهُ أَلَا أُعْطِيكَ، أَلَا أَمْنُحُكَ، أَلَا أَحْبُوكَ، أَلَا أَفْعَلُ بِكَ، عَشْرَ حِصَالٍ إِذَا أَنْتَ فَعَلْتَ ذَلِكَ، عَفَرَ اللَّهُ لَكَ ذَنْبَكَ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ قَدِيمَهُ وَحَدِيثَهُ حَطَّأَهُ وَعَمَدَهُ صَغِيرَهُ وَكَبِيرَهُ سِرَّهُ وَعَلَانِيَتَهُ، عَشْرَ حِصَالٍ أَنْ تُصَلِّيَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ تَقْرَأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ وَسُورَةً، فَإِذَا فَرَعْتَ مِنَ الْقِرَاءَةِ فِي أَوَّلِ رَكَعَةٍ، وَأَنْتَ قَائِمٌ قُلْتَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ حَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ تَرَكَعْتَ، فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ رَاكِعٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ الرَّكُوعِ، فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَهْوِي سَاجِدًا، فَتَقُولُهَا وَأَنْتَ سَاجِدٌ عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ مِنَ السُّجُودِ، فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَسْجُدُ فَتَقُولُهَا عَشْرًا، ثُمَّ تَرْفَعُ رَأْسَكَ، فَتَقُولُهَا عَشْرًا، فَذَلِكَ حَمْسٌ وَسَبْعُونَ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ، تَفْعَلُ ذَلِكَ فِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ، إِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تُصَلِّيَهَا فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً، فَافْعَلْ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ شَهْرٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَفِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ، فَفِي عُمْرِكَ مَرَّةً."

İbnu Abbâs (r.anhuma) anlatıyor: "Rasûlullah (s.a.v.) Abbâs İbnu Abdilmuttalib (r.a.)'e dediler ki:

“Ey Abbâs, ey amcacığım! Sana bir iyilik yapmayayım mı? Sana bağıшта bulunmayayım mı? Sana ikram etmeyeyim mi? Sana on haslet(in hatırlatmasını) yapmayayım mı? Eğer sen bunu yaparsan, Allah senin bütün günahlarını önceki ve sonraki, eskisi ve yenisi, hatâen yapılanı ve kasden yapılanı, küçüğünü ve büyüğünü, gizlisini ve alenîsini affeder. Bu on haslet şunlardır: Dört rek'at namaz kıalarsın, her

⁸³ İbn Kudâme, el-Mugnî, C:2, s.552.

bir rek'atte Fâtiha sûresi ve bir sûre okursun. Birinci rek'atte kıraati tamamladın mı, ayakta olduğun halde on beş kere 'Subhanallahi velhamdülillahi ve lâilâhe illallahu vallahu ekber.' diyeceksin. Sonra rükû yapıp, rükûda iken aynı kelimeleri on kere söyleyeceksin, sonra başını rükûdan kaldıracaksın, aynı şeyleri onar kere söyleyeceksin. Sonra secde edip, secdede iken onları onar kere söyleyeceksin. Sonra başını secdeden kaldıracaksın, onları onar kere söyleyeceksin. Sonra tekrar secde edip aynı şeyleri onar kere söyleyeceksin. Sonra başını kaldırır, bunları on kere daha söylersin. Böylece her bir rek'atte bunları yetmiş beş defa söylemiş olursun.”

“Aynı şeyleri dört rek'atte yaparsın. Dilersen bu namazı her gün bir kere kıl. Her gün yapamazsan haftada bir kere yap, haftada yapamazsan her ayda bir kere yap. Ayda olmazsa yılda bir kere yap. Yılda da yapamazsan hiç olmazsa ömründe bir kere yap.”⁸⁴

Yine İbn Abbas'a dayandırılan bir rivayette bu dört rekatta hangi surelerin okunacağıyla ilgili olarak Tekâsür, Asr, Kafirûn ve İhlas sureleri zikredilir.⁸⁵

Tesbih namazı mutlak nafîle namazlar arasında yer aldığı için kerahat vakitleri hariç istenilen her vakitte kılınabileceği bildirilmiştir.

2.2.11. Hâcet Namazı

Dört mezhebe göre de müstehab kabul edilen hacet namazı meşruiyetini şu hadis-i şeriften alır:

”مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ أَوْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ، فَلْيَتَوَضَّأْ فَلْيُحْسِنِ الْوُضُوءَ ثُمَّ لْيُصَلِّ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ لْيُشْنِ عَلَى اللَّهِ وَلْيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ لْيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ وَعَزَائِمَ مَغْفِرَتِكَ وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا عَفْرَتَهُ وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجَتَهُ وَلَا حَاجَةً هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.”

⁸⁴ Ebu Davud, “Tatavvu”, 302; İbn Mâce, “İkametu’s-Salât”, 190.

⁸⁵ Şeyh Nizam, **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.125.

“Kimin Allah tarafından veya ademoğlundan biri tarafından giderilecek bir ihtiyacı varsa usulüne uygun abdest alıp iki rek‘at namaz kılsın, arkasından Allah’a hamedip Peygamber’e salavat getirsin ve şöyle desin: Halîm ve kerîm olan Allah’tan başka ilâh yoktur. Büyük arşın rabbi olan Allah’ı yüceltir, âlemlerin rabbi olan Allah’a hamdedirim. Senden rahmetine ve affına ulaştıracak davranışlarda bulunmayı, her türlü iyiliği elde etmeyi, her türlü günahtan sâlim olmayı diliyorum. Bende bağışlamadığın günah, gidermediğin keder ve karşılamadığın rızâna uygun bir ihtiyaç bırakma, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah!”⁸⁶

Hacet namazının kaç rekat olduğu konusunda çeşitli ihtilaflar vardır. İki rekat olduğunu söyleyenler olduğu gibi dört ya da on iki rekat olarak kılınabileceği de fıkıh kitaplarında yer alır. Mekruh vakitler hariç her vakitte kılınabilir.

2.2.12. Abdest Namazı

Abdest aldıktan sonra kılınan iki rekatlık müstehap bir namazdır. Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، عُفِّرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ."

“Kim şu abdestim gibi abdest alır, arkasından iki rekât namaz kılar ve namazda nefsinin vesvesesinden uzak durursa, geçmiş günâhları affedilir.”⁸⁷

⁸⁶ Tirmizi, “Vitr”, 348; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Sâlat”, 189.

⁸⁷ Buhari, “Vudû’”, 24; Müslim, “Tahâre”, 5, 6; Ebu Davud, “Tahâre”, 66.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NAFİLE NAMAZLAR HAKKINDAKİ GENEL HÜKÜMLER

3.1. REKAT SAYISI

Nafile namazların kaç rekatta bir selam verilerek kılınabileceği hakkında mezhepler farklı görüşler zikretmişlerdir. Hanefiler gece namazlarının tek selamla iki, dört, altı ve sekiz rekat olarak kılınabileceği görüşündedirler, çünkü bunlarla ilgili Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) rivayetler mevcuttur. Ancak sekizden fazla rekata tek selamla kılmak caiz olsa da mekruh görülmüştür.¹ Gündüz namazlarında ise tek selamla en fazla dört rekat kılınabilir. Çünkü bundan fazlası hakkında bir nakil bulunmamaktadır. Bununla birlikte fukaha fazla rekat kılmaktansa kıyamı uzun tutmanın daha evlâ olduğunu belirtmiştir.²

Şafi fıkhında vitr namazı haricindeki nafile namazların gece ya da gündüz fark etmeksizin iki rekatta bir selam verilerek kılınması en faziletlisidir.³ Bunu şu rivayete dayandırmaktadırlar:

"صَلَاةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مَثْنَى مَثْنَى."

"Gece ve gündüz namazları ikişer ikişer kılınır."⁴

Maliki mezhebinde gece kılınan nafile namazlarda sekiz rekate kadar tek selamla kılmak caiz görülse de ikişer rekat olarak kılmak daha faziletlidir. Gündüz namazlarında da ikişer rekat şeklinde kılmak evlâ olsa da dört rekat olarak da kılınması caizdir.⁵

Hanbeli fukaha da gece kılınan nafilelerin ancak iki rekatta bir selam vererek kılınabileceğini, gündüz nafilelerinin ise iki rekatta bir selam vermek evlâ olmakla

¹ el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.85.

² el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.67-68; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.125.

³ el-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s. 289.

⁴ Tirmizi, "Salat", 418; Ebu Davud, "Salat", 301; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salât", 172.

⁵ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, C:2, s.402.

birlikte dört rekat şeklinde kılmanın da caiz olduğunu söylerler.⁶ Ayrıca gündüz nafilelerini bir, üç, ya da beş rekat kılmak da kerahatle birlikte caiz görülmüştür.⁷

3.2. NAFİLE NAMAZIN KILINMA YERİ

Fukaha tahıyyetu'l mescid namazı haricindeki münferid olarak kılınan nafile namazların evde kılınmasının daha faziletli olduğunu bildirmiştir.⁸ Bu hükümlerini Hz. Peygamber'in (s.a.v) şu hadislerine dayandırmışlardır:

"صَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ."

"Ey İnsanlar! Evinizde namaz kılınız. Zira farz namaz dışındaki namazların en makbulü, insanın evinde kıldığı namazdır."⁹

"إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ الصَّلَاةَ فِي مَسْجِدِهِ، فَلْيَجْعَلْ لِبَيْتِهِ نَصِيبًا مِنْ صَلَاتِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ جَاعِلٌ فِي بَيْتِهِ مِنْ

صَلَاتِهِ خَيْرًا."

"Biriniz farz namazını mescidde kıldığı zaman, o namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allah Teala, bu nafile namaz sebebiyle evinde hayır yaratır."¹⁰

"اجْعَلُوا مِنْ صَلَاتِكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا."

"Namaz kılmayarak evlerinizi kabirlere çevirmeyin."¹¹

Çünkü ihlâsa en yakın, riyaya da en uzak olan nafile namazları alenîlikten uzak bir şekilde evde eda etmektir.

⁶ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.537.

⁷ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.138.

⁸ el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.282; eş-Şirâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.160.

⁹ Buhari, "Ezan", 81.

¹⁰ Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 210.

¹¹ Buhari, "Teheccüd", 37; Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 208-209.

3.3. NAFİLE NAMAZIN KILINMA ŞEKLİ

3.3.1. Oturarak Nafile Kılmanın Hükümü

Fıkıh alimleri, kişinin gücü yetse dahi, nafile namazları oturarak kılınmasının caiz olduğu konusunda fikir birliği içindedirler.¹² Bununla birlikte kıyamın daha faziletli olduğunu da söylemişlerdir. Buna delil olarak şu hadis-i şerifi zikrederler:

"مَنْ صَلَّى قَائِمًا فَهُوَ أَفْضَلُ، وَمَنْ صَلَّى قَاعِدًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ."

"Kim ayakta namaz kılsa, bu daha faziletlidir. Kim oturarak namaz kılsa ecri ayakta kıldığının yarısı kadardır."¹³

Ulema bu hadisin nafile namazlar hakkında varid olduğuna hükmetmiştir. Çünkü farz namazlarda kişinin mazeretsiz bir şekilde kıyama terk etmesi mümkün değildir.

Buna cevaz verilmesinin hikmetini insanların kıyamda zorluk çekip nafileyi terk etmelerine mani olmak şeklinde açıklamışlardır.¹⁴

Bununla birlikte ayakta başlanan bir namazın bir özür bulunmaksızın oturarak devam edilmesiyle ilgili olarak İmam-ı Azam Ebu Hanife cevaz verirken İmam Muhammed ve Ebu Yusuf bunu caiz görmemişlerdir.¹⁵

Oturmanın şekliyle ilgili olarak fukahanın çoğu teşehhüdeki oturma gibi olmalı, demiştir.¹⁶

3.3.2. Binek Üzerinde Nafile Kılmanın Hükümü

Farz namazların binek üzerinde kılınması için düşmandan korku hali şart olsa da nafile namazlar için böyle değildir. Hanefî mezhebine göre şehir dışına yolculuk

¹² el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.647; es-Serahsi, **el-Usul**, C:1, s.115; el-Mâverdi, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.290; İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.567.

¹³ Buhari, "Taksîru's-Salat", 18; Ebu Davud, "Salat", 177.

¹⁴ İbn Kudâme, **a.g.e.**, C:2, s.568.

¹⁵ el-Aynî, **a.g.e.**, C:2, s.649; Muhammed Aşık İlâhî el-Bernî, **et-Teshîlu'd-Darûrî li Mesâilî'l-Kudûrî**, 2. Bs., Karaçi, Mektebetu's-Şeyh, 1991, C:1, s.68; el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.88.

¹⁶ el-Haddâdî, **a.g.e.**, C:1, s.89.

yapan bir kişi binek üzerinde istediği yöne dönerek nafil namaz kılabilir.¹⁷ Ancak Ebu Hanife (rah.a.) sabah namazının sünnetini bunlardan istisna kılmıştır. Bununla birlikte Ebu Yusuf'a göre de şehir dışına çıkmak şart değildir. Kişi şehir içerisinde de aynı şekilde binek üzerinde nafil kılabilir.¹⁸

Diğer mezheplerde de kişi sefer halindeyken binek üzerinde farzlar dışında sünnet namazlarını kılabilir.¹⁹ Bu durum pek çok hadiste yer almaktadır. Bu hadislerden biri şöyledir:

" كَانَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُصَلِّي فِي السَّفَرِ عَلَى رَاحِلَتِهِ، حَيْثُ تَوَجَّهَتْ بِهِ. "

"Nebî (s.a.v.) seferde bineği üzerinde o nereye yönelirse oraya doğru namazını kılırdı."²⁰

Ulemanın bazıları kişinin namaza başlarken yönünün kibleye dönük olmasının şart olduğunu söylese de racih olan görüşe göre bu gerekli değildir.²¹

3.4. NAFİLE NAMAZ KILMANIN YASAK OLDUĞU VAKİTLER

Nafil namazlar içerisinde herhangi bir sebebe ya da zamana bağlı olmayan namazlar mutlak nafil olarak nitelendirilmiştir. Bu nafil namazlar genel görüşe göre gece ve gündüz, namaz kılmanın mekruh olduğu saatler dışında, her vakitte kılınabilir. Bununla birlikte gece nafil kılmak daha faziletli görülmüştür.²²

Namaz kılmanın mekruh olduğu vakitlerde nafil kılmanın hükmüyle ilgili fıkıh kitaplarında farklı görüşler öne sürülmüştür. Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezheplerine göre beş farklı kerahet vakti vardır. Ancak Maliki fıkhına göre namaz kılmanın yasak

¹⁷ es-Serahsi, **a.g.e.**, C:1, s.115; el-Haddâdî, **a.g.e.**, C:1, s.90.

¹⁸ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.651-655.

¹⁹ el-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.73; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.109.

²⁰ Buhari, "Vitr", 6; Müslim, "Salatu'l-Musafirin", 32.

²¹ el-Aynî, **a.g.e.**, C:2, s.652.

²² el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.230; el-Imrânî, **el-Beyan**, C:2, s.280.

olduğu vakitler dört vakittir ve zeval onlar arasında yer almaz. Zeval vaktinde namaz kılmak caizdir. Bu hükümde Medine ehlinin ameli esas alınmıştır.

Bu vakitleri kısaca zikredecek olursak; bunlardan üç tanesi vakit dolayısıyla kerahetin olduğu zamanlardır. İlki güneşin doğuşundan yükselişine kadar geçen zamandır. İkincisi güneşin yükselip de en tepeye geldiği zeval anının bulunduğu vakittir. Üçüncüsü ise güneşin sararıp alçalmaya başlamasından akşam namazı vaktine kadar olan süredir. Bu vakitler şu hadisile sabittir:

"ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ أَوْ أَنْ نَقْبَرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا :
حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَارِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظَّهْرِ حَتَّى تَمِيلَ الشَّمْسُ وَحِينَ تَضَيَّفُ الشَّمْسُ
لِلْعُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ."

“Rasûlullah (s.a.v.) bize üç vakitte namaz kılmayı ve ölülerimizi defnetmeyi yasakladı: Güneşin doğmasından itibaren bir veya iki mızrak boyu yükselmesine kadar, güneşin gökyüzünde tam dik oluşundan batıya yönelmesine kadar ve güneşin sararmasından itibaren batmasına kadar.”²³

Bu üç vakitte Hanefi mezhebine göre farz, vacip ya da sünnet/nafile namazların hiçbiri kılınmaz. Kılınırsa iadesi gerekir. Ancak güneşin batışı sırasında sadece o günün ikinci namazı kılınabilir. Şafii mezhebine göre ise bu kerahat durumu sadece bir sebebe bağlı olmadan kılınan mutlak nafileler için geçerlidir, farz ya da sünnet namazlar kılınabilir.²⁴ Ayrıca Şafii fukaha Cuma gününün zeval vaktini bu durumdan istisna kılmışlardır. Maliki fukahaya göre bu vakitlerde farz namazları kılmak caizdir, sünnet ve nafile namazlar ise caiz değildir.²⁵ Hanbelilere göre de farz namazların kazaları kılınabilirken sünnet ve nafileler kılınmaz. Ancak Cuma hutbesi

²³ Müslim, “Salatu’l-Musafirin”, 293; Ebu Davud, “Cenâiz”, 55; Tirmizi, “Cenâiz”, 41.

²⁴ el-Mâverdí, **el-Hâvi’l-Kebir**, C:2, s.271.

²⁵ İbn Rüşd, **Bidayetu’l-Müctehid**, C:1, s.103.

esnasında kılınan tahıyyetu'l mescid namazı ve tavaf namazı bunlardan istisna olarak görülmüştür.²⁶

Diğer iki kerahat vakti ise vaktin kendisi sebebiyle değil namazın kılınmasıyla birlikte oluşan kerahat vakitleridir. Bunlar da sabah namazının farzının kılınmasından güneşin doğuşuna kadar ve ikindinin farzının kılınmasından vaktin çıkışına kadar olan zamanlardır. Burada kerahat sabah ve ikindi namazının farzları kılındıktan sonra ortaya çıkan bir durumdur. Yani farz kılınmadan önce nafil namaz kılınmasında bir beis yoktur.

Hanefi fukahâ bu iki vakitte farz namazların kazası veya cenaze namazını caiz görmüş ancak nafil ve sünnet namazları mekruh görmüşlerdir. Şafii ulemaya göre aynı şekilde sadece mutlak nafil namazlar için bir yasaklama söz konusudur. Maliki ulema da bu meselede Şafii ulemayla muvafıktırlar.²⁷ Hanbeli ulema ise bu vakitlerle ilgili olarak Hanefilerle aynı görüştedir. Ancak buna ek olarak tavaf namazını da caiz görmüşlerdir.²⁸ Ulemanın bu iki vaktin kerahati hakkında dayandığı deliller şu hadistir:

"أَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ."

“Sabah namazından sonra da güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz yoktur.”²⁹

Bu konudaki hüküm farklılıkları anlama ve ictehad farkından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca Şafii ulema tüm bu yasaklamalardan Mekke’yi tahsis ederek burada kılınan namazlara herhangi bir vakit yasaklaması getirmemişlerdir.³⁰

²⁶ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.151-152.

²⁷ İbn Rüşd, **Bidayetu'l-Müctehid**, C:1, s.103.

²⁸ el-Makdesî, **İknâ**, C:2, s.242-243.

²⁹ Buhârî, “Mevâkîtu’s-salât”, 31.

³⁰ el-Mâverdí, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.273.

3.5. BAŞLANIP YARIM BIRAKILAN NAFİLE NAMAZIN DURUMU

Nafile bir namaza başlanıp ardından terk edilmesiyle ilgili olarak Hanefi fukaha terk edilemez derken Şafii ulema terk edilebileceği görüşündedir.³¹

Hanefilere göre kişi, nafile namaza başlayıp başlamama konusunda muhayyerdir. Ancak eğer başladıysa bunu bitirmeyi kendine vacip kılmış olur çünkü bu artık bir çeşit nezir olmuştur ve yerine getirmesi gerekir.³² Kazası da vacip bir namazın kazası hükmündedir. Eğer dört rekatlık nafile bir namazın ilk iki rekatını kılmış fakat son iki rekatında bozmuşsa bu son iki rekatı kaza etmesi yeterlidir.³³

Malikiler de başlanmış bir nafile namaz kasten terkedilirse kazası gerekir, demişlerdir.³⁴ Ancak Şafii ve Hanbelilere göre kişi bu namaza başlamak konusunda muhayyer olduğu gibi bitirip bitirmeme konusunda da muhayyerdir, dilerse terk edebilir ve kazası gerekmez. Çünkü işlenmesi vacip olmayan bir fiilin terki caiz olur.³⁵

3.6. KAZASI OLANIN NAFİLE KILMASI

Kaza kavramı, belirli bir vakit içinde yerine getirilmesi gereken bir ibadetin bir mazeretten dolayı vakti çıktıktan sonra yerine bir mislinin gerçekleştirilmesi anlamına gelir.³⁶ Kaza, fevrî ya da terâhî olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Fevrî kavramı kazanın geciktirilmeden acilen yerine getirilmesi³⁷ anlamına gelirken terâhî ise geciktirilip sonradan ifa edilmesi manasına gelir.

³¹ es-Serahsî, **el-Usul**, C:1, s.115-116.

³² Celaleddin Ebi Muhammed Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Habbâzî, **el-Muğnî fi Usuli'l-Fıkh**, tah: Muhammed Mazhar Beka, Mekke, Matbûâtu Câmiati'l-Ümmü'l-Kurâ, 1983, s.86.

³³ el-Bernî, **et-Teshîlu'd-Darûrî**, s.68; el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.87.

³⁴ İmam Malik b. Enes el-Esbahî, **el-Müdevvenetü'l-Kübra**, 6 c., Mısır, Matbaatu's-Saadet, t.y., C:1, s.98.

³⁵ ez-Zerkeşî, **el-Bahru'l-Muhîd**, C:1, s.289; İbn Neccar, **Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr**, C:1, s.407.

³⁶ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.699; el-Cürcânî, **et-Ta'rîfât**, s.149; M. Kamil Yaşaroğlu, "Kaza", **DİA**, C:25, s.111.

³⁷ el-Cürcânî, **a.g.e.**, s.142.

Fakihler uyumak veya unutmak gibi bir mazeret sebebiyle vaktinde kılınamayan namazın kazasının gerekliliği hakkında fikir birliği içindedirler.³⁸ Bu hükümlerini dayandırdıkları delil şu hadistir:

" مَنْ نَسِيَ صَلَاةً، أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا. "

“Kim bir namazı unuttur ya da uyuya kalıp kılamazsa hatırladığında derhal kılsın, onun kefareti budur.”³⁹

Fukaha bir sebebe bağlı olarak kılınamayan namazın kazasının fevrî olarak kılınmasını müstehab görmekte birlikte geciktirilmesini de caiz görmüştür.⁴⁰

Kasıtlı olarak terk edilen namazların kazasının yapılıp yapılmamasıyla ilgili farklı görüşler zikredilse de cumhura göre yapılması gereklidir.⁴¹ Cumhura göre bu namazların kazasını da fevrî ve terâhî olarak yapmak caizdir. Ancak Şafii fukahanın bir kısmı bu noktada cumhurdan ayrılmış ve mazeretsiz olarak kılınmayan namazların kazasının fevrî olarak yapılmasının vacip olduğunu bildirmişlerdir.⁴²

Bu duruma bağlı olarak da Şafii ulemanın bir kısmı üzerinde kaza namazı olan bir kimsenin nafile namaz kılmasının caiz olmadığı görüşünü zikretmişlerdir.⁴³ Çünkü nafile namaz için sarf edilen zaman, mükellefin üzerinde bulunan farzların kazasını fevrî şekilde iade etmesini engeller. Fevrîlik ancak kişinin tüm vaktini kazalarına ayırmasıyla gerçekleşir. Bu sebeple kişi, uyku, kendisinin ve sorumluluğu üzerinde bulunan kişilerin nafakasını temin etmek gibi zaruri işler hariç tüm zamanını namazlarını kaza ederek geçirmelidir ki bu fevrîliği yerine getirmiş olsun.⁴⁴

Görüldüğü üzere burada sünnet namazların kılınmamasından maksat kişinin bir an önce üzerinde bulunan farz namazlarını kaza etmesidir. Ancak mükellifin kazalarını

³⁸ el-Aynî, **a.g.e.**, C:2, s.699; el-Mevsîlî, **el-İhtiyar**, C:1, s.64; İbn Rüşd, **Bidayetu'l-Müctehid**, C:1, s.182.

³⁹ Buharî, “Mevâkîtu's-Salât”, 37; Müslim, “Mesâcid”, 314-316.

⁴⁰ İmam eş-Şafii, **el-Ümm**, C:2, s.171.

⁴¹ İbn Rüşd, **Bidayetu'l-Müctehid**, C:1, s.182.

⁴² en-Nevevî, **el-Mecmû'**, C:3, s.73.

⁴³ İmam eş-Şafii, **a.g.e.**, C:7, s.515; İbn Hacer el-Mekkî el-Heytemî, **el-Fetâvâ'l-Kübrâ'l-Fıkhiyye**, haz: Abdulhamid Ahmed el-Hanefî, 4 c., Mısır, y.y., t.y., C:1, s.189.

⁴⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, C:1, s.189.

iade etmeye gayret göstermediği halde bu hükmü gerekçe göstererek sünnetleri de hepten terk etmesinin kendi zararına olduğu aşikârdır.⁴⁵

⁴⁵ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: İhsan Akay, “Şafii Mezhebinde Kaza Namazı Bulunan Mükellefin Nafile Namaz Kılması Meselesi”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, C:19, Sayı:1, s.21.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. REVATİB SÜNNETLER

4.1. REVATİB KAVRAMI

Revâtib kelimesi râtib kelimesinin çoğuludur. Râtib kelimesi ‘ratebe’ kökünden türeyen ism-i fâildir. Bu fiil lugatte devam etmek, sabit olmak anlamlarına gelir.¹ Râtib ise devam eden, sürekli olan, sabit manasındadır.

Fıkıh literatüründe revatib, belli bir düzen ve tertip içinde farzlara bağlı olarak onlardan önce ya da sonra kılınan sünnet namazları ifade ederler. Bunlar nafilâ namazların bir kısmını teşkil ederler.

4.2. REVATİB SÜNNETLER

Bu kavram fıkıh kitaplarında sünen-i revatib ya da sünen-i râtibe şeklinde geçer. Revatib sünnetler, nafilâ namazlar içerisinde yer alan, vakti belli olan, beş vakit farz namazla ilişkili olarak onlardan önce veya sonra kılınan muayyen sünnet namazlardır. Ulema bu namazların hikmetini farzlardaki huşûnun noksanlıklarını telafi etmek olarak açıklamışlardır.²

Ulema, revatib sünnetlerin hakikatine inanmayan kimsenin kafir olacağına hükmetmiştir. Hakikatine inandığı halde dâimî olarak terk eden kişi hakkında günahkâr olup olmayacağıyla ilgili farklı görüşler olsa da Hanefî ulema günahkâr olacağını söylemiştir. Çünkü bu namazları kılmayanlar hakkında tehdit (وعيد) içeren rivayetler vardır.³

¹ ez-Zübeydî, **Tâcu'l-Arûs**, C:2, s.481; İbn Manzur, **Lisanu'l-Arab**, C:1, s.409.

² eş-Şirbinî, **Mugni'l-Muhtac**, s.333.

³ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.605

Farzlardan önce kılınan sünnet namazların vakti, o namazın vaktinin girmesiyle başlar, namazın farzının kılınmasıyla sona erer. Farzlardan sonra kılınan sünnetin vakti ise farzın kılınmasından sonra başlayıp vaktin çıkmasına kadar devam eder.⁴

Farzlardan sonra kılınan sünnet namazlarından önce oturulmadan bir an önce sünnete başlamak gerekir ki farzla arasındaki bağlantı kopmasın.⁵ Bununla ilgili olarak Hz. Aişe'nin (r.a) şöyle dediği rivayet edilir:

كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا سَلَّمَ لَمْ يَقْعُدْ إِلَّا مِقْدَارَ مَا يَقُولُ: "اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ."

“Nebî (s.a.v) selam verdikten sonra ‘Allahumme ente’s-selâm ve minke’s-selâm tebarekte yâ ze’l-celali ve’l-ikram’ diyecek kadar oturur sonra kalkardı.”⁶

Alimler farz namazla sünnet arasında dünya kelamı konuşmanın ibadetin sevabını azalttığını söylemişlerdir.⁷ Bununla birlikte alimler farz kılındıktan sonra eğer yemek geldiyse önce yemek yenilip sonra sünnetin kılınabileceğini ancak eğer vaktin çıkmasından korkuluyorsa önce sünnetin kılınıp sonra yemek yenilmesinin doğru olduğunu belirtmişlerdir.⁸ Buradan sofraya ahalisini bekletmenin kul hakkı olacağından nafil ibadete önceliklendiği sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Revatib sünnetler, Hz. Peygamber’in (s.a.v) sürekli devam edip etmemesine göre müekked ve gayr-i müekked olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

Revatib sünnetlerin sayısı ve hangilerinin müekked olup olmadığı bu konuda varid olan hadislerin ihtilafı sebebiyle mezheplere göre değişiklik gösterir. Hanefi mezhebine göre Cuma günü haricinde müekked olanların sayısı on iki iken Cuma günü on dördür.⁹ Hz Aişe'nin (r.a) rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

⁴ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.544; el-Makdesî, **el-İknâ**, C:2, s.224; en-Nevevî, **el-Mecmû**, C:3, s.504.

⁵ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.66.

⁶ Müslim, “Mesâcid”, 135-136.

⁷ Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.125.

⁸ İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C:2, s.87.

⁹ İbn Nüceym, **a.g.e.**, C:2, s.83.

"مَنْ تَابَرَ عَلَى ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً مِنَ السُّنَّةِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ: أَرْبَعُ رُكْعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ، وَرُكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْفَجْرِ."

“Kim sünnet namazlardan şu on iki rekata devam ederse Allah ona cennette bir ev inşa eder: Öğleden önce dört, sonra iki rekat, akşamdan önce iki rekat, yatsıdan önce iki rekat ve sabah namazından önce iki rekat.”¹⁰

Hanefî mezhebinde gayri müekked sünnetler de sekiz rekattır: ikindiden önce dört rekat ve yatsıdan önce dört rekat.¹¹

Şafii mezhebine göre ise revatib sünnetlerin müekked olanları vitir hariç olarak on rekattır.¹² Bunu İbn Ömer’den gelen şu rivayete dayandırırılar:

"صَلَّيْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَسَجْدَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، وَسَجْدَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَسَجْدَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ، وَسَجْدَتَيْنِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ."

“Ben Nebî’yle (s.a.v) birlikte şu namazları kıldım: Öğle namazının farzından önce iki rekât, farzından sonra iki rekât, akşam namazından sonra iki rekât, yatsıdan sonra iki rekât, Cuma namazından sonra iki rekâtır.”¹³

Yine İbn Ömer şöyle demiştir:

"حَدَّثَنِي حَفْصَةُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي سَجْدَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَعْدَ مَا يَطْلُعُ الْفَجْرَ."

“Bana kız kardeşim Hafsa (r.a) şöyle rivayet etti: Nebi (s.a.v.) fecrin doğuşundan sonra hafif iki rekât namaz kılırdı.”¹⁴

¹⁰ Tirmizi, “Salat”, 306; Müslim, “Sâlâtu’l-Müsafirin”, 101; Nesâî, “Tatavvu”, 627.

¹¹ el-Kâsânî, **Bedâi’u’s-Senâi’**, C:1, s.284.

¹² el-Makdesî, **el-İknâ’**, C:2, s.223.

¹³ Buhari, “Teheccüd”, 29; Müslim, “Sâlâtu’l-Müsafirin”, 104.

¹⁴ Buhari, “Teheccüd”, 29; Müslim, “Sâlâtu’l-Müsafirin”, 89; Tirmizi, “Salat”, 320.

Bununla birlikte öğlen namazından önce ve sonra ikişer rekat ve ikindi namazından önce dört rekatın da gayr-i müekked olduğunu zikrederler.¹⁵ Böylece revatib sünnetlerin en kâmil şekilde sayısı on sekiz rekat olmuş olur.¹⁶

Hanbeli ulema da bu on rekatı ve vitiri müekked sünnet kabul eder, terkini mekruh görür. Kişi sürekli olarak bu namazları terk ederse adalet vasfının düşmesi sebebiyle şahadeti kabul edilmez. Ayrıca bu namazları evde kılmamanın daha faziletli olduğunu zikrederler.¹⁷

Maliki ulema ise öğleden önce ve sonra, ikindiden önce, akşam ve yatsıdan sonra sünnet namazların müekked olduğunu bildirir ancak belli bir sayı sınırlamasına gitmezler. Sünneti îfâ etmek için iki rekat yeterlidir. Bununla birlikte akşam namazı hariç dört rekat daha evlâdır. Akşam namazında ise evlâ olan altı rekattır.¹⁸

Beş vakit farz namazla irtibatlı olarak kılınan revatib sünnetleri şu şekilde inceleyebiliriz:

4.2.1. Sabah Namazının Sünneti

4.2.1.1. Vakti

Sabah namazının sünneti, farzdan önce kılınan iki rekatlık nafile namazdır. Bu namazın vakti fecrin doğuşuyla yani imsak vaktiyle başlar. Vaktin bitişi ise cumhura göre diğer revatib sünnetlerde olduğu gibi farzın edasıyla sona erer. Ancak Şafii mezhebinde bir görüşe göre sabah namazının sünneti diğer revatib sünnetlerden istisna edilir ve zeval vaktine kadar kılınabileceğini söylenir.¹⁹

Hanefi ulemaya göre sabah namazının sünnetini ilk vaktinde kılmak sünnettir.²⁰ Bir görüşe göre kişi fecrin doğduğunu fark etmeyip nafile gece namazına niyetle iki rekat kılsa bu namaz, sabahın sünneti yerine geçer. Eğer kişi fecrin doğuşundan sonra iki kere iki rekatlık namaz kılsa bunlardan sonuncusu sabahın sünneti sayılır.

¹⁵ eş-Şirbîni, **Mugni'l-Muhtac**, s.333-334; eş-Şirâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.157.

¹⁶ eş-Şirâzî, **a.g.e.**, C:1, s.157; en-Nevevî, **el-Mecmû'**, C:3, s.502.

¹⁷ el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.223.

¹⁸ Dardîr, **eş-Şerhu's-Sagîr**, C:1, s.402.

¹⁹ eş-Şirâzî, **el-Mühezzeb**, C:2, s.157; en-Nevevî, **el-Mecmû'**, C:3, s.504.

²⁰ İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C:2, s.85.

Çünkü o farz namaza daha yakındır. Bir namazın sünneti, farzıyla bağlantılı şekilde eda edilir.²¹

4.2.1.2. Fazileti

Fukahanın ekserisi revatib sünnetler içerisinde en kuvvetlisinin (أوكدھا) sabah namazının iki rekatlık sünneti olduğunu zikreder.²² Kaynaklarda Rasulullah'm (s.a.v) bu namazı terk etmeden sürekli kıldığına dair pek çok rivayet vardır. Fukaha bu rivayetleri görüşlerine delil olarak gösterir. Hz. Aişe'den rivayetle şöyle buyrulur:

قَالَتْ: "مَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى شَيْءٍ مِّنَ التَّوَاتُفِ أَشَدَّ مِنْهُ تَعَاهُدًا عَلَى رَكْعَتِي الْفَجْرِ".

“Nebî (s.a.v) sabah namazının iki rekatına devam ettiği gibi başka hiç bir nafîle namaza devam etmemiştir.”²³

Bir başka rivayet de şöyledir:

عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا".

“Sabah namazının iki rekat sünneti, dünya ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır.”²⁴

"هُمَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا جَمِيعًا".

“O bana bütün dünyadan daha değerlidir.”²⁵

"لَا تَدْعُوهُمَا وَإِنْ طَرَدْتَكُمُ الْخَيْلُ".

“Düşman süvarisi kovalasa bile sabah namazının iki rekât sünnetini terketmeyin.”²⁶

²¹ Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.124.

²² İbn Kudâme, **el-Mugni**, C:2, s.540; eş-Şirâzi, **el-Mühezzeb**, C:1, s.159; el-Mâverdi, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.283; el-Bernî, **et-Teshîlu'd-Darûri**, s.62.

²³ Buhari, “Teheccüd”, 27; Müslim, “Sâlâtu'l-Müsafirîn”, 94; Ebu Davud, “Tatavvu”, 290.

²⁴ Müslim, “Sâlâtu'l-Müsafirîn”, 96; Tirmizi, “Salat”, 307.

²⁵ Müslim, “Sâlâtu'l-Müsafirîn”, 97.

Bunlar dışında sabah namazının faziletiyle ilgili daha pek çok rivayet vardır. Fukaha bu sebeple sabah namazının sünneti hakkında diğer nafîle namazlarda olmayan farklı hükümler zikretmişlerdir.

4.2.1.3. Özel Hükümler

Ulema seferde ya da hizada, hasta ya da sağlıklı kimsenin bu namazı terk etmesini doğru bulmamışlardır.²⁷

Hanefî mezhebinde diğer nafîlelerde özürsüz bir şekilde oturarak kılmak caiz görülmüşken sabah namazının sünnetinde vacibe yakın bir şekilde kuvvetli olduğundan caiz görülmemiştir.²⁸ Aynı şekilde diğer nafîlelerden istisna olarak özürsüz olarak binek üzerinde kılınmasına da cevaz vermemişlerdir.²⁹ Ulema, kişinin bir haceti üzerine diğer sünnetleri terkine fetva verirken sabah namazı için vermemiştir.³⁰

Ferdî olarak kılınan diğer nafîle namazlarda olduğu gibi sabah namazının sünnetinin de evde kılınması daha faziletlidir. İbn Nüceym bununla ilgili olarak Bahru'r-Râik adlı eserinde şöyle der: Kişinin bu namazı evde kılması sünnettir, eğer kılamazsa mescidin kapısında kılmalı, eğer o da olmazsa mescidin bir köşesinde cemaatin saflarına karışmadan kılmalıdır. Çünkü bu şekilde yapmak mekruhtur. Kıraatı da uzatmamalıdır.³¹

Bir diğer mesele de imam sabah namazının farzına durduğunda, kişinin sünneti kılıp kılmamasıdır. Mezhepler bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Şafii, Maliki ve Hanbeli ulemaya göre kişi sabah namazının sünnetini kılmadan mescide girer ve imamın farza durduğunu görürse sünneti terk edip imama uyar. Eğer isterse güneşin doğuşundan sonra sünnetini kılabilir. Ancak Maliki mezhebinde kişi henüz mescide girmediyse ve farzın ilk rekatını kaçırmadan yetişeceğini düşünüyorsa mescidin

²⁶ Ebu Davud, "Salat", 291.

²⁷ İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C:2, s.83-84.

²⁸ İbn Nüceym, **a.g.e.**, C:2, s.84; el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.84.

²⁹ el-Haddâdî, **a.g.e.**, C:1, s.84.

³⁰ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.605; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.124.

³¹ İbn Nüceym, **a.g.e.**, C:2, s.85.

dışında sünnetini kılar.³² Ebu Hanife'ye göre ise mescidin içinde ya da dışında olması fark etmeksizin farza yetişebileceğini düşünen kişi sünnetini kılar.³³ Buradaki ihtilaf şu hadisin anlaşılmasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır:

"إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ."

"Farz namaz için kâmet getirildiği zaman, artık farz namazdan başka namaz kılınmaz."³⁴

Hadisteki ifadenin genele şamil olduğunu söyleyen ulema mescidin içini ve dışını eşit olarak görürken, mescidin içiyle sınırlı olduğunu söyleyen ulema mescidin dışını bu hükümden ayrı tutmuştur.

4.2.1.4. Kıraat

Sabah namazının sünnetini, hafif bir şekilde kıraatı kısa tutarak kılmak sünnettir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) uygulamaları bu şekildedir:

"أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا سَكَتَ الْمُؤَدِّدُ مِنَ الْأَذَانِ لِصَلَاةِ الصُّبْحِ وَبَدَأَ الصُّبْحُ رَكَعَ رَكَعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ تُقَامَ الصَّلَاةُ."

"Nebî (s.a.v), müezzin sabah namazı için ezan okuduktan sonra, farza kalkmadan önce hafif tuttuğu iki rekat kılardı."³⁵

Hatta Hz. Peygamber (s.a.v) kıraatı o kadar hafif ve kısa yapıyordu ki Hz. Aişe (r.a) şöyle diyor:

"كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُخَفِّفُ الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ، حَتَّىٰ إِنِّي لَأَقُولُ: هَلْ قَرَأَ بِأَمِّ الْكِتَابِ؟"

³² İmam Malik, **el-Müdevvenetü'l-Kübra**, s.124; el-Karâfi, **ez-Zahîre**, C: 2, s.399.

³³ el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.85.

³⁴ Müslim, "Salâtu'l Müsâfirin", 63; Tirmizi, "Salat", 312.

³⁵ Muvattâ, "Salâtu'l Leyl", 29; Buhari, "Ezan", 12; Müslim, "Sâlâtu'l-Müsafirin", 87.

“Nebî (s.a.v) sabah namazından önceki iki rekatı o kadar kısa (hafif) kıları ki ben kendi kendime acaba Ummü'l-Kur'an'ı okudu mu ki? derdim.”³⁶

Bu hadis-i şeriften yola çıkarak Maliki fakihler sabah namazının sünnetinde sadece Fatiha suresi okumanın müstehab olduğunu söylerler.³⁷

Bir kısım ulemaya göre ise Fatiha'dan sonra kısa bir sure okumak daha doğrudur. Bununla ilgili de farklı rivayetler vardır.

Sabah namazının sünnetinin ilk rekatında Fatiha'dan sonra Kâfirun, ikinci rekatında ise İhlas suresi okumanın sünnet olduğu fıkıh kitaplarında zikredilir. Bununla birlikte ilk rekatında Fatiha'dan sonra Bakara Suresi'nin 136. ayetini, ikinci rekatında da Âli İmran'ın 52. ya da 64. ayetini okuduğuyla ilgili rivayetlerden bazılarını şu şekilde sıralamamız mümkündür:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: قَرَأَ فِي رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ "قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ" وَ "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ."

Ebu Hureyre'den (r.a) rivayetle: Rasulullah (s.a.v) sabah namazının sünnetinde "قُلْ"

"قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ" ve "قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ"³⁸

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: كَانَ يَقْرَأُ فِي رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ فِي الْأُولَى مِنْهُمَا: "قُولُوا

آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا" [البقرة: 136] الْآيَةَ الَّتِي فِي الْبَقْرَةِ، وَفِي الْآخِرَةِ مِنْهُمَا: "آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا

مُسْلِمُونَ" [آل عمران: 52]

³⁶ Buhari, “Teheccüd”, 28; Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirin”, 92; Ebu Davud, “Tatavvu’”, 291; Muvattâ, “Salâtu'l-Leyl”, 30.

³⁷ İmam Malik, **el-Müdevvenetü'l-Kübra**, s.124; el-Karâfi, **ez-Zahîre**, C:2, s.399; İbn Rüşd, **Bidâyetü'l-Müctehid**, C:1, s.205.

³⁸ Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirin”, 98.

İbn Abbas'tan (r.anhuma) rivayetle, Rasulullah (s.a.v) sabah namazının iki rekatlık sünnetinin ilk rekatında Bakara suresindeki "قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا" ayetini, son rekatında da "آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّ أُمَّسَلِمُونَ"³⁹

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي رَكْعَتِي الْفَجْرِ: "قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا." [البقرة: 136]، وَالَّتِي فِي آلِ عِمْرَانَ: "تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ" [آل عمران: 64].

İbn Abbas'tan (r.anhuma) rivayetle, dedi ki: Rasulullah (s.a.v) sabah namazının iki rekatlık sünnetinde "قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا." ayetini ve Âl-i İmran'da geçen "تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ"⁴⁰

Ulemanın bir kısmı ise "فَأَقْرُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ"⁴¹ ayetini delil göstererek herhangi bir sure ta'yininde bulunmayı doğru bulmaz.⁴²

Kıraatın şekliyle ilgili olarak cumhur ulema gizli yapılmasının müstehab olduğunu söylerken, bir kısım ulema cehrî olarak yapılmasının müstehab olduğunu zikreder. Bu hüküm farklılığının sebebi yukarıda zikrettiğimiz hadislerdeki teâruzdan kaynaklanmaktadır. Hz. Aişe'nin (r.a) rivayetinde Rasulullah'ın (s.a.v) Fatiha'yı okuyup okumadığı hakkında bir şek vardır. Demek ki kıraatı gizli olarak yapmıştır. Ancak Ebu Hureyre'nin ve İbn Abbas'ın (r.anhum) rivayetlerinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) hangi sureleri okuduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Ulemanın bir kısmı ise bu rivayetleri cem' ederek kişinin açıktan ya da gizli okumakta muhayyer olduğunu bildirir.⁴³

³⁹ Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 99.

⁴⁰ Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 100.

⁴¹ Müzzemmil, 73/20.

⁴² İbn Rüşd, **Bidâyetu'l-Müctehid**, C:1, s.205.

⁴³ İbn Rüşd, **a.g.e.**, C:1, s.205.

4.2.2. Öğle Namazının Sünneti

Öğle namazının farzından önce ve sonra kılınmak üzere iki sünneti bulunmaktadır. Bu namazla ilgili rivayetlerden bazısı şöyledir:

"أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ لَا يَدْعُ أَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ."

“Nebî (s.a.v) öğle namazı(nın farzı)ndan önce dört rekat(lık sünnet namaz)ı hiç terk etmezdi.”⁴⁴

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: "سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، عَنْ تَطَوُّعِهِ، فَقَالَتْ: "كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا، ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ، ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ."

Abdullah b. Şekîk'dan rivayetle: Aişe'ye (r.a) Rasulullah'm (s.a.v) tatavvu' olarak kıldığı namazları sordum, dedi ki: “Peygamber (s.a.v) öğle namazının farzından önce benim evimde dört rekat namaz kılar, sonra mescide çıkıp halka öğle namazının farzını kıldırırdı. Daha sonra eve gelerek iki rekat namaz kılardı.”⁴⁵

Ümmü Habîbe'den rivayetle şöyle buyrulur:

"مَنْ حَافِظًا عَلَى أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَأَرْبَعٍ بَعْدَهَا، حَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ."

“Bir kimse öğle namazının farzından önce dört, farzından sonra da dört rekat sünneti devamlı olarak kılsa, Allah Teâlâ onu cehenneme haram kılar.”⁴⁶

عَنْ عَلِيِّ قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا وَبَعْدَهَا رَكْعَتَيْنِ."

Ali (r.a)'dan rivayetle: “Nebî (s.a.v) öğlenin farzından önce dört, farzından sonra iki rekat (sünnet) namaz kılardı.”⁴⁷

⁴⁴ Buhârî, “Teheccüd”, 34.

⁴⁵ Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirin”, 105.

⁴⁶ Ebu Davud, “Tatavvu'”, 295; Tirmizi, “Salat”, 317.

⁴⁷ Tirmizi, “Salat”, 315.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي أَرْبَعًا بَعْدَ أَنْ تَزُولَ الشَّمْسُ قَبْلَ الظُّهْرِ وَقَالَ: "إِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَأُحِبُّ أَنْ يَصْعَدَ لِي فِيهَا عَمَلٌ صَالِحٌ."

Abdullah İbni's-Sâib (r.a)'den rivayet edildiğine göre: Rasulullah (s.a.v)zeval vaktinden sonra ve öğle namazının farzından önce dört rek`at sünnet kılar ve şöyle buyururdu: “Bu vakit, gök kapılarının açıldığı bir zamandır. O saatte iyi bir amelimin Allah'ın huzuruna çıkmasını isterim.”⁴⁸

Daha pek çok rivayet olmasına rağmen biz bu kadarıyla iktifa edip bu namaz hakkında fıkıh kitaplarındaki hükümlere geçiyoruz. Halk arasındaki kullanımına uygun olarak farzdan önce kılınan sünnet namazdan ilk sünnet, farzdan sonra kılınandan ise son sünnet şeklinde söz edeceğiz.

4.2.2.1. Öğle Namazının İlk Sünneti

Hanefi mezhebine göre öğlenin ilk sünneti, tek selamla dört rekat kılınan müekked bir sünnettir.⁴⁹

Şafii mezhebine göre ise bu dört rekat tüm nafîle namazlarda olduğu gibi iki rekatta bir selam verilerek kılınır.⁵⁰ Bunların iki rekatı müekked, iki rekatı ise gayr-i müekked kabul edilir.⁵¹

Hanbeli mezhebinde de öğlenin farzından önce iki rekat kılmak müekked sünnet, dört rekat kılmak müstehaptır.⁵²

Ulema sabah namazının sünnetinden sonra en kuvvetli sünnetin hangisi olduğu konusunda farklı görüşler zikretmiştir. Ancak Hanefi ulemanın büyük çoğunluğu revatib sünnetler içinde sabahın sünnetinden sonra en kuvvetli olanın öğlenin farzından önceki dört rekat olduğunu söyleyerek terk edenler hakkında apaçık bir tehdit içeren şu rivayeti zikrederler:

⁴⁸ Tirmizi, “Salat”, 347.

⁴⁹ el-Haddâdî, *el-Cevheretu'n-Nîra*, C:1, s.85.

⁵⁰ en-Nevevî, *el-Mecmû'*, C:3, s.504.

⁵¹ eş-Şirbîni, *Mugni'l-Muhtac*, s.334.

⁵² İbn Kudâme, *el-Mugni*, C:2, s.544.

"مَنْ تَرَكَ الْأَرْبَعَ قَبْلَ الظُّهْرِ لَمْ تَنْلُهُ شَفَاعَتِي."

Rasulullah (s.a.v) buyurdu ki: "Kim öğleden önceki dört rekat(lık sünnet namaz)ı terk ederse, şefaatine nail olamaz."⁵³

Bu rivayete dayanarak Hanefi ulemanın bazısı bu namazı sürekli olarak terk eden kişinin şehadetinin kabul edilmeyeceğine hükmetmiştir.⁵⁴

Bu namazda kıraatın nasıl olacağıyla ilgili olarak Hanefi ulemadan bazısı her bir rekatta yaklaşık on ayetin okunmasının iyi olacağını zikretmişlerdir.⁵⁵

Cuma namazının ilk sünneti Hanefi mezhebinde öğlenin ilk sünnetinden farksız olarak dört rekattır.⁵⁶ Şafii ulema da Cuma ile öğle namazının sünnetlerinin birbirinden farklı olmadığını zikreder. Hanbeli ulemaya göre ise Cuma namazının müekked olarak ilk sünneti yoktur, ancak kişi isterse nafîle olarak dört rekat kılabilir.⁵⁷

4.2.2.2. Öğle Namazının Son Sünneti

Öğlen namazının son sünneti Hanefi mezhebine göre iki rekattır ve müekked sünnetler arasında yer alır.⁵⁸ Bununla birlikte dört rekat olarak kılmak da müstehab görülmüştür.⁵⁹

Şafii ve Hanbeli mezhebi ilk sünnetinde olduğu gibi son sünnetini de iki rekat kılmayı müekked sünnet kabul ederken, dört rekat kılmayı müstehab görmüşlerdir.⁶⁰

Cuma namazının son sünneti, Hanefi mezhebine göre öğle namazından farklı olarak dört rekatlık müekked sünnettir.⁶¹ Şafii ve Hanbeli mezhebinde ise öğle namazının

⁵³ Cemaleddin Ebi Muhammed Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî el-Hanefî, **Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye**, haz: Muhammed Avvâme, 5 c., Cidde, Daru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, t.y., C:2, s.162.

⁵⁴ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.605.

⁵⁵ el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.85.

⁵⁶ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.66; İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C:2, s.86.

⁵⁷ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.197.

⁵⁸ el-Aynî, **a.g.e.**, C:2, s.606.

⁵⁹ el-Mevsilî, **a.g.e.**, C:1, s.65.

⁶⁰ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.544; Şirbînî, **Mugni'l Muhtac**, s.334.

⁶¹ el-Mevsilî, **a.g.e.**, C:1, s.65.

son sünnetiyle hüküm aynıdır; iki rekat kılmak müekked iken dört kılmak da caizdir.⁶² Buradaki ihtilafın sebebi bu konu hakkında varid olan hadislerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu hadislerden bazılarını şu şekilde zikredebiliriz:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا أَرْبَعًا."

"Biriniz cumanın farzını kılınca, ardından dört rekat namaz daha kılın."⁶³

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: "كَانَ لَا يُصَلِّي بَعْدَ الْجُمُعَةِ حَتَّى يَنْصَرِفَ ،
فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ."

Abdullah b. Ömer (r.anhuma)'dan rivayet edildiğine göre: "Rasulullah (s.a.v) cumanın farzından sonra evine gitmedikçe namaz kılmazdı. Sonra evinde iki rek'at namaz kılardı."⁶⁴

Bu hadis-i şerifin de işaret ettiği bir diğer konu, Cuma namazının farzıyla son sünneti arasında vakit geçmesiyle ilgilidir. Ulema, Cuma'nın son sünnetini farzın kılındığı yerde kılmayı mekruh görmüştür. Mescide giren bir kimsenin farz kılındığını zannetmemesi için cemaatin saf düzenini bozarak son sünneti kılması müstehabtır.⁶⁵ Bu konuyla ilgili rivayetler şu şekildedir:

قَالَ مُعَاوِيَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " لَا تَعُدُّ لِمَا فَعَلْتَ، إِذَا صَلَّيْتَ الْجُمُعَةَ فَلَا تَصَلِّهَا بِصَلَاةٍ حَتَّى تَكَلَّمَ أَوْ تَخْرُجَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَنَا بِذَلِكَ أَنْ لَا تُوصَلَ صَلَاةٌ بِصَلَاةٍ حَتَّى نَتَكَلَّمَ أَوْ نَخْرُجَ."

Muaviye (r.a) şöyle dedi: "Cuma namazını kıldıktan sonra konuşmadan ya da bulunduğun yerden çıkmadan başka bir namaz kılma. Rasulullah (s.a.v) bize bir

⁶² en-Nevevî, **el-Mecmû'**, s.503; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.196.

⁶³ Müslim, "Cum'a", 67-69; Tirmizi, "Cum'a", 376; İbn Mâce, "İkametu's-Salât", 95.

⁶⁴ Buhari, "Cum'a", 39; Müslim, "Cum'a", 71.

⁶⁵ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.66.

namazı diğer bir namaza aralarında konuşmadan yahut bulunduğumuz yerden çıkmadan eklemememizi emretti.”⁶⁶

4.2.3. İkinci Namazının Sünneti

İkinci namazının sünneti, farzından önce kılınır. Meşruiyetini şu rivayetlerden alır:

قَالَ ﷺ: "رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً صَلَّى أَرْبَعًا قَبْلَ الْعَصْرِ."

Rasulullah (s.a.v): “İkindiden önce dört rekât namaz kılan kimseye Allah rahmet etsin.” buyurdu.⁶⁷

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي قَبْلَ الْعَصْرِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِالتَّسْلِيمِ عَلَيَّ الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبِينَ وَمَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ."

Ali (r.a)’dan rivayetle: Nebî (s.a.v) ikindi namazının farzından önce dört rekât namaz kıları. Bunların arasını (ikinci rek’atin teşehhüdünde) mukarreb meleklerle müslüman ve mü'minlerden onlara tabi olanlara selam ile ayırırdı.”⁶⁸

Hanefi mezhebindeki kimi alimlere göre ikindi namazının sünneti, gayr-i müekked⁶⁹ ya da müstehab olarak nitelendirilir ve aslen revatib sünnetler arasında yer almadığı bildirilir. Çünkü bu namaz Hz. Aişe’den rivayet edilen on iki rekatlık müekked sünnetler içerisinde yer almaz. Bununla birlikte dört ya da iki rekât olarak kılınması konusunda kişi muhayyer olmakla birlikte dört rekât kılınması daha faziletlidir.⁷⁰ Bu dört rekât tek bir selamla kılınır. Yukarıdaki rivayette yer alan ‘teslîm’ ifadesi ‘teşehhüd’ manasında kabul edilir ve iki rekattan sonra teşehhüde oturmanın bunu karşıladığı belirtilir.⁷¹

⁶⁶ Müslim, “Cum‘a”, 73.

⁶⁷ Ebu Davud, “Salat”, 296; Tirmizi, “Salat”, 318; İbn Huzeyme, “Salat”, 512.

⁶⁸ Tirmizi, “Salat”, 318.

⁶⁹ el-Bernî, *et-Teshîlu'd-Darûrî*, s.64.

⁷⁰ el-Aynî, *el-Binâye*, C:2,s.606-609.

⁷¹ el-Kâsânî, *Bedâi‘u’s-Senâi‘*, C:1, s.285.

Şafii mezhebinde de bu namaz gayr-i müekked sünnetler içinde zikredilir. Hadis-i şerifte zikredildiği üzere iki rekatta bir selam vererek dört rekat şeklinde kılınır.⁷²

Hanbeli ulema da İbn Ömer'den gelen on rekatlık revatib sünnet hadisi içerisinde yer almadığı için ikindinin sünnetini, revatibler içerisinde saymasa da müstehab ve muraggabun fih olduğunu bildirmiştir.⁷³

4.2.4. Akşam Namazının Sünneti

Cumhur, akşam namazının farzından sonra kılınan iki rekatlık sünnet namazın, müekked sünnetler içerisinde yer aldığı konusunda ittifak halindedir.⁷⁴ Çünkü bizim de revatib sünnetler başlığı altında zikrettiğimiz Hz. Aişe (r.a) ve İbn Ömer (a.anhuma)'den rivayet edilen hadis-i şeriflerde bu namaz açık bir şekilde belirtilmiştir. Yine öğle namazının sünneti bahsinde bir bölümünü zikrettiğimiz rivayetin devamında Hz. Aişe (r.a) şöyle buyuruyor:

"وَكَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ الْمَعْرَبِ. ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكَعَتَيْنِ."

“(Rasulullah) (s.a.v) İnsanlara akşam namazının farzını kıldırırdı. Daha sonra eve gelerek iki rekat namaz kıldırırdı.”⁷⁵

Bununla birlikte Şafii mezhebinde akşam namazının farzından önce kılınan iki rekatlık bir sünnet namaz daha vardır ki bu iki rekat gayr-i müekkeddir ve kılınması müstehaptır.⁷⁶ Sahabenin bu namazı kıldığıyla ilgili rivayetler bulunur. Bunlardan biri şöyledir:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "كُنَّا نُصَلِّي عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ قَبْلَ الْمَغْرَبِ"،

فَقِيلَ: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَّاهُمَا؟ قَالَ: "كَانَ يَرَانَا نُصَلِّيهِمَا فَلَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا."

⁷² eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.157.

⁷³ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.539-540.

⁷⁴ el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.85; eş-Şîrbînî, **Mugnî'l-Muhtac**, s.333; el-Makdesî, **el-İknâ'**, s.223.

⁷⁵ Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirin”, 105; İbn Mâce, “İkâmetu's-Salat”, 111.

⁷⁶ eş-Şîrbînî, **a.g.e.**, s.333-334; en-Nevevî, **el-Mecmû'**, C:3, s.502.

Enes (r.a) şöyle dedi: ‘Rasulullah (s.a.v) zamanında güneş battıktan sonra ve akşam namazından önce iki rekat namaz kılardık.’ Ashaptan biri Enes’e: ‘Bu namazı Rasulullah (s.a.v) de kılar mıydı?’ diye sordu. Enes ona şu cevabı verdi: ‘O bizim kıldığımızı görür, fakat bize kılın veya kılmayın, demezdi.’⁷⁷

Bu namaz hakkında Ahmed b. Hanbel’e sorulduğunda, caiz olmakla birlikte sünnet olmadığını zikretmiştir.⁷⁸

Hanbeli ulemaya göre akşam namazının farzından sonra kılınan iki rekatın ilkinde Fatiha’dan sonra Kâfirun, ikincisinde ise İhlas okunması müstehaptır.⁷⁹ Abdullah b. Mes’ud (r.a) buyurdu ki:

" مَا أَحْصِي مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلَاةِ الْفَجْرِ بِ: {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ} وَ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ}."

“Ben Rasulullah’tan (s.a.v) sabah namazından önce ve akşamdan sonra kıldığı iki rekatta {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ} ve {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} surelerini okuduğunu işittim.”⁸⁰

Fukahanın ekseriyeti akşamın sünnetinde kısa sureler okumanın müstehap olduğunu zikrederken Hanefi fakih Haddâdî, Cevheratu’n-Nîra adlı eserinde şöyle der: ‘Bu namazda kıraatı uzun tutmak müstehaptır. Çünkü Rasulullah’ın (s.a.v) bu namazın ilk rekatında Fatiha’dan sonra Secde Suresi’ni, ikinci rekatında ise Mülk Suresi’ni okuduğu hakkında rivayet vardır.’⁸¹

Cumhura göre bu namazın evde kılınması sünnettir. Hanefi mezhebinde de teravîh haricindeki nafile ve sünnet namazları evde kılmak daha faziletli olsa da akşam namazıyla ilgili olarak eğer kişi eve gittiğinde farklı işlerle meşgul olup sünneti

⁷⁷ Müslim, “Salâtu’l Müsâfirin”, 302; Ebu Davud, “Tatavvu’”, 299.

⁷⁸ İbn Kudâme, **el-Mugni**, C:2, s.546.

⁷⁹ el-Makdesî, **el-İknâ’**, C:2, s.223.

⁸⁰ Tirmizî, “Salât”, 319; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salât”, 112.

⁸¹ el-Haddâdî, **el-Cevheretu’n-Nîra**, C:1, s.85.

kılamaktan korkarsa mescidde kılmasında bir sakınca olmadığı bildirilir. Ancak böyle bir korkusu yoksa evde kılması daha iyidir.⁸²

4.2.5. Yatsı Namazının Sünneti

4.2.5.1. Yatsı Namazının İlk Sünneti

Yatsı namazının farzından önce kılınan namaz, gayr-i müekked sünnetlerdendir. Hanefî ve Şafii ulema bu namazın kılınmasını müstehab görmüşlerdir. Hanefî mezhebine göre dört rekat olarak kılınırken,⁸³ Şafiiler bu namazı iki rekat olarak zikretmişlerdir.⁸⁴

Ulema bu namaz hakkında doğrudan bir rivayet bulunmadığını ancak şu hadis-i şerife kıyas yapılarak kılınmasının müstehab olduğunu bildirirler:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُعَفَّلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ، بَيْنَ كُلِّ أَذَانَيْنِ صَلَاةٌ"، ثُمَّ قَالَ فِي الثَّلَاثَةِ: "لِمَنْ شَاءَ."

Abdullah İbni Mugaffel (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v): “Her iki ezan arasında namaz vardır. Her iki ezan arasında namaz vardır. Her iki ezan arasında namaz vardır” buyurdu.Üçüncü defasında “kılmak isteyen” dedi.⁸⁵

Hadis-i şerifte geçen iki ezandan maksat ezan ve kamettir.⁸⁶

4.2.5.2. Yatsı Namazının Son Sünneti

Cumhur, yatsı namazından sonra kılınan iki rekatlık sünnet namazı, Hz. Aişe (r.a) ve İbn Ömer'den (r.a) gelen rivayetlere dayanarak müekked sünnetlerden saymıştır. Ayrıca Hz. Aişe'den (r.a) gelen bir rivayette de şöyle buyrulur:

"وَيُصَلِّي بِالنَّاسِ الْعِشَاءَ، وَيَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكَعَيْنِ."

⁸² İbn Nüceym, **el-Bahru'r-Râik**, C:2, s.87.

⁸³ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.609.

⁸⁴ en-Nevevî, **el-Mecmû'**, C:3, s.503.

⁸⁵ Buhârî, “Ezan”, 14-16; Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirin”, 304; Ebu Davud, “Salat”, 299.

⁸⁶ en-Nevevî, **a.g.e.**, C:3, s.503.

“(Rasulullah) (s.a.v) İnsanlara yatsı namazının farzını kıldırırdı. Daha sonra eve gelerek iki rekat namaz kılardı.”⁸⁷

Hanbeli ulema bu iki rekat haricinde yatsıdan sonra dört rekat kılmayı da müstehap kabul etmişlerdir. Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:

"مَا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْعِشَاءَ قَطُّ فَدَخَلَ عَلَيَّ إِلَّا صَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ أَوْ سِتَّ رَكَعَاتٍ."

“Rasulullah (s.a.v) yatsıdan sonra eve girdiğinde kıldığı dört ya da altı rekat haricinde namaz kılmazdı.”⁸⁸

4.2.6. Terâvîh Namazı

Terâvîh kavramı, sözlükte ‘dinlendirmek, rahatlamak’ anlamlarına gelen terviha kelimesinin çoğuludur. Ramazan ayına mahsus olarak yatsı namazından sonra kılınır. Her bir selamdan sonra dinlenmek için biraz ara verildiğinden bu namaza terâvîh ismi verilmiştir. Fıkıh kitaplarında terâvîh ya da kıyâm’u şeh-r-i ramazan bahsi olarak yer alır.

Terâvîh namazı, yatsı namazına tâbî olarak kılınan revatib sünnettir.

4.2.6.1. Meşruiyeti

Ümmet içerisinde teravîh namazının cevazını ve meşruiyetini kabul etmeyen kimse yoktur, icmâ ile sabittir.⁸⁹ Sünnet-i müekkededir. Hz. Peygamber (s.a.v) ashabına birkaç gece kıldırması ancak ümmetin üzerine farz olur endişesiyle sürekli devam etmemiştir. Bununla ilgili rivayet şu şekildedir:

عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَصَلَّى بِصَلَاتِهِ نَاسًا، ثُمَّ صَلَّى مِنَ الْقَابِلَةِ، فَكَثُرَ النَّاسُ، ثُمَّ اجْتَمَعُوا مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّلَاثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ، فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

⁸⁷ Müslim, “Salâtu’l-Müsâfirin”, 105; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salat”, 111.

⁸⁸ Ebu Davud, “Tatavvu”, 304.

⁸⁹ es-Serahsi, *Kitabu’l-Mebsût li Şemseddini’s-Serahsi*, 31 c., Beyrut, Daru’l Marife, t.y., s.143.

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ: "قَدْ رَأَيْتُ الَّذِي صَنَعْتُمْ وَلَمْ يَمْنَعْنِي مِنَ الْخُرُوجِ إِلَيْكُمْ إِلَّا أَنِّي حَشِيتُ
أَنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ" وَذَلِكَ فِي رَمَضَانَ.

Mü'minlerin annesi Hz. Aişe'den (r.a) rivayetle: Rasulullah (s.a.v) bir gece mescitte namaz kıldı. Sahabenin çoğu da onunla birlikte o namazı kıldı. İkinci gece yine aynı namazı kıldı. Bu kez O'na tabi olarak aynı namazı kılan cemaat daha fazla oldu. Üçüncü gece Hz. Muhammed (s.a.v) mescide gitmedi. Rasulullah (s.a.v) ancak sabah olunca mescide çıktı ve cemaata şöyle buyurdu: "Sizin ne kadar arzulu olduğunuzu gördüm. Benim çıkıp, size namazı kıldırıma engel olan bir husus da yoktu. Ancak ben size, bunun farz olmasından korktum." Bu olay, Ramazan'da oldu.⁹⁰

Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra bu endişe kalkınca, Hz. Ömer'in (r.a) devrinden itibaren Hulefa-i Raşidin ve tüm müslümanlar bu sünneti sürekli bir şekilde ifâ etmişlerdir.⁹¹ Hz. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra, Hz. Ebu Bekir (r.a) devrinde ve Hz. Ömer'in (r.a) hilafetinin başlarında insanlar ferdî ya da bölük bölük olarak teravih namazını kılıyorlardı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a) bir fitne ve iftirak çıkmasından korktu ve insanları tek bir cemaat haline getirerek başlarına Übey b. Kâb'ı (r.a) imam tayin etti.⁹²

İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye teravih ve Hz. Ömer'in (r.a) yaptığı hakkında sorulduğunda şöyle demiştir: "Teravih, sünnet-i müekkededir. Hz. Ömer (r.a) onu kendi nefsinden uydurmuş değildir. Onu olduğundan ve Rasul'ün (s.a.v) devrinden farklı bir şekilde emretmiş de değildir. Hz. Ömer'in (r.a) yaptığı şey, insanları toplayıp Übey b. Kâ'b'ın (r.a) imametinde bu namazın cemaat halinde kılınmasını emrederek bunu sünnet haline getirmektir. İçlerinde Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mesud, Abbas, Talha, Zübeyr, Muaz (r.anhum)'un da bulunduğu muhacirden ve ensardan hiç kimse buna karşı çıkmadı. Tam tersine sevinip, muvafık oldular."⁹³

⁹⁰ Buhari, "Teheccüd", 5; Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 177; Ebu Davud, "Şehr-i Ramazan", 317.

⁹¹ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.68.

⁹² el-Imrânî, **el-Beyan**, C:2, s.276.

⁹³ el-Mevsilî, **a.g.e.**, C:1, s.69.

Hiz. Ali (r.a), Hiz. Ömer'in (r.a) bu icraatiyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Allah Ömer'e rahmet etsin, onun bizim mescidlerimizi nurlandırdığı gibi, kabrini nurlandırın."

Ayrıca Rasulullah (s.a.v) teravîh namazıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

"مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ."

"Ramazan ayını inanarak ve sevabını Allah'tan bekleyerek ihya eden kimsenin geçmiş günahları bağışlanır"⁹⁴

Ulema, hadis-i şerifte geçen Ramazan'ın ihya ve ikâmesinden maksatın teravîh namazı olduğunu söylemişlerdir.

4.2.6.2. Vakti

Teravîh namazının vakti yatsı namazı eda edildikten sonra başlar, fecrin doğuşunda sona erer. Hanefi mezhebine göre vitirden sonra kılmak da caizdir. Çünkü bu namaz vitire değil yatsıya tâbîdir. Yatsının farzından önce kılmak caiz olmaz.⁹⁵ Hanbeli mezhebine göre ise yatsının farzından vitire kadar olan sürede kılınır. Vitirden sonra kılınmaz. Çünkü hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

"اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَتَرًا."

"Geceleyin kıldığımız namazın sonunu vitir yapın."⁹⁶

Hanefilerde teravîh namazını gecenin üçte biri ya da yarısı geçinceye kadar geciktirmek müstehaptır. Gecenin yarısından sonraya geciktirmeyle ilgili bir kısım

⁹⁴ Buhari, "Teravîh", 1; Müslim, "Salâtu'l-Müsafirîn", 173.

⁹⁵ el-Mevsûlî, **el-İhtiyâr**, C:1, s.69.

⁹⁶ Buhari, "Vitr", 4, "Salat", 84; Müslim, "Salâtu'l-Müsafirîn", 151.

ulema mekruh dese de tercih edilen görüş, mekruh olmadığı yönündedir.⁹⁷ Hanbeli ulemaya göre ise ilk vaktinde kılmak daha faziletlidir.⁹⁸

4.2.6.3. Rekat Sayısı

Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre teravih namazı yirmi rekat olarak kılınır.⁹⁹ Maliki mezhebinde ise otuz altı rekattır.¹⁰⁰ Hanefilere göre eğer bir kimse İmam Malik'in sözüne uyarak bu şekilde kılmak istiyorsa yirmi rekata cemaatle birlikte kılıp kalan on altı rekata evinde ferdi olarak devam ettirir, cemaatle yirmiden fazla kılmak mekruhtur.¹⁰¹ Ancak Şafii ve Maliki mezhebine göre tamamını cemaatle kılmak caizdir. Çünkü nafil namazları cemaatle kılmayı müstehap görmüşlerdir. Hanefi mezhebinde ise nafil namazlarda aslanan gizliliklerdir.¹⁰²

Maliki mezhebinde teravih namazının otuz altı rekat olmasının sebebi Medine ehlinin amelinden kaynaklanmaktadır. Bunun hikmeti şu şekilde açıklanır: Mekke ehli teravihi yirmi rekat olarak kılıyorlardı. Her dört rekatta bir selam veriyorlardı. Bu her teravihada bir kere Kabe'yi tavaf ediyorlardı. Buna kıyas yaparak Medine ehli de tavaf edemeyecekleri için her teravihaya dört rekat daha namaz eklemişlerdir. Böylece teravih namazının sayısı otuz altıya çıkmıştır.¹⁰³

Şafii ulemadan İbn Sabbâğ şöyle demiştir: 'Medine ehli dışında bu şekilde amel eden yoktur. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in (s.a.v) hicretiyle şereflenmişlerdir ve bu sebeple Mekke ehliyle eşit olmak istemişlerdir.'¹⁰⁴

Şafii ve Hanbeli ulemanın çoğu Malikilerin bu uygulamalarına, Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabının yolunun Medine ehlinin yolundan tercih edilmeye daha layık olduğunu söyleyerek itiraz etmişlerdir.

⁹⁷ es-Serahsî, **el-Mebcut**, s.148; el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi**, C:1, s.288; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.128.

⁹⁸ el-Makdesî, **el-İknâ**, C:2, s.225.

⁹⁹ eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.159; el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.274; el-Makdesî, **a.g.e.**, C:2, s.225.

¹⁰⁰ el-Karâfî, **ez-Zahîre**, C:2, s.407; İbn Rüşd, **Bidâyetu'l-Müctehid**, C:1, s.210.

¹⁰¹ Şeyh Nizam vd., **a.g.e.**, C:1, s.128.

¹⁰² es-Serahsî, **a.g.e.**, s.144.

¹⁰³ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.604.

¹⁰⁴ el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.278.

4.2.6.4. Cemaatle Kılınması

Ulemanın ekseriyetine göre teravih namazının cemaatle kılınması daha evlâ ve faziletlidir.¹⁰⁵

Hanefi ulema nafîle namazların en faziletlisinin evde kılınan olduğunu söyler, ancak teravih namazını bundan istisna tutar. Teravih namazının kendisi aynî sünnet olmakla birlikte cemaatle kılmak Hanefi mezhebine göre sünnet-i kifayedir. Tüm cami efradı bu sünneti terk ederse günaha girmiş olurlar, ancak bazısı cemaate devam edip bazısı evlerinde kılsa bir beis yoktur.¹⁰⁶

Şafii ulemanın bazısına göre teravih namazını evde kılmak daha faziletlidir. Çünkü Rasulullah (s.a.v) bunu cemaate kıldırılmış ancak sonrasında evde ferdî olarak kılmıştır. Ancak mezhep içerisindeki râcih olan görüş cemaatle kılınmasının daha faziletli olduğudur.¹⁰⁷

İmam Tahâvî teravih namazı hakkında şöyle demiştir: Farz namazı cemaatle kılmak nasıl İslam'ın şiarı kabul ediliyorsa, teravih namazını da cemaatle kılmak ehl-i sünnetin şiarı kabul edilmiştir. Çünkü bidat fırkalar teravihin cemaatle kılınmasına karşı çıkmışlardır.¹⁰⁸

4.2.6.5. Kılınış Şekli

Ramazan ayının her gecesi yatsıdan sonra insanlar teravih namazı için toplanır.

Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre teravih namazının kılınış şekli şu şekildedir: İmam her iki rekatta bir selam vererek beş terviha şeklinde bu namazı kıldırır. Terviha her dört rekat için verilen isimdir. Her tervihadan sonra bir terviha miktarı kadar oturulup dinlenilir. Beşinci tervihadan sonra da aynı miktarda oturulur,

¹⁰⁵ es-Serahsî, **el-Mebsût**, s.144; İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.605.

¹⁰⁶ el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi'**, C:1, s.288; el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.69; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.128.

¹⁰⁷ eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.159; el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.277-278.

¹⁰⁸ es-Serahsî, **a.g.e.**, s.145.

ardından vitir namazı üç rekat olarak kılınır.¹⁰⁹ Çünkü Übey b. Kâ'b (r.a) sahabeye bu şekilde kıldırılmıştır. Vitir namazı Ramazan ayı haricinde bu şekilde cemaatle kılınmaz.¹¹⁰ Hanbeli mezhebinde de vitir, teravihten sonra cemaatle birlikte kılınır.¹¹¹

Ancak Hanbeli mezhebine göre iki terviha arasındaki dinleme miktarının terk edilmesinde bir sakınca yoktur.¹¹²

Bu namaza başlarken teravih namazına, gecenin sünnetine ya da kıyam-u Ramazan'a diye niyet edilebilir. Mutlak nafile namaza diye niyet etmek sahih olmaz.¹¹³ Hanbeli mezhebinde her iki rekatın başında bu niyet yenilenir.¹¹⁴ Hanefi mezhebinde ise her defasında niyet yenilenmese de olur.¹¹⁵

Teravih namazı, gece namazları içerisinde yer aldığı için kıraat cehrî bir şekilde yapılır.

Ramazan boyunca teravih namazında bir kere Kur'an-ı Kerim'i hatmetmek sünnettir. İki ya da üç kere hatim yapmak daha da faziletlidir. Ancak günümüzde en faziletli olan cemaati bıktırmayacak miktarda okumaktır. Çünkü cemaatin çokluğu, kıraatın uzunluğundan daha faziletli görülmüştür. Rekatlar arasında kıraat miktarını birbirine yakın tutmak güzeldir.¹¹⁶ Kıraatı ve rükünleri hızlı bir şekilde yapmak mekruhtur.

Hanbeli ulemaya göre de kıraatı insanlara meşakkatli olmayacak miktarda yapmak gerekir. Fazla meşakkatli olması sebebiyle bir defadan fazla hatim yapmak mekruh görülmüştür. Ancak cemaatin durumuna göre uzun ya da kısa tutmak en güzeldir. Eğer cemaatin rızası varsa kıraatı uzun tutmak daha faziletlidir.¹¹⁷

¹⁰⁹ el-Aynî, **el-Binâye**, C:2, s.659; el-Imrânî, **a.g.e.**, C:2, s.274; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.141.

¹¹⁰ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.69; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.128.

¹¹¹ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.607.

¹¹² el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.225.

¹¹³ es-Serahsî, **el-Mebsût**, s.145; el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi'**, C:1, s.288; el-Mevsilî, **a.g.e.**, C:1, s.69.

¹¹⁴ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.141.

¹¹⁵ Şeyh Nizam vd., **a.g.e.**, C:1, s.129.

¹¹⁶ el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi'**, C:1, s.289; el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.69; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.129.

¹¹⁷ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.606.

İki terviha arasında başka bir nafîle namaz kılmak Hanbeli mezhebinde mekruh görülmüştür.¹¹⁸

Hanefi ulemaya göre, çok kuvvetli bir sünnet olması sebebiyle gücü yeten kişinin teravih namazını mazeretsiz bir şekilde oturarak kılması mekruh kabul edilmiştir.¹¹⁹

4.2.7. Vitir Namazı

Sözlükte vitr/vetr bir, üç, beş gibi tek sayı anlamına gelir. Vitr namazı da tek sayılı rekâtlar şeklinde kılındığından bu ismi almıştır.

4.2.7.1. Hükümü

Vitir namazı, Hanefi mezhebinde Ebu Hanife'ye ve mezhepte tercih edilen görüşe göre vacip, İmam Muhammed, Ebu Yusuf ve diğer üç mezhebe göre ise sünnet-i müekkededir. Yatsı namazına tâbî olan revatib sünnetler içerisinde yer alır.

Hanefi mezhebinde vitirin vacip sayılmasının delillerini kısaca şu şekilde zikredebiliriz:

- Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

" إِنَّ اللَّهَ زَادَكُمْ صَلَاةً، أَلَا وَهِيَ الْوَيْتْرُ ، فَصَلُّوهَا مَا بَيْنَ الْعِشَاءِ إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ . "

"Allah size bir namaz ilâve etti, o da vitirdir. Onu yatsıyla fecrin doğuşu arasında kılınız."¹²⁰

Bir şeye ziyade edilen, ziyade olunanın ancak kendi cinsinden olabileceği için bu hadis-i şerife dayanarak vitir namazının vücubuna hükmedilmiştir. Ancak hakkında kat'i bir delil olmadığından farz denilmemiştir.¹²¹

- Bir başka rivayette Hz. Peygamber (s.a.v) şu şekilde söyleyerek bunu üç kere tekrar etmiştir:

" الْوَيْتْرُ حَقٌّ، فَمَنْ لَمْ يُوَيْتِرْ فَلَيْسَ مِنَّا . "

¹¹⁸ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.607; el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.226.

¹¹⁹ el-Mevsilî, **a.g.e.**, C:1, s.69.

¹²⁰ ez-Zeylaî, **Nasbu'r-Râye**, C:2, s.108.

¹²¹ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.54-55.

“Vitr haktır. Vitr kılmayan bizden değildir.”¹²²

- Eğer vitir namazı yatsıya bağlı bir sünnet olsaydı gecenin sonuna geciktirilmesi mekruh olurdu. Halbuki geciktirmek müstehaptır.¹²³
- Kasıtlı ya da unutarak terkedildiğinde kazası gerekir.

Cumhurun vitir namazını sünnet kabul etmesiyle ilgili delillerinden bazıılarını da şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- Ayet-i Kerime’de “Namazlara ve orta namaza devam edin.”¹²⁴ buyrulmuştur. Orta namaz farz namazların sayısının beş olması durumunda gerçekleşir. Eğer vitir de kılınması zorunlu namazlardan biri olsaydı bu gerçekleşemezdi.
- Hadis-i şerifte zikredildiği üzere bir gün bir bedevi gelip Hz. Peygamber’e (s.a.v) İslam’dan sorduğunda, Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle cevap vermiştir: “Gece ve gündüzde beş vakit namaz.” Bunun üzerine bedevi ‘Bunun dışında üzerime düşen başka bir şey var mı?’ dediğinde, Rasulullah (s.a.v) “Hayır, dilersen tatavvu‘ olarak kılarısın.” buyurmuştur.¹²⁵ Vitr namazı da bu beş namazın dışında kaldığından vacip değildir.
- Bir rivayette Hz. Ali (r.a) şöyle buyurmuştur:

الْوَيْتْرُ لَيْسَ بِحَتْمٍ كَصَلَاتِكُمُ الْمَكْتُوبَةِ، وَلَكِنْ سَنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ وَتَرَّ يُحِبُّ الْوَيْتْرَ، فَأَوْتِرُوا يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ."

‘Vitr farz olan namazlarınız gibi zorunlu değildir, ancak Rasulullah (s.a.v) ona sürekli olarak devam etmiş ve buyurmuştur ki: “Ey Kur’an ehli! Vitr namazını kılınız! Şüphesiz ki Allah vitirdir (tekdir) ve vitri (teki) sever.”¹²⁶

- Bir başka hadiste Hz. Peygamber’in (s.a.v) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"ثَلَاثٌ هُنَّ عَلَيَّ فَرَائِضٌ، وَهِنَّ لَكُمْ تَطَوُّعٌ: التَّحَرُّ، وَالْوَيْتْرُ، وَرَكَعَتَا الْفَجْرِ."

¹²² Ebu Davud, “Vitr”, 336.

¹²³ Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ’l-Hindiyye**, C:1, s.123.

¹²⁴ Bakara, 2/238.

¹²⁵ Buhari, “İman”, 34; Müslim, “İman”, 8.

¹²⁶ Tirmizi, “Vitr”, 333; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salât”, 114.

“Üç şey vardır ki bana farz kılınmıştır, fakat sizin için nâfile hükmündedir: Kurban kesme, vitir namazı ve sabah namazının iki rekatlık sünneti.”¹²⁷

- Rasulullah’ın (s.a.v) sefer esnasında bineği üzerinde vitir namazı kıldığı kaynaklarda sabittir.¹²⁸ Eğer bu namaz vacip olsaydı, bu şekilde kılmazdı.

4.2.7.2. Fazileti

Şafii ulema Vitir namazıyla sabah namazının sünneti arasında hangisinin daha faziletli olduğu hakkında farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bir kısım ulema sabah namazının sünnetini daha faziletli görürken¹²⁹ çoğunluğuna ve Maliki ulemaya göre vitir namazı, sabah namazının sünnetinden daha kuvvetli kabul edilir. Çünkü Rasulullah (s.a.v) “Vitir haktır. Vitir kılmayan bizden değildir.”¹³⁰ diye buyurmuştur. Buradan hareketle ulema vitir namazının vacip olup olmadığını tartışmıştır. Ancak sabah namazının sünneti hakkında böyle bir tartışma söz konusu değildir. Bu durum, vitirin daha kuvvetli olduğunun delilidir.¹³¹

Vitir namazının faziletiyle ilgili Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"إِنَّ اللَّهَ أَمَدَّكُمْ بِصَلَاةٍ هِيَ خَيْرٌ لَكُمْ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ الْوَتَرُ جُعِلَتْ لَكُمْ فِيهَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى أَنْ يَطْلُعَ الْفَجْرُ."

“Allah size (öyle) bir namazla imdâd etti ki, O sizin için kızıl deve sürülerinden daha hayırlıdır. İşte bu namaz vitirdir. Allah onu, sizin için yatsı namazı ile şafağın sökmesi arasına koydu.”¹³²

¹²⁷ Dârakutnî, “Vitir”, 1; Ebu Abdullah el-Hakim en-Neysâbûrî, **el-Müstedrek ala’s-Sahîheyn**, 5 c., Kahire, Daru’l Hameyn, 1997, C:1, s.432.

¹²⁸ Buhari, “Vitir”, 6.

¹²⁹ eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.159.

¹³⁰ Ebu Davud, “Vitir”, 336.

¹³¹ Ebu Muhammed Abdulvehhab b. Ali b. Nasr el-Bağdâdî el-Maliki, **el-İşrâf alâ Nüket-i Mesâilî’l Hilâf**, tah: Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan Âli Süleyman, 6 c., Kahire, Daru İbn Affan, 2008, C:1, s.351.

¹³² Tirmizi, “Vitir”, 332; Ebu Davud, “Vitir”, 335; İbn Mâce, “İkâmetu’s-Salât”, 114; Nesâî, “Kıyâmu’l-Leyl”, 40.

4.2.7.3. Vakti

Vitir namazının vakti, yatsının farzının kılınmasıyla başlar ve fecrin doğuşuyla yani imsak vaktinde sona erer.¹³³ Yatsının farzından önce vitir kılınması caiz değildir. Bununla birlikte kişi eğer bir özre binaen yatsı namazını akşamla cem'i takdim ettiyse vitiri de kılabilir. Yatsının vaktinin girmesini beklemesi gerekmez.¹³⁴

Ulemanın bazıları, fecirden sonra eğer kişi sabah namazını henüz kılmadıysa, vitir kılmasına cevaz vermiştir.¹³⁵ İmam Malik'e göre eğer kişi sabah namazı için mescide geldiğinde o gecenin vitirini kılmadığını hatırlarsa, önce vitiri ardından sabah namazını kılar.¹³⁶

Kişi eğer kalkabileceğine güveniyorsa vitiri gecenin sonuna bırakması daha faziletlidir, ancak kendine güvenemiyorsa uyumadan önce kılmalıdır.¹³⁷ Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"مَنْ خَافَ أَنْ لَا يَقُومَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ فَلْيُوتِرْ أَوَّلَهُ ، وَمَنْ طَمِعَ أَنْ يَقُومَ آخِرَهُ فَلْيُوتِرْ آخِرَ اللَّيْلِ ، فَإِنَّ صَلَاةَ آخِرِ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ ، وَذَلِكَ أَفْضَلُ."

"Gecenin sonuna doğru namaza kalkamayacağından endişe eden kimse, vitir namazını gecenin baş tarafında kılsın. Gecenin sonunda kalkacağına güvenen kimse de, vitir namazını gecenin sonunda kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namazda melekler de bulunduğu vitri bu saatte kılmak daha sevaptır."¹³⁸

Şafii fıkıh alimi Şîrâzî vitiri geciktirmeyi teheccüde ilişkilendirerek şöyle der: 'Kişi eğer teheccüde kalkacaksa vitiri teheccüden sonraya bırakması evlâdır. Ancak teheccüde kalkmayacaksa yatsının sünnetinden sonra vitiri de kılması evlâdır.'¹³⁹

¹³³ eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.158.

¹³⁴ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.142.

¹³⁵ İbn Rüşd, **Bidâyetu'l-Müctehid**, C:1, s.202.

¹³⁶ İmam Malik, **el-Müdevvenetu'l-Kübra**, C:1, s.127.

¹³⁷ Mâverdí, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.295; el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.220; Abdullah el-Aşkar, **a.g.e.**, C:1, s.142.

¹³⁸ Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 162.

¹³⁹ eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.158.

4.2.7.4. Rekat Sayısı ve Kılınış Şekli

Hanefî mezhebinde vitir namazı, akşamın farzı gibi bir bütün halinde üç rekat olarak kılınır, arada selam verilmez.¹⁴⁰

Şafii mezhebine göre vitir namazı en az bir rekat, en fazla on bir rekat olarak kılınır. Ancak evlâ olan en az üç rekat kılmaktır.¹⁴¹ Bu hükümlerini şu hadislerle dayandıırırlar:

"أَلْوِتْرُ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوتِرَ بِخَمْسٍ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوتِرَ بِثَلَاثٍ فَلْيَفْعَلْ،
وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يُوتِرَ بِوَاحِدَةٍ فَلْيَفْعَلْ."

"Vitir (namazı) her müslümanın üstünde haktır. Dileyen beş rekat vitir kılsın, dileyen üç rekat vitir kılsın, dileyen de bir rekat olarak kılsın."¹⁴²

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ إِحْدَى عَشْرَةَ، يُوتِرُ مِنْهَا بِوَاحِدَةٍ."

Aişe (r.a) validemizden rivayetle: "Rasulullah (s.a.v) gece on bir rekat namaz kılırdı, bunun birini vitir olarak kılırdı."¹⁴³

Bu rekatların hepsi tek bir selamla kılınabildiği gibi, iki rekatta bir selam vererek ve son olarak tek bir rekat kılıp selam vererek de kılınabilir. En faziletli olan ise iki rekatta bir selam vererek on bir rekat kılmaktır.¹⁴⁴ Ancak cemaatle kılındığında bir karışıklık olmaması için tek selamla üç rekat kılınması daha iyidir.

Maliki mezhebine göre müstehab olan vitir namazını iki selamla üç rekat olarak kılmaktır. Başında şef* olmaksızın tek rekat şeklinde kılınmaz. İmam Malik vitir

¹⁴⁰ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.55.

¹⁴¹ el-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.293; eş-Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, C:1, s.158; el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.266.

¹⁴² Ebu Davud, "Vitir", 337; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salat", 123.

¹⁴³ Ebu Davud, "Tatavvu'", 315; Müslim, "Salâtu'l-Müsâfirin", 121; İbn Mâce, "İkâmetu's-Salât", 181.

¹⁴⁴ el-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.293.

*Şef (الشفع): Çift manasına gelip, vitirden önce kılınan iki rekâtı ifade etmede kullanılır.

namazının şef ve vitri kapsadığını, şef'in vitrin şartı olduğunu kabul eder. Şef'in en azı iki rekattır.¹⁴⁵

Hanbeli mezhebine göre de vitir namazını tek rekat olarak kılmak caizdir. Eğer üç rekat kılınacaksa iki rekatin sonunda selam verilmesi, ardından tek bir rekata kılarak selam verilmesi en faziletli olandır. Ancak akşam namazının farzı gibi iki rekattan sonra teşehhüde oturup son rekatta selam vermek de mümkündür. Bununla birlikte aralarda hiç teşehhüde oturmadan üç, beş, yedi rekat kılıp en sonunda teşehhüde oturmak da caiz görülmüştür. Ayrıca yine hiç teşehhüde oturmadan sekiz ya da on rekat kılıp oturmak, ardından bir rekat daha kılıp selam vermek de caizdir.¹⁴⁶ Ancak en güzeli her iki rekatta bir selam vererek on rekat kılıp sonrasında tek bir rekat kılarak selam vermektir.¹⁴⁷

Hanefi mezhebinde vitir namazını binek üzerinde kılmak caiz görülmezken, diğer üç mezhepte buna cevaz verilmiştir. Ancak İmam Malik vitirden önce kılınan iki rekatin binekte, vitirin son rekatinin ise binekten inerek yerde kılmanın daha faziletli olduğunu zikreder.¹⁴⁸

4.2.7.5. Kıraat

Üç rekat olarak kılınan bir vitir namazının ilk rekatında A'lâ, ikinci rekatta Kâfirun, üçüncü rekatta ise İhlas ve Muavvizeteyn (Felak ve Nas) surelerini okumak daha faziletlidir.¹⁴⁹ Bir diğer rivayette ise Muavvizeteyn zikredilmemiştir.¹⁵⁰

4.2.7.6. Kunut

Hanefi mezhebinde kunut vitirin son rekatında rükudan önce tekbir getirip elleri kaldırıp ardından eller tekrar bağlanarak yapılır. Kunut okunurken gizlilik esastır, açıktan okunmaz. Vitir haricinde kunut yoktur.¹⁵¹

¹⁴⁵ İmam Malik, **el-Müdevvenetu'l-Kübra**, C:1, s.126; İbn Rüşd, **Bidâyetu'l-Müctehid**, C:1, s.202.

¹⁴⁶ el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.220-221.

¹⁴⁷ Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.142.

¹⁴⁸ İmam Malik, **a.g.e.**, C:1, s.127.

¹⁴⁹ el-Mâverdi, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.296; el-İmrânî, **el-Beyan**, C:2, s.267; İmam Malik, **el-Müdevvenetu'l-Kübra**, C:1, s.126; İbn Rüşd, **Bidâyetu'l-Müctehid**, C:1, s.202.

¹⁵⁰ el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.221.

Şafii mezhebine göre vitir namazında kunut yapmak Ramazan ayının son yarısına mahsus bir sünnettir. Ahmed b. Hanbel'den gelen bir rivayet de bu şekildedir.¹⁵² Şafiilerde kunut, rükudan kalkıldıktan sonra yapılır.

Hanbeli mezhebinde ise vitir namazında kunutun tüm sene boyunca yapılması sünnettir. Esasen kunut son rekatta rükudan sonra yapılırsa da rükudan önce yapılması da caiz görülmüştür. Kunut, eller göğüs hizasında semaya açılmış bir şekilde kaldırılarak yapılır. Cemaatle kılındığında kunut duası cehrî bir şekilde yapılır. Münferid olarak kılındığında ise kişi muhayyerdir. Hadislerde nakledilen ya da edilmeyen, dünya işi olmayan her türlü duayı etmekte bir beis yoktur. Vitir haricinde diğer namazlarda kunut mekruh görülmüştür.¹⁵³

Kaynaklarda zikredilen kunut dualarından biri, Rasulullah'ın (s.a.v) torunu Hz. Hasan b. Ali'nin (r.anhuma) rivayetiyle şöyledir:

عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَلِمَاتٍ أَفْوَهْنَ فِي فُتُوتِ الْوَتْرِ: "اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ،
وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ،
وَإِنَّهُ لَا يَدُلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ."

Rasulullah (s.a.v) bana bazı dualar öğretti, onları vitir namazının kunutunda söylüyorum: "Allah'ım hidayet ettiklerinin arasında bana da hidayet et, afiyet verdiklerinin arasında bana da afiyet ver, sahip çıktıklarının arasında bana da sahip çık. Bana verdiklerine bereket ver."¹⁵⁴

Maliki mezhebinde vitir namazında kunut yapılmaz.¹⁵⁵

¹⁵¹ el-Mevsilî, **el-İhtiyar**, C:1, s.55; Şeyh Nizam vd., **el-Fetâvâ'l-Hindiyye**, C:1, s.123.

¹⁵² İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.580.

¹⁵³ el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.221-222; Abdullah el-Aşkar, **el-Mücellâ**, C:1, s.144.

¹⁵⁴ Tirmizi, "Vitir", 341; Ebu Davud, "Vitir", 339.

¹⁵⁵ İbn Rüşd, **Bidâyetu'l-Müctehid**, C:1, s.204.

4.3. SEFERDE REVATİB SÜNNETLER

Hanefi ulemaya göre sünnetler kasredilmez. Ulemanın bazıları sünnetlerin terkine cevaz vermekle birlikte muhtâr olan görüş korku ve sıkıntı halinde terki, emniyet halinde ise îfâsı yönündedir.¹⁵⁶

Şafii mezhebinde de kişinin seferde nafîle ve sünnet namazlarını kılması caiz görülmüştür.¹⁵⁷ İmam Şafii *el-Ümm* adlı eserinde seferde tatavvu‘ namazların, farz namazlar gibi kasredilebileceğini zikretmiştir.¹⁵⁸

Hanbeli mezhebine göre kişi seferde revatib sünnetleri kılıp kılmamakta muhayyerdir. Ancak sabah namazının sünneti ve vitir namazını terk etmemelidir.¹⁵⁹

Bu konuyla ilgili ihtilafın kaynağı rivayetler arasındaki teâruzdan kaynaklanmaktadır. Yolculukta sünnet namazların terk edileceğini söyleyen İbn Ömer (r.anhuma) şöyle demiştir.

"صَحِبْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَلَمْ أَرَهُ يُسَبِّحُ فِي السَّفَرِ."

"Peygamber (a.s) ile beraber bulundum. O'nun (s.a.v) seferde nafîle namaz kıldığını görmedim."¹⁶⁰

Ancak bu rivayetin aksine, bizim de binek üzerinde nafîle kılmak bahsinde zikrettiğimiz gibi, Hz. Peygamber'in yolculukta sünnet ve nafîle namaz kıldığını dair pek çok rivayet bulunur. Bu sebeple ulema yukarıdaki rivayet hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.v) nafîle namazları bineğinin yanında kıldığı ve bu sebeple İbn Ömer'in (r.a) görmediği şeklinde bir yorum getirmişlerdir. Çünkü bu namazları gizli olarak kılmak daha evlâdır.

Ulema özellikle vitir namazı ve sabah namazının sünnetini Hz. Peygamber'in (s.a.v) hastayken ya da sağlıklıyken, seferdeyken ya da mukimken terk etmediğinin

¹⁵⁶ Şeyh Nizam vd., *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, C:1, s.153.

¹⁵⁷ el-Imrânî, *el-Beyan*, C:2, s.285.

¹⁵⁸ İmam Şafii, *el-Ümm*, C:2, s.365.

¹⁵⁹ el-Makdesî, *el-İknâ'*, C:2, s.223.

¹⁶⁰ Buhari, "Taksîru's-Salât", 11.

üzerinde durmuş ve bu namazların hiçbir durumda terk edilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

4.4. REVATİB SÜNNETLERİN KAZASI

Sünnet namazların kazasıyla ilgili olarak Hanefi mezhebi sünnet namazların kazası olmadığı görüşündedir. İstisna olarak sadece sabah namazının sünneti kaza edilir. Tüm mezhep uleması eğer farzıyla birlikte kaçırıldıysa sabahın sünnetinin kaza edileceği konusunda hemfikirdir. Çünkü bu mesele hadisler ile sabittir. Bu konudaki rivayetlerden biri şekildedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: عَرَسْنَا مَعَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ، فَلَمْ نَسْتَيْقِظْ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "يَأْخُذُ كُلُّ رَجُلٍ بِرَأْسِ رَاحِلَتِهِ، فَإِنَّ هَذَا مَنْزِلُ حَضْرَتَا فِيهِ الشَّيْطَانُ"، قَالَ: فَفَعَلْنَا، ثُمَّ دَعَا بِالْمَاءِ فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ صَلَّى سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ أَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْعُدَاةَ.

Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre dedi ki: Peygamber (s.a.v) ile birlikte gece konakladık ve güneş doğuncaya kadar uyanamadık. Uyanınca Peygamber (s.a.v) dedi ki: "Her bir kişi kendi devesini başından tutup yürüsün. Burası yanımıza şeytan gelmiş bir menzildir." Biz dediğini yaptık. Sonra su istedi ve abdest aldı. Ardından iki rekat namaz kıldı. Sonra kamet getirildi ve (Rasulullah) (s.a.v) sabah namazını kıldırdı.¹⁶¹ Bu olayın Hayber Gazvesi dönüşünde yaşandığı farklı rivayetlerde zikredilir.¹⁶²

Bununla birlikte sabahın sünnetinin bağımsız olarak kaza edilmesi hakkında mezhep içinde ihtilaf vardır. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf sünnetin tek başına kaza edilmeyeceğini söylerken, İmam Muhammed edilebileceği görüşündedir.¹⁶³

Bu kazanın vakti güneşin yükselişinden zevale kadar olan vakittir. Eğer bu süre içerisinde o günün sünneti kaza edilmediyse sonrasında da edilmez.¹⁶⁴

¹⁶¹ Müslim, "Mesâcid", 310.

¹⁶² Müslim, "Mesâcid", 309; Ebu Dâvud, "Salât", 11; İbn Mâce, "Salât", 10.

¹⁶³ el-Kâsânî, **Bedâi'u's-Senâi'**, C:1, s.287; el-Haddâdî, **el-Cevheretu'n-Nîra**, C:1, s.85.

¹⁶⁴ el-Kâsânî, **a.g.e.**, C:1, s.287.

Hanefi mezhebine göre kişi öğlen namazının farzına yetişmek için ilk sünnetini terk ederse bunu farzın edasından sonra kaza edebilir. Bu kazanın yeri hakkında İmam Muhammed son sünnetinden önce derken, Ebu Yusuf son sünnetinden sonra kılınır demiştir.¹⁶⁵

Maliki mezhebinde vakti geçen sünnet namazların kazası yapılmaz. Çünkü onlar o vakte has olarak kılınan namazlardır ve vakit çıkınca kılınmazlar. Bu durum, Kurban Bayramı vakti geçtikten sonra kesilen kurbanın durumu gibidir.¹⁶⁶ Vitr namazı için de durum aynıdır. Vakti geçtikten sonra kazası yapılmaz.¹⁶⁷ Ancak sabah namazının sünneti zeval vaktine kadar kaza edilebilir.

Şafii mezhebine göre vitir namazının ve sabah namazının sünnetinin kazaları vacip değil müstehaptır, kişi isterse kaza eder isterse etmez.¹⁶⁸

Hanbeli mezhebinde bir görüşe göre sabah namazının sünneti haricinde sünnetlerin kazası yoktur dense de tercih edilen görüşe göre müekked olsun ya da olmasın tüm sünnet namazların kazaları da sünnettir. Namaz kılmanın yasak olduğu vakitler hariç istenilen tüm vakitlerde sünnetlerin kazaları yapılabilir.¹⁶⁹ Eğer kaçırılan sünnet namaz farzdan önce kılınan bir sünnetse kazası yapılırken de aynı sıra korunur ve önce sünnet sonra farz kaza edilir. Eğer sonra kılınan bir sünnetse de o sırayla kaza edilir.¹⁷⁰

Ayrıca Hanbeli ulema kaçırılan revatib sünnetlerin ikindi namazından sonra kaza edilmesine de cevaz vermişlerdir. Bununla ilgili olarak şu rivayeti delil getirirler:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ فَسَأَلَتْهُ عَنْهُمَا فَقَالَ: "إِنَّهُ أَتَانِي نَاسٌ مِنْ عَبْدِ الْقَيْسِ فَشَعَلُونِي عَنْ الرَّكَعَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ فَهُمَا هَاتَانِ."

¹⁶⁵ el-Haddâdî, **a.g.e.**, C:1, s.85.

¹⁶⁶ el-Bağdâdî, **el-İsrâf**, C:1, s.350-351.

¹⁶⁷ İmam Malik, **el-Müdevvenetu'l-Kübra**, C:1, s.128.

¹⁶⁸ el-Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebir**, C:2, s.288.

¹⁶⁹ İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.544.

¹⁷⁰ el-Makdesî, **el-İknâ'**, C:2, s.224-225.

Ümmü Seleme'den (r.a) rivayetle, Rasulullah (s.a.v) ikinci namazından sonra iki rekat namaz kıldı. Ben de bu namazların ne olduğunu sordum. Bunun üzerine buyurdu ki: “Bana Abdulkays kabilesinden bir heyet geldi. Öğleden sonra kılmakta olduğum iki rekati onlarla meşguliyetim sebebiyle kılamadım. Bu iki rekat o iki rekattir.”¹⁷¹

Ancak Sahihey'n'de bu rivayetin başında Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu namazı yasakladığı ve bir kereye mahsus olarak kıldığı zikredilir.

Hanbeli mezhebindeki bir diğer hüküm ise revatib sünnetler dışındaki nafîle namazlar hakkındadır. Buna göre kişinin sürekli olarak kılarak adet haline getirdiği nafîle namazlar varsa bunları kaçırdığı zaman kaza etmesi de müstehab görülmüştür.¹⁷²

¹⁷¹ Buhari, “Sehv”, 8; Müslim, “Salâtu'l-Müsâfirin”, 297.

¹⁷² İbn Kudâme, **el-Mugnî**, C:2, s.566.

SONUÇ

Farz namazlara bağlı olarak kılınan revatib sünnetler, müekked ve gayri müekked (ya da mendub) şeklinde iki kısma ayrılmıştır.

Müekked olan sünnetler Hanefi mezhebinde on iki rekat olarak kabul edilirken, diğer mezheplerde on rekat olarak karşımıza çıkar. Aradaki iki rekat, öğle namazından önce kılınan namazın iki ya da dört kabul edilmesinden kaynaklanan farktır. Bunun haricindeki tüm vakitlerde müekked revatib sünnetlerin sayısı birbirlerine eşittir: sabah namazından önce iki, öğleden sonra iki, akşamdan sonra iki ve yatsıdan sonra iki rekat şeklindedir.

Teravih namazı da Ramazan ayına has olarak kılınan yatsı namazına bağlı bir revatib sünnettir. Tüm ümmet bu namazın müekked bir sünnet olduğu konusunda hemfikirdir. Bu namazın kılınış şekliyle ilgili genel anlamda önemli ihtilaflar söz konusu değildir. Ancak rekat sayısı ile ilgili olarak cumhura göre yirmi rekat kabul edilirken, Maliki mezhebinde tercih edilen görüşe göre otuz altı rekattır.

Vitir namazı ise Hanefi mezhebinde vacip kabul edilirken, diğer mezheplere göre yatsı namazına bağlı olarak kılınan müekked sünnettir.

Gayri müekked ya da mendub olarak ifade edilen namazlarla ilgili ise mezhepler arasında farklılıklar bulunur. Mesela ikindiden önce kılınan dört rekat hakkında tüm mezhepler müstehap olduğunu zikretse de akşam namazından önce kılınan iki rekatın kılınıp kılınmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilaflar mezheplerin âsârı anlama ve yorumlama farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Mezhepler revatib sünnetlerin yolculuk esnasında kılınmasıyla ilgili genel olarak şu kaideyi koymuşlardır: Eğer imkan varsa kılınması daha faziletlidir, ancak eğer korku veya sıkıntı durumu varsa terk edilebilir.

Revatib sünnetlerin kazalarının yapılmasıyla ilgili olarak üç mezhep hadis-i şerifile sabit olan sabah namazının sünnetinin kazasının yapılmasını müstehap ya da gerekli görürken, Hanbeli ulema bu durumu genele yayarak tüm sünnet namazları kaza

etmenin de sünnet olduğunu vurgulamıştır. Hatta öyle ki kişi âdet haline getirdiği nafil namazları da vaktini kaçırdığında kaza edebilir.

Biz bu çalışmamızda elimizden geldiğince revatib sünnetlerle ilgili hükümleri, dört mezhebe dayanarak ortaya koyma gayreti içerisinde olduk. Bu anlamda akademik olarak bir boşluğu doldurmuş olmayı umuyoruz. Bu çalışmanın, alt başlıklar olarak değindiğimiz kaza namazı, seferilikte namazların durumu ya da namaz kılmanın yasak olduğu kerahat vakitleri gibi konularda geniş kapsamlı çalışmalarda bulunacaklar açısından ufuk açıcı olmasını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

Abdullah el-Aşkar, Muhammed Süleyman Abdullah el-Aşkar: **el-Mücella fi Fıkhı'l-Hanbeli**, 2 c., Dimaşk, Daru'l Kalem, 1998.

Abdurrezzak, Ebu Bekir Abdurrezzak Hümam b. Nâfi' es-Sın'ânî: **el-Musannef**, tah: Eymen Nasreddin el-Ezheri, 10 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, 2000.

Akay, İhsan, "Şafii Mezhebinde Kaza Namazı Bulunan Mükellefin Nafile Namaz Kılması Meselesi", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017, C:19, Sayı:1, s.21-52.

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi: **el-Câmiu's-Sahih**.

Dârimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behram: **Müsned-i Darimi/Sünen-ü Darimi**, tah: Hüseyin Selim Esed, Riyad, Daru'l Muğni, 2000.

Ebu Davud, Süleyman b. El-Eş'as el-Ezdfî es-Sicistânî: **Kitabu's-Sünen/Sünen-u Ebi Davud**, tah: Muhammed Avvame, 4 c., 2 bs., Beyrut, Müessesetu'r-Reyyan, 2004.

Ebu Zehra, Muhammed: **Usulu'l-Fıkh**, y.y.y., Daru'l Fikri'l Arabî, t.y.

ed-Dardîr, Ebu'l Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dardîr: **eş-Şerhu's-Sagîr alâ Ekrabi'l-Mesâlik ilâ Mezhebi'l-İmam Malik**, tah: Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Maliki, 4 c., Kahire, Daru'l Meârif, t.y.

ed-Debûsî, Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer b. İsa ed-Debûsî el-Hanefi: **Takvîmu'l-Edille fi Usuli'l-Fıkh**, tah: Halil Muhyiddin el-Mîs, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 2001.

el-Adevî, Safa ed-Dav'î Ahmed el-Adevî: **İhdau'd-Dibâce bi Şerhi Sünen-i İbn Mâce**, 5 c., y.y.y., Daru'l Yekîn, t.y.

el-Amidi, Ali b. Muhammed: **el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam**, tah: Abdurrezzak Afîfî, 4 c., Riyad, Daru's Samî'î 2003.

el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer: **Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, 17 c., Riyad, DaruTîbe, 2005.

el-Aynî, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed: **el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye**, 12 c., 2.bs, Beyrut, Daru'l Fikir, 1990.

el-Bâcî, Ebu'l Velid: **İhkamu'l-Fusul fi Ahkami'l-Usul**, tah: Abdulmecid Türki, 2. bs., Beyrut, Daru'l Garbi'l İslâmî, 1995.

el-Bağdâdî, Ebu Muhammed Abdulvehhab b. Ali b. Nasr el-Bağdâdî el-Maliki: **el-İşrâf alâ Nüket-i Mesâili'l-Hilâf**, tah: Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan Âli Süleyman, 6 c., Kahire, Daru İbn Affan, 2008.

el-Begavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes'ud el-Begavî, **Tefsiru'l-Begavî – Meâlimu't-Tenzil**, tah: Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum'a Damîriyye, Süleyman Müslim el-Harş, 8 c., Riyad, Dâru Taybe, 1989.

el-Bernî, Muhammed Aşık İlâhî el-Bernî: **et-Teshîlu'd-Darûrî li Mesâili'l-Kudûrî**, 2. Bs., Karaçi, Mektebetu's Şeyh, 1991.

el-Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali: **es-Sünenü'l-Kübrâ**, tah: Muhammed Abdulkadir Ata, 11c., Beyrut, Darul Kütübi'l İlmiyye, 2003.

el-Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî: **Mu'cemu't-Ta'rifât**, tah: Muhammed Sadîk el-Minşâvî, Kahire, Daru'l Fadîle, t.y.

el-Habbâzî, Celaleddin Ebi Muhammed Ömer b. Muhammed b. Ömer el-Habbâzî: **el-Muğnî fi Usuli'l-Fıkh**, tah: Muhammed Mazhar Beka, Mekke, Matbûâtu Câmiati'l Ümmü'l Kurâ, 1983.

el-Haddâdî, Ebu Bekir b. Ali b. Muhammed el-Haddâdî el-Yemenî: **el-Cevheretu'n-Nîra alâ Muhtasari'l-Kudûrî**, 2 c., Pakistan, Mektebetu'l Hakkâniyye, t.y.

el-Heytemî, İbn Hacer el-Mekkî el-Heytemî: **el-Fetâvâ'l-Kübrâ'l-Fıkhıyye**, haz: Abdulhamid Ahmed el-Hanefî, 4 c., Mısır, y.y., t.y.

el-Heytemî, Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemî: **Havâşî Tuhfetu'l-Muhtac bi Şerhi'l-Minhac**.

el-Imrânî, Ebu Hüseyin Yahya b. Ebi'l Hayr Salim el-Imrânî eş-Şâfii el-Yemenî: **el-Beyân fi Mezhebi'l-İmam eş-Şafii**, haz: Kasım Muhammed en-Nuri, 14 c., Beyrut, Daru'l Minhac, 2000.

el-Karâfî, Şehabeddin Ahmed b. İdris el-Kurâfî: **ez-Zahîre**, tah: Saîd A'râb, 14 c., Beyrut, Daru'l Garbi'l İslami, 1994.

el-Karâfî, Şehabeddin Ahmed b. İdris es-Sinhâcî: **Şerhu Tenkîhi'l-Fusul fi İlmi'l-Usul**, tah: Hasan b. İbrahim Halufe Tıyaş, Mekke, Ümmü'l Kura Üniversitesi, 2000.

el-Kâsânî, Alaeddin Ebi Bekir b. Mes'ud el-Kâsânî el-Hanefî: **Bedâi'u's-Senâi' fi Tertîbi's-Şerâi'**, 10 c., 2. bs., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1986.

el-Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir el-Kurtubî, **el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an**, 24 c., Beyrut, Müessesetu'r-Risale, 2006.

el-Makdesî, Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa b. Sâlim Ebu'n Necâ el-Haccâvî el-Makdesî: **el-İknâ' li Tâlibi'l-İntifâ'**, tah: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, 4 c., 3. bs., Riyad, Mektebetu'l Melik, 2002.

el-Mâverdî, Ebi'l Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî el-Basrî: **el-Hâvî'l-Kebîr fi Fıkhı Mezhebi İmam eş-Şafii**, tah: Ali Muhammed Muavvad, Adil Ahmed Abdilmevcud, 18 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1994.

el-Mâzerî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer b. Muhammed et-Temîmî el-Mâzerî: **İzahu'l-Mahsul min Burhani'l-Usûl**, tah: Ammar Tâlibî, Tunus, Daru'l Garbi'l İslami, t.y.

el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Mevsilî: **el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr**, tah: Mahmud Ebu Dakika, 5 c., y.y.y., Daru'l Fikri'l Arabî, t.y.

Enis, İbrahim vd., **Mu'cemu'l-Vesît**, 4.bs., y.y.y., Mektebetu's-Şuruki'l Düveliyye, 2004.

en-Nevevî, Ebu Zekeriya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî: **Kitabu'l-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb li's-Şirâzî**, tah: Muhammed Necib el-Mutî'î, 23 c., Cidde, Mektebetu'l İrşad, t.y.

er-Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin: **el-Mahsul fi İlm'i Usuli'l-Fıkh**, tah: Cabir Feyyaz el-Alvânî, 6 c., y.y.y., Müessesetu'r Risale, t.y.

es-Semerkindî, Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî Alaeddin Şemsu'n Nazr: **Mizânu'l-Usul fi Netâici'l-Ukûl**, tah: Muhammed Zeki Abdilber, Katar, Matabi' ed-Devha,1984.

es-Serahsî, Ebu Bekir Ahmed b. Ebi Sehl es-Serahsî: **el-Usûlü's-Serahsî**, tah: Ebu'l Vefa el-Afgânî, 2 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1993.

es-Serahsi: **Kitabu'l-Mebcut li Şemseddini's-Serahsi**, 31 c., Beyrut, Daru'l Marife, t.y.

eş-Şâtıbî, İbrahim b. Musa Ebu İshak eş-Şâtıbî: **el-Muvâfakât fi Usuli's-Şerîa**, 4 c., Kahire, Mektebetu't Ticâriyye, t.y.

eş-Şâtıbî, İbrahim b. Musa el-Lahmî el-Gırnâtî el-Maliki Ebu İshak: **el-Muvâfakât fi Usuli's-Şerîa**, tah: Abdullah Derrâz, 4 c., Mısır, Mektebe Ticariyye, t.y.

eş-Şirâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Feyruzâbâdî eş-Şirâzî: **el-Mühezzeb fi Fıkhı'l İmam eş-Şafii**, haz: Zekeriya Amîrât, 3 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1995.

eş-Şirazi, Ebu İshak İbrahim eş-Şirazi: **Şerhu'l-Lüma'**, tah: Abdulmecid et-Türkî, Beyrut, Daru'l Garbi'l İslami, 1988.

et-Tûfi, Necmeddin Ebu'r-Rabî' Süleyman b. Abdi'l Kavî b. Abdi'l Kerîm b. Said: **Şerhu Muhtasari'r-Ravda**, tah: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 3 c., Beyrut, Müessesetu'r Risale, 1987.

ez-Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Bahadır b. Abdullah eş-Şafii: **el-Bahru'l-Muhît fi Usuli'l-Fıkh**, tah: Abdulkadir Abdulânî, 6 c., 2. bs., Hurgada, Daru's Safve, 1992.

ez-Zeylaî, Cemaleddin Ebi Muhammed Abdullah b. Yusuf ez-Zeylaî el-Hanefî: **Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye**, haz: Muhammed Avvâme, 5 c., Cidde, Daru'l Kible li's-Sekâfeti'l İslâmiyye, t.y.

ez-Zübeydî, Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseyni: **Tacu'l-Arus min Cevahiri'l-Kamus**, tah: Abdulalim et-Tahavi, 2000.

İbn Ebi Şeybe, Ebu Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Kûfî el-Abesî: **Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehadis vel'Âsâr**, 7 c., Beyrut, Daru't-Tâc, 1989.

İbn Kudame, Muvaffakaddin Ebi Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Makdesi el-Cemmâilî ed-Dimeşkî es-Salihî el-Hanbelî: **el-Mugnî**, tah: Abdullah b. Abdurrahman et-Türkî, Abdulfettah Muahmmmed el-Halv, 15 c., 3. bs., Riyad, Daru Alemi'l Kütüb, 1997.

İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî: **es-Sünen**, tah: Beşşar Avvam Ma'ruf, 6 c., Beyrut, Daru'l Cîl, 1998.

İbn Manzur, Ebi Fadl Cemaleddin Muhammed İbn Mükrim İbn Manzur el-Afrîki el-Mısırî: **Lisanu'l-Arab**.

İbn Melek, Abdullatif eş-Şehir: **Şerhu Menari'l-Envar fi Usuli'l-Fıkıh**, Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1988.

İbn Neccar, Muhammed b. Ahmed b. Abdulaziz b. Ali el-Futuhi el-Hanbeli: **Şerhu'l-Kevkebi'l-Münîr: Muhtasaru't-Tahrîr – el-Muhtasar'ul-Mübtekir Şerhu'l-Muhtasar**, tah: Muhammed es-Zehîlî, Nezih Hammâd, 4 c., Riyad, Vizâratu'l Evkâfi's Suudiyye, 1993.

İbn Nuceym, Zeyneddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nuceym el-Mısırî: **el-Bahru'r-Râik Şerhu Kenzu'd-Dekâik (fi Furû'i'l Hanefiyye)**, 9 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 1997.

İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi, **Bidayetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid**, 2 c., 6. bs., y.y.y., Daru'l Marife, 1982.

İmam Malik, Malik b. Enes el-Esbahî: **el-Müdevvenetü'l-Kübra**, 6 c., Mısır, Matbaatu's-Saadet, t.y.

İmam Şafii, Muhammed b. İdris eş-Şafii: **el-Ümm**, tah: Rıfat Fevzi Abdulmuttalib, 11c., y.y.y., Daru'l Vefa, 2001.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysaburi: **Sahihu Müslim**, Beyrut, Daru'l Kütbi'l İlmiyye, 1991.

Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **es-Sünenü'l-Kübra**, 12 c., Beyrut, Müessesetu'r-Risale, 2001.

Neysâbüri, Ebu Abdullah el-Hakim: **el-Müstedrek ala's-Sahîheyn**, 5 c., Kahire, Daru'l Hameyn, 1997.

Öğüt, Salim: **“İstihare”**, Diyanet İslam Ansiklopedisi, 44c., Ankara, TDV Yayınları, 2002.

Şa'ban, Zekiyyüddin: **Usulu'l Fıkhi'l-İslami**, 2. bs., Beyrut, Daru'l Kütüb, 1971.

Şeyh Nizam, El-Allametu'l Hümam Mevlana eş-Şeyh Nizam vd.: **el-Fetâvâ'l-Hindiye fi Mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebi Hanifetu'n-Nu'man**, haz: Abdullatif Hasan Abdurrahman, 6 c., Beyrut, Daru'l Kütübi'l İlmiyye, 2000.

Taberânî, Hafız Ebi Kasım Süleyman b. Ahmed: **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, tah: Hamdi Abdulmecid es-Selefi, 25c., Kahire, Mektebetu İbn Teymiyye, t.y.

Tehânevî, Muhammed Ali:, **Keşşafu Istilahatu'l-Fünûn ve'l-Ulûm**, tah: Refik el-Acem, Ali Dahruc, Lübnan, Mektebetu Lübnan, 1996.

Tirmizi, Ebi İsa Muhammed b. İsa es-Sevre: **el-Câmi'u's-Sahih/Sünenü't-Tirmizi**, tah: Ahmed Muhammed Şakir, 5 c., 2. bs., y.y.y., y.y., 1978.

Yaşaroğlu, M. Kamil: **“Kaza”**, Diyanet İslam Ansiklopedisi, 44c., Ankara, TDV Yayınları, 2002.